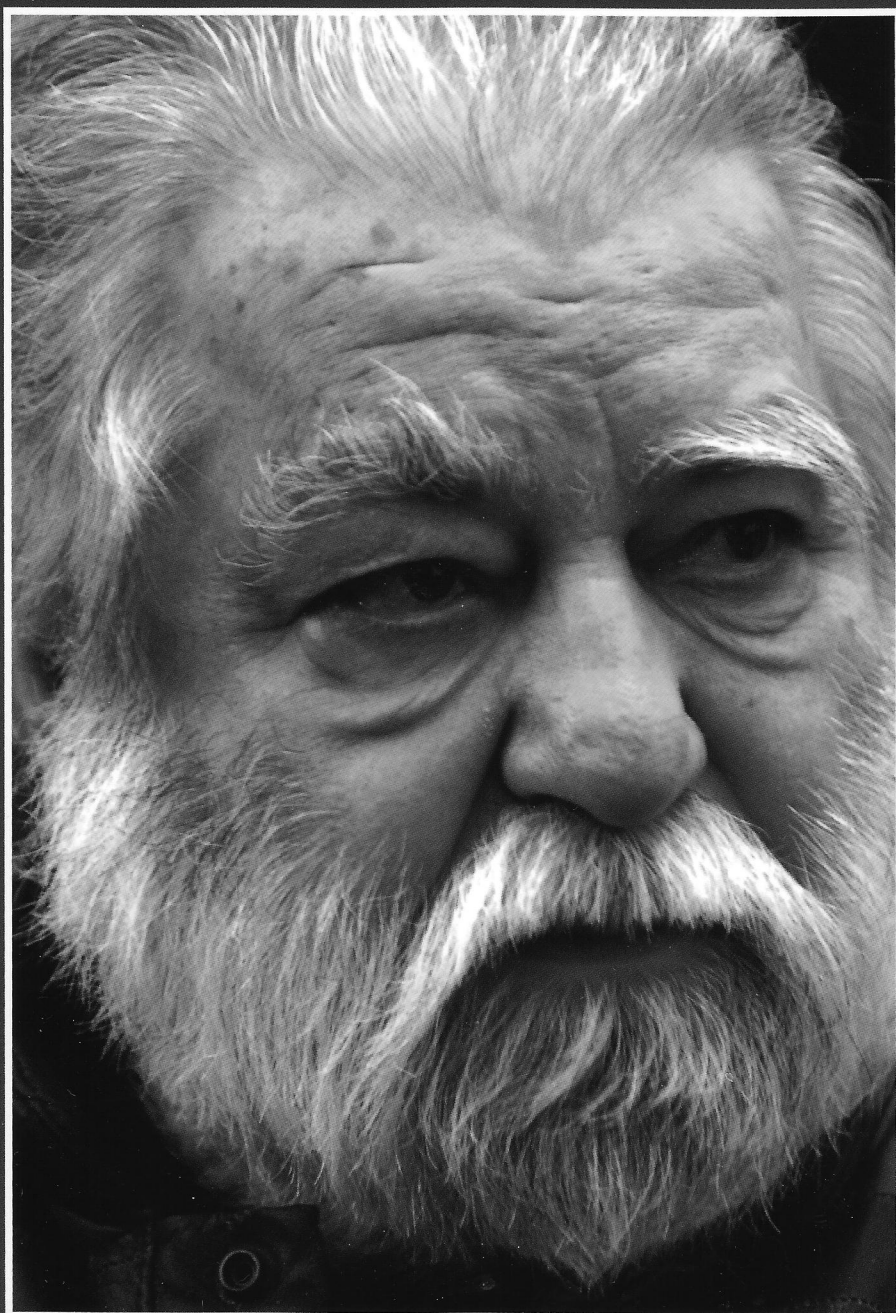

MAGYAR NAPLÓ

Vincze Ferenc
GION NÁNDORRÓL

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Vendégünk
Sára Sándor

Székelyföldi karácsony
Ferenczes István jegyzete

Gyurkovics Tibor
Kalász Márton
Kiss Benedek
Mezey Katalin
versei

Majoros Sándor
novellája

Berta Zsolt
regényének részlete

Czakó Gábor
Ködöböcz Gábor
esszéi

Pest megyei városok
sorozatunkban – Vác
Sudár Balázs
Szakolczay Lajos
Zomborka Márta
írásai

Román
irodalmi mozaik
a kolozsvári Tribuna szerzői

Turezi István költő és Csiki János főszerkesztő

NYITVA TARTÁS:

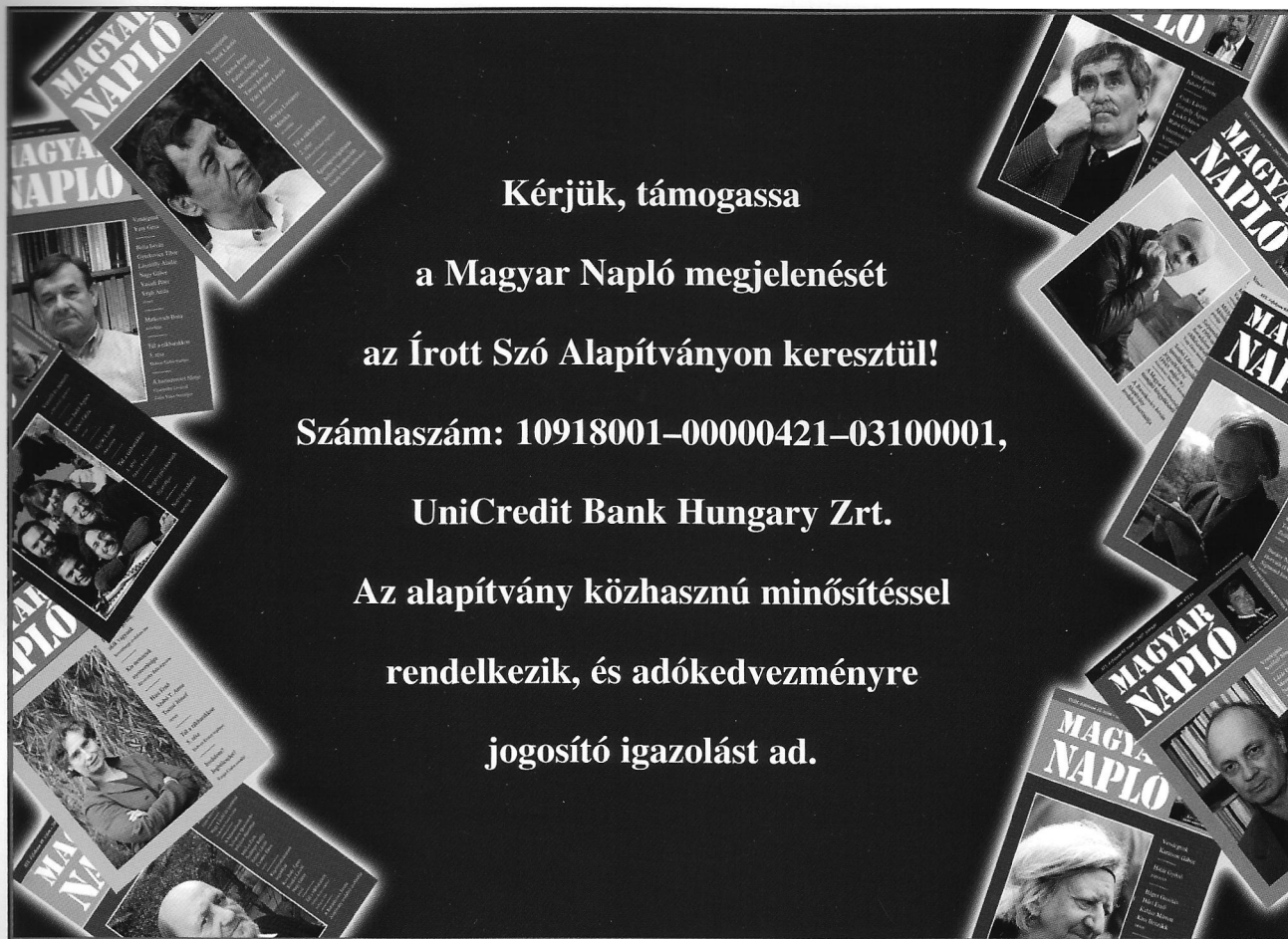
Hétfő	10.00–22.00
Kedd	10.00–22.00
Szerda	10.00–22.00
Csütörtök	10.00–22.00
Péntek	10.00–24.00
Szombat	15.00–24.00
Vasárnap	15.00–22.00

1126 Bp., Márvány u. 48.
Telefon: 06 (1) 201-0263
www.temakavezo.hu
info@temakavezo.hu

 téma
Könyv. Kávé. Kultúra.

A Budán található Téma Kávézó számos kulturális rendezvénynek biztosít helyet.

A Közép-Európai Kezdeményezés (CEI) támogatásával itt rendeztük meg a Magyar Napló Kiadó, az olaszországi Pier Paolo Vergerio Olasz-Magyar Kulturális Egyesület, a horvátországi HunCro Kiadó és a romániai Tribuna folyóirat együttműködési programjának előkészítő és bemutató tanácskozását 2007. október 10-én és november 11-én.

**Kérjük, támogassa
a Magyar Napló megjelenését
az Írott Szó Alapítványon keresztül!**

Számlaszám: 10918001-00000421-03100001,

UniCredit Bank Hungary Zrt.

**Az alapítvány közhasznú minősítéssel
rendelkezik, és adókedvezményre
jogosító igazolást ad.**

MAGYAR NAPLÓ

A Magyar Írószövetség lapja

Megjelenik havonta
ISSN 0865291 0

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Fehér Béla*,
Horváth Antal, *Kalász Márton*, *Kő Pál*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*

Főszerkesztő: *Oláh János*

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: *Szentmártoni János*

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: *Bíró Gergely*

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*

E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: *Jávorszky Béla* és *Bellus Ibolya*

E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*

Borító: *Zách Eszter*

Ügyműhely: *Cech Vilmosné*, *Nagyné Paládi Judit*

Terjesztés: *Zsiga Kristóf*

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szerkesztőségben.

A címlapon **Sára Sándor**
(Földi Imre felvétele – MTI-fotó)

„Ó, Szent István, aluszol-e már...”

Hadak utáni tél volt, zűrzavar. Csupán a havazás méltóságjellessége, a széttépett angyszárnyak riadalmas örvénylése próbált fátylat borítani az elmúlt hónapok borzalmaira, amelyeknek szovjet-rulettjében megöszült édesapám. 1944 karácsonya jött, s Csikpálfalván a kocsmá mögötti bérszobában harmadnapja vajúdott elsőszülöttével kicsi édesanyám. A kocsmában csönd volt, némán ültek poharaik mögött a férfiak. A faluban akkor templom sem volt, a közeli Csíksomlyó harangjai küldték hosszan kitartó borongással a *Mennyből az angyal* békességet üzenő palackpostáit. És a fiú sehogyan sem akarta a világra bömbölni magát, pedig karácsonyeste volt, fenyőillat lengett a tájon, gyertyafények imbolyogtak a jobbagykék falú székely házak piciny ablakaiban, a felcsiki fekete kerámia-fazakakban illatozón rotyogott a töltelékes káposzta. Akár az angyali seregek, vígan énekelve hozták a Kisjézust, jöttek hazafelé a Megváltó születését hirdető kegytemplomból a népek. A kocsmá köré gyűlt a fél falu, tisztán, olyan tisztán, ahogyan csak a vesztesek énekelhetnek, s akiket csak az igaz szeretet vezetett a Kisjézushoz, zengett a *Csordapásztorok* s a többi karácsonyi ének, hátha enyhülnének a vajúdo fiatalasszony kínjai. Csupán a fiú, Ferencz Salamon Imre elsőszülötte, Gáll Angella majdnem ötkilós magzata nem akart a világra jönni. Lehet, már akkor sem akart megváltó lenni, talán ildomtalanak, méltatlanak tarthatta a világ Megváltójával egy napon, karácsonykor megszületni.

Tovább kínozva a kicsimária édesanyát, megvárta az ünnep másodnapját, a vértanú Szent István ünnepét. Magával hozta a nevét. István, István, de melyik lett legyen? – kérdezte duhaj jókedvében, első fiúunokája fölött László, a nagypapa, aki megadta magát a sorsnak, amiért az ő szentje, a másik király, elesett a kereszt-névadástartól. Melyik, melyik, hát az elsőnek, a király Istvánnak legyen a megörök-lője, annak vigye hazát s nemzetet őrző nevét, aki Nagyasszonyunkra, égi patrónánkra bízta országunkat. Ha itt a földön immár másodszer is elveszett az a haza, az az ország, ott fenn, a csillagok között, a havazás katartikus függőnyei mögött mégis, a csíksomlyói Mária kötényében mégis épen, mégis egyben van.

A fiúból nem lett sem vértanú, sem király. Öt napot törvényen kívül élt, hisz az akkori zűrzavarban csak a következő év elején írták be a nagykönyvbe. A zűrzavarok születése után sem hagyták magukat, egyik jött a másik után, veszteség veszteségre gyűlt... Sírva-kacagva érte meg, élte túl a huszadik századot a székely, eljutván ebbe a mostaniba, amikor méltán dübörög elé az újabb kérdés: vajon ezt túléltem-e, megéletem-e? Eljön-e az Ő országa, eljön-e az a nagy Karácsony, amelynek igaz szeretete, dicsősége és békessége nem egy-két napig tart, s az örök reménység maga lesz a beteljesült való?

A fiú sohasem szerette az ünnepet, a harsonaszót, a fergeteges hurrázást, az önkívületes, kábulatos hozsannázást, a dicső rivalgó fiesztákat. A fiú a karácsonyt szerette, a csöndet, a házeresz jégcsap-xilofonjain orgonáló szeleket, a mennyaszony-fátylakat lebegtető havazásokat, az egy szem dióval, egy szem almával díszített fenyőt, az eltévedt lelkeként imbolygó gyertyalángokat, a tornác küszöbén felcsendülő éneket: *Ó, Szent István, aluszol-e már...*, amelyet biztos, hogy angyalok énekeltek, hisz csöppnyi nagymamám, soha rossz szót nem szólaló nagy-néném s szerzetes nagybátyám is ott van már az égben. Immár együtt édesapámmal és édesanyámmal. Tőlük tanultam meg, hogy adni jobb, mint kapni. Csíksomlyó árnyékában nekik köszönhetem, hogy egy vérlázítóan aljas és ember-telen rendszer nem tett ateistává, istentagadóvá, mert mindig haza kellett jönni, s a hazafelé vezető úton be kellett menni Mária lábaihoz, ahol mindig életet lehel arcunkra a csoda. Az a csoda, amelyben mindig megtörténik a karácsony. Elhozta nekünk azt az ácsfiút, aki egyetlen tanításával – Szeresd felebarátodat, mint ten-magadat! – a feje tetejére állította a világot. Ezzel a tanítással azóta sem tud mit kezdeni az emberiség, nélküle pedig lassan ugyan, de biztosan a semmibevaló felé vergődik kies sárteknék. Egyedül talán karácsony táján, amikor a világ legsötétebb napjaiból a fény felé fordul életünk, akkor szeretjük úgy felebarátainkat, mint önmagunkat. Talán.

Ferenczes István

Ferenczes István: „Ó, Szent István, aluszol-e már...”	1
---	---

LÁTHATÁR

Mezey Katalin: <i>Cinkeszóval teli; Kezében a csokorral; Élőzene</i>	3
Majoros Sándor: <i>Tárgyi bizonyíték</i>	5
Kalász Márton: <i>Hanyatlás</i>	12
Pék Pál: <i>Vadakkal vackol; Madár kiált</i>	14
Gyurkovics Tibor: <i>Töredékek</i>	15
Jámborné Balogh Tünde: <i>Nyulat télen</i>	16
Deme Tamás: „A lehetetlent letetni”	18
Berta Zsolt: <i>Jancsiszög</i>	19
<i>Angol karácsonyi mondókák</i> (Mann Lajos fordításai)	21
Kiss Benedek: <i>Édesanyám!; Töprengés arról, mit is csináljunk, ha fölszedünk egy fészekből kiesett, sárga csőrű, repülni még nem tudó, de nem is olyan kicsi feketerigót, és hazavisszük, hogy otthon fölneveljük</i>	22
Czakó Gábor: <i>A magyar észjárásról</i>	24
Ködöböcz Gábor: „Én voltam Úr, A Vers csak cifra szolgál” (A versről szóló vers Ady Endre költészetében)	27
Luzsicza István: <i>Németh Kálmán úti elégia; Október örök krónikája</i>	30
Zalán Vince: <i>Arcok a megélt időből</i> (Beszélgetés Sára Sándorral; szerkesztette: Fenyvesi Kristóf)	31
Sudár Balázs: „Szomszédom, Taligás Hajdar” (A török Vác)	35
Juhász Gyula: <i>A szent szarvas</i>	38
Zomborka Márta: <i>Vác, az otthonos város</i>	39
Szakolczay Lajos: <i>Bebádogoztak minden ablakot</i> (A váci börtön és fegyház mint irodalmi alkotóműhely)	43

NÉZŐPONT

Vincze Ferenc: <i>Miénk ez a nap</i> (Gion Nándor regényeiről)	47
--	----

KÖNYVSZEMLE

Pósa Zoltán: <i>Apokalipszis és mindig újrakezdés</i> (Jókai Anna: <i>Godot megjött</i>)	50
Bertha Zoltán: <i>Az emlékidő titkai</i> (Fecske Csaba: <i>Első életem</i>)	52
Végh Attila: <i>Vajda Mihály kísértetei</i> (Vajda Mihály: <i>A sisakrostély-hatás</i>)	54
Hörcher Eszter: <i>A havasi boszorkány</i> (Kemény János: <i>Víziboszorkány</i>)	56
Bíró Gergely: <i>Maszkkák uralma</i> (Szerb Antal: <i>A harmadik torony</i>)	58

EURÓPAI FIGYELŐ – Román irodalmi mozaik

Ioan Pavel Azap: *** [én úgy tudom a fülemile nem énekes madár...]; *** [havazott, egy varjú kör-köröz...] *** [lángra lobbantjuk majd az erdőt...] (Kenéz Ferenc fordításai)	59
Stelian Müller: <i>A „Levelek apjához” piszkozatlappjaiból</i> (Bágyoni Szabó István fordítása)	60
Andrei Doboş: (szemérmes); (mondom magamban) (Kenéz Ferenc fordításai)	61
Mihai Mateiu: <i>A vereség</i> (Bágyoni Szabó István fordítása)	62
Ştefan Manasia: <i>Vers</i> (Kenéz Ferenc fordítása)	64
Claudiu Groza: <i>Pavel Dan. Új olvasatban</i> (Bágyoni Szabó István átdolgozása)	65
Rareş Moldovan: <i>unisys</i> (Kenéz Ferenc fordítása)	68
Ion Maxim Danciu: <i>Egy erdélyi kulturális fórum, a Tribuna</i>	68

A képmelléletek részletes listáját lásd a 70. oldalon.

MEZEY KATALIN

Cinkeszóval teli

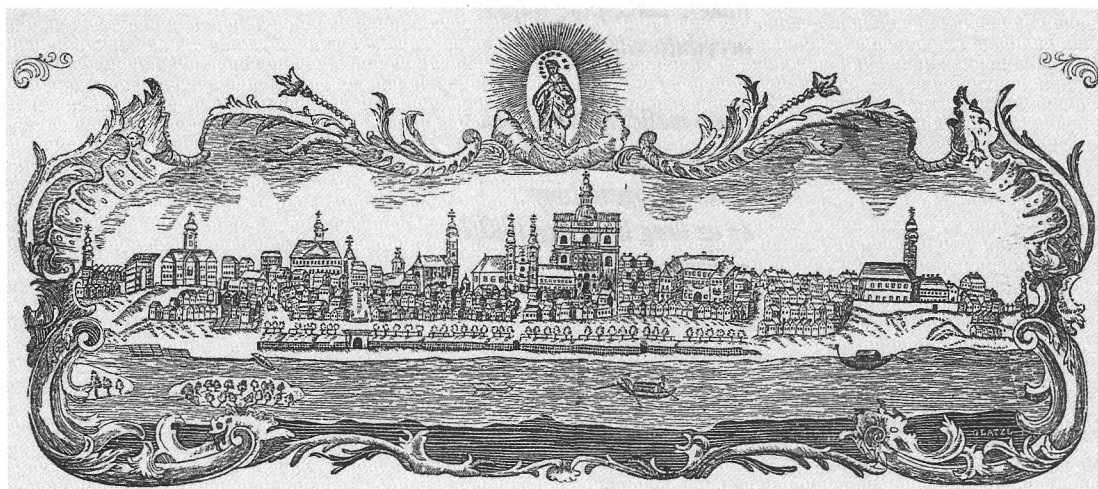
*Cinkeszóval teli a kertem.
A decemberi napsütésben
körmét a fenyő törzsén edzi
a vérmes kandúr. Nem fog mégsem*

*kis madarat, mert szerencsére
kevés hozzá a tudománya:
nehéz a vörösfoltos macska,
a fatörzset hiába mássza,*

*ha az ágak nem bírják el,
nem mászhat ki az ághegyekre,
ahol ezüst torokkal hangol,
forgolódik, ugrál a cinke.*

*Hajlik, pezseg a fenyő csúcsa,
négyen-öten is ideszállnak,
ezüst hurokat húznak fölém
a villanó madárkaszárnyak.*

*A cinkeszóval teli kertben
napozik a tél, szeme hunyva.
A vérvörös repkényfűzér is
mozdulatlan, mintha aludna.*

Kezében a csokorral

*Láttam, ahogy kezében a csokorral
dühösen megállt az ágyam előtt:
nem az ajándékot jön megköszönni,
és két kezembe bújva sírni kezdem.
Tudtam, hogy nem szabadna megszólalnia,
meg kellene fékezni, mint egy gyereket.
De senki nem szólt rá, és én voltam a gyerek.*

*Vörös homlokkal, vitorlás nyaklebennyel
a hőségben kitárt erkélyajtó előtt
tarajként meredt fel ősz haja.
Recsegye törte szét a labdarózsacsokrot,
pergett a konfettiszirom, hullt-hullt a földre.
Nem vert meg. Kiabálva elment, otthagyt.
Nagymama felsöpörte az összetört virágot,
mint egy földhöz vert csésze cserepeit.*

Élőzene

1.

*Arca a hárfá húrokon át:
a felvetett szálak közt
meg nem szőtt gobelin*

2.

*Miközben hangokkal
gyöngéden kihimzi a hárfát,
lábával úgy kapcsolgatja
a pedálokat, mintha autót vezetne.
Fekete lakkcipője talpán
árcédula világít.*

*Ilyen mellékes észleletek
a puha mozdulatokkal
zenét simogató lány
és az öreg hangszer idilljét
nem zavarják.*

MAJOROS SÁNDOR

Tárgyi bizonyíték

Ma már csak valami repedezett, öreg okulárén keresztül lehetne fölfedezni az Ungár-ház régi dicsőségét. Ez a szinte túlzottan hosszú, kevés híján utcahossznyi építmény valahogy úgy emlékeztet hajdanvolt önmagára, ahogy a homok alól kivillanó romhalmaz pletykálgodik a történelem tériszonyos mélységéről. Nem láthatunk belőle többet néhány málladozó kőkockánál, de ez is elég, hogy rádöbbenjünk saját jelentéktelenségünkre.

Az ómoravicai Ungár-házat nem a sivatag homokja, hanem az idő takarta be, ami egy kriptát sem tud nyom nélkül eltüntetni, nemhogy egy uszályhosszú lakóépületet. A múlt század hatvanas éveiben még barokkos stukkókkal és merészen kiugró ablakpárkányokkal hivalkodott ez a porta, de azóta lehámlott róla a burkolás java része. Porhanyós, szürke csontokként foszforeszkálnak ki a falból a téglák, fáradt és szomorúságos itt minden, nem úgy, mint harminc-negyven évvel ezelőtt volt, amikor a ház szomszédságában még ott sötétlett a zsidó templom romja. A vadrózsával benőtt körengeteg előtt lábujjhegyen illett elhaladni, mert az összedől templombelső olyan kiismerhetetlen volt, akár a hajnali rémálom, de a rozoga deszkakerítés résein át azért meg lehetett reszkírozni egy-két pillantást. Szinte látta az ember a talajvizet megfodrozó szörnyek tüskés hátát, és már ettől a gondolatától is végigszaladt a hátán a hideg, pedig ott bent, a szürke, kieresedett kötömbök között értékes kincsek is rejtőzhetnek. Ám annyira örült senki sem lehetett, hogy egy lifegő deszkát félretolva bemásson ebbe az alvilágba, ami az Ungár-házzal volt határos, azzal a birodalommal, ahonnét apai nagyapám, Majoros Ignác halála eredeztetett.

A hetvenes évek közepén még csinosan glédába rakott, haragoszöld görögdinnyék magasodtak az Ungár-ház előtt, de éppen olyanok voltak, mint a gazdátlan útjelző kövek. A dinnyehalom fölé egy megfakult, kirojtosodott napernyő borult, mellette egy sámlin ott hevert a szokásos serpenyős mérleg. Ezek a finom jelzések azt sugallták: aki vásárolni akar, annak be kell nyitnia a zöldre mázolt nyakapun, mert a háziak valahol a nehéz brokátokkal elfüggönyözött szobák mélyén, szinte már síron túli csöndben és mozdulatlanságban várakoznak. Az épület nem volt olyan magas, mint az utca túloldalán álló Boza-iskola, de falusi viszonylatban az ablakai túlzottan nagynak tűntek. Kitárt szárnyaik mögött dúsan lengedezhetett a függönyszövet, szellőztethette a zsidó templom talapzatából ide-szívárgó és a falak közt megtelepedő illatokat, ijesztgetős,

torokkaparós érzést aggatva ránk, dinnyére ácsingózó gyerekekre. Vagy legalábbis rám, akinek nagyapja láthatatlan cérnaszálakon kötődött ehhez az épülethez, meg tán a bárónőhöz is, aki állítólag bent élt a dohos drapériák mögött, bujkálva, mint egy szellem, és egyedül, ahogy az egy időből kiszakadt lélektől elvárható.

Nem emlékszem, hogy valaha is láttam volna ezt az öreg hölgyet, pedig sokat forgolódtam azon a környéken. Már csak azért is, mert a zsidó templom fenséges düledékhalma félelemmel vegyes kíváncsiságot támasztott bennem, egészen addig, amíg az utolsó tégláig el nem bontották, hogy a talajvíztől csillogó mélyedéseket betemetve modern ikerházakat építsenek a helyére. A grófnő dinnyéi ezután is minden augusztusban megjelentek a zöld fakapu előtt, de az újdonszerű sátortetős házak mellett már nem voltak sem misztikusak, sem kívánatosak. Nehezebb idők járhattak akkoriban: a grófnőnek talán minden dinárra szüksége lehetett, mert a kapu sarkig nyitva állt, szinte csábítgatva az arra járókat a bekanyarodásra vagy a nézelődésre.

Ignác nagyapám ekkor már harminc éve halott volt, és a nagyanyám talán el is felejtette volna az Ungár-ház átkos kisugárzásait, ha nem kényszeríti oda az élet az ikerházak közelébe, a sarokra, a Két Galamb nevű kocsmába, amelynek gazdája negyvenöt után özvegy Papp Lajosné Veronka néni, a nászasszonya lett. A nagybátyám ugyanis Veronka néni nevelt lányát vette el, akinek édesszülei majdnem ugyanazon a helyen veszték el, ahol nagyapám meghalt. Az ángyom szülei a javarészt svábok lakta Kerényben éltek, és a világháború utolsó napjaiban híret vették, hogy a falu ellen megtorlás készül. Úgy gondolták, amíg a kedélyek le nem csillapodnak, eljönnek Ómoravicára, és meghúzódnak a távoli rokon Pappéknál. De mert a vihar előtti csönd túl hosszúra nyúlt, visszamentek Kerénybe, hogy összeszedjék értékeesebb bútorait. Etelkát, a kislányukat Veronka néni gondjaira bízta, és azzal búcsúztak el, hogy mire beesteledik, megjönnek a szekérral. Soha többé nem látta őket senki.

Veronka néni természetesen örökbe fogadta az akkor hétéves Etelkát, és mert őt nem izgatta sem a templomrom közelsége, sem az Ungár-házból áradó balsejtelem, viszonylag gyorsan fölvirágoztatta a Két Galambot. Az ócska, fáradt olajjal tartósított padló helyére újat rakatott, és még arra is futotta az erejéből, hogy a telekhez tartozó parányi udvarban berendezzen egy présházat. Ezen a telken készültek azok az agyoncukrozott borok, amelyek később, a kocsmá államosítása után Veronka néni házának gangján letek fogyasztókra. A Két Galamb egészen az ötvenes évek végéig virágzott, a nagyanyám addig járt oda takarítani, és télen a disznóvágások idején belet mosni. Szaporán járt kezében a kiskés,

amellyel a vékonybélre tapadt húrt fejtette le, és közben azon a régi szilveszter éjszakán járt az esze, amikor a férje a munkaadójával, Kamjonkai Szemző Dénessel halálos autóbalesetet szenvedett.

Itt, az Ungár-ház közvetlen közelében akadály nélkül kísérthették meg ezek a gondolatok. Könnyűszerrel eszébe juthatott az 1938. január elsejére virradó reggel csikorgó hidege, és az, hogy a hó ropogott a bocskora alatt, amikor a mosogatóvizet hátravitte a ganédombra, de ez már kilenc óra körül lehetett, mert aznap a cselédeknek nem kellett korán kelniük. Az uraság Zomborban újévezett, a zsupánián, csak tíz óra utánra volt várható az érkezése a birtokra, és akkor már nem kellett reggelihez teríteni. A nagyanyám föltette föni a töltött káposztát – ezt szerbesen szármának hívják arrafelé –, aztán kiugrasztotta az ágyból a gyerekeket. Mars ki a kamrába, fáért!, kiabálta, és nekilátott, hogy a szegényes eszcájggal ünnepi ebédhez terítsen. A bajsai cselédek aznap mindannyian hazamehettek, de őneki ott kellett maradnia a birtokon a gyerekeivel, mert Ómoravica harminc kilométerre volt légvonalban. Eszébe juthatott az is, hogy karácsonyra sem mehettek haza, mert az uraság itt töltötte a szentes-tét a rokonaival, és ki kellett őket szolgálni, de ennek már egy hete, most pedig elmúlt dél, a gyerekek egyre jobban nyafognak, hogy éhesek, és a nagyanyám mérges lett, bemártotta a nagykanalat a szármás lábosaiba, amikor meghallotta a motorzúgást. Az apám és a nagybátyám fölugrált az asztaltól, odaszaladtak az ajtóhoz, ám alighogy kikukucskáltak az üvegen, máris zavartan visszafordultak, mert az udvarra nem az uraság Mercedes-Benz gépkocsija gördült be, hanem egy zsandáráutó.

A disznóbelet kaparászva a nagyanyámnak az is biztosan eszébe jutott, hogy a nagyapám a húszas évek végén mint mezőgépezs került Bajsára a Kamjonkai Szemzőkhöz, és akkor már túl volt egy elhamarkodott házasságon. A cselédház gangján lefolytatott hosszú beszélgetésekre is emlékezhetett, amelyeknek az lett a vége, hogy a tőle pontosan tíz évvel idősebb Majoros Ignác házassági ajánlattal rukkolt elő. Nagyanyám rögtön igent mondott, és 1930 augusztusában, közvetlenül aratás után egybekelt a nagyapámmal. Egy évre rá megszületett az első gyerekük – az apám –, és ezzel szinte egy időben a nagyapám teherbe ejtette a kúria szakácsnőjét. Nem tudni, miként és milyen trükközéssel tudta elérni azt, hogy a botrányt és a szégyent teljes egészében a szakácsnő nyakába varrja, de tény, hogy a nagyanyám megbocsátott neki, olyannyira, hogy 1932 tavaszán már együtt örülhettek a második kisfiuknak. Mivel korai és szinte misztikusan érthetetlen halála egy egész életre megbántottá tette iránta a nagyanyámat, csak találgatni tudtam, miféle fegyverrel dolgozhatta meg a nőket a nagyapám.

A padlásunkon sokáig hánykódott egy ceruzával rajzolt önarcképe, amelyről egy ijesztően mogorva ember nézett rám vissza. Egy ilyen műalkotásnak nem is lehetett volna jobb helyet találni annál a birodalomnál, ahol bab szem méretű keresztespókok és a dobozokat kísértetekként rezegtető egerek tanyáztak. Nagyanyámtól azt is sikerült kiderítenem, hogy Ignác nagyapám valóságos műszaki zseni volt, mert például detektoros rádiót tudott készíteni abban a korban, amikor az emberek java része még liliputi emberkéek találkahelyének hitte a hangládát. A technika iránti áldott tehetsége miatt avanszált elő uradalmi sofőrré, és egy ilyen gépkocsivezetői állás akkor is jól jövedelmez, ha a csőd szélén egyensúlyozó Kamjonkai Szemzők a munkaadók. A nagyszüleim tizenegynéhány hónap alatt félre tudtak tenni annyit, amennyi elég volt egy kis ház megvételére az álmok városának számító Szabadkán. A nagyapám azt tervezte, kefégyártó műhelyt nyit – ehhez még néhány év szolgálatra lett volna szüksége –, ám a harmincas évek derekán a Kamjonkai Szemzőkre egyre nagyobb árnyék vetült. Már az is megbélyegezte őket, hogy közülük került ki az a Szemző Gyula, aki hatalmas botrányt kavart azzal, hogy 1901-ben kompromitálta az ómoravica milliomos, Ungár Lajos lányát, Piroskát. A botrány hullámai a harmincas évek közepére már elcsitulak, de a féktelen tivornyázások és a meggondolatlan üzletkötések következtében az unokaöcs, Dénes körül egyre sokasodtak a haragosok. Nem lehetett kétséges, hogy ezekről az üzelmekről gépkocsivezető nagyapámnak is tudnia kellett. Előfordult, hogy két-három napot is távol voltak, de hogy hol, milyen ügyekben kóborogtak, az sohasem derült ki. Ignác nagyapám ügyelt rá, hogy az ébenfekete, elnyújtott sárhányójú Mercedes-Benz mindig kifogástalanul tiszta legyen, és hogy a sofőrsájbni mellett ruganyosan, ugyanakkor keményen álljon a pótkerék. Állat- és kirakodóvásároakra, különféle szemlékre, társas vacsorákra jártak, ahol a nagyapámnak is lepottyanhatott az asztalról egy-két morzsa, na és persze a környékbeli kuplerájokba is elmerészkedtek, de a nagyanyám erről az egészről mintha nem is vett volna tudomást. A szabadnapjain fölvonatozott Szabadkára és mázolta, csinosította a kis házikót. Csak a szerencsétlenség után esett le a szeméről a hályog, és sértődött meg a nemléte húzódtott Ignác nagyapámra. De azt is tudta, hogy semmi sincs ok nélkül, és hogy a Szemzők – már csak az Ungár Piroska-ügy miatt is – el vannak átkozva, amiből az következik, hogy az ő földi nyomorúságának szemmel látható és kézzel tapintható emlékművei vannak.

Ha csak egy kicsivel is rosszabbul álltak volna a Kamjonkai Szemzők, és nem telik nekik Mercedes-Benzre, a nagyapám talán hosszú életet élhetett volna. Parádés kocsisnak nem volt való, csak a gépek érdekel-

ték, de tudott hegedülni is. Esténként pedig valóságos szenzáció volt a cselédnépek között a veteményeskertben kihúzott, minden állomást egyszerre közvetítő detektoros rádiója. Azon a bizonyos utolsó estén, 1937. december 31-én a nagyanyám sehogy sem értette, miért kell a sofőrnek egész éjjel szolgálatban lennie. Elég lett volna, mondjuk, hajnali négykor fölkelnie, mert így is kényelmesen odaért volna Zomborba, legkésőbb hét órára, csakhogy a nagyapámmal nem lehetett vitatkozni a kötelességtudatról. December 31-én délután négy órakor ott hagyta a nagyanyámat és a két kisfiát Bajsán, és meg sem állt a gazdájával a zombori zsupánia épületéig, ahol Közép-Bácska arisztokratái gyűltek össze.

A vendégeknek a díszteremben terítették, a zentai csatát ábrázoló monumentális festmény előtt, amelyen Savoyai Jenő kivont karddal fenyegette a törököket, és tán a pipázó, szivarozó uraságokat is, akik, lám, a világ hívságait előbbre becsülték a történelem sorsfordító eseményeinél. Ignác nagyapám a kiszolgáló személyzettel együtt az épület jobb szárnyában kapott vacsorát. Ha cigarettázni támadt kedve, kiment az udvarba a kis mesterséges tóhoz, amelynek jegén – a két fogás közti ejtőzést kihasználva – inasok és konyhalányok iringáltak. Az italt nem szerette, de éjfélkor biztosan megivott egy pohár pezsgőt, és tán az övéire gondolt, a jó hetven kilométerre lévő Bajsára, és mert a vacsora kötöttebbik része ekkorra véget ért, valószínűleg csatlakozott valamelyik nótázgató csapathoz. Lehet, hogy a formásabb konyhalányokon meg is legeltette a szemét, és az sem kizárt, hogy a legkacérabb után be is osont a raktárba. Semmi sem mutat arra, hogy az utolsó éjszakája különlegesebb, netán hangsúlyosabb volt a többinél. Égi jelet sem kaphatott, hogy jó lesz vigyáznia, mert ilyen kegyben senki nem részesül. Ignác nagyapám nem figyelte a főbejárat körül ólálkodó báránybőr bundás, parasztkucsmás árnyékokat, nem számolgatta, hány cigaretta parazslik a parkolóban a hosszú sárhányójú Mercedes-Benzek között. Ezek a fények majdnem olyanok voltak, mint az augusztus végén násztáncot járó szentjánosbogarak, ha csak odanézett, máris szétrebbentek vagy becikáztak a tujafák mögé. Az augusztus most elérhetetlenül messzire volt: a zsupánia díszterméből pattogó ritmusú zeneszó hallatszott ki, és ráfeszült a sztapári út tekintélyes galagonyafáira. A nagyapám büszkén és elégedetten nézegette az ágakon feszülő jégmázat, nem volt álmos egy cseppet sem, szerencsés és fontos embernek hitte magát. Így, ebből a nézőpontból beszélgett a körülötte lézengő ismerősökkel, akik rámosolyogtak, miközben a gyér világításban kopott rézdóznikból vagy a nagykabátjuk belső zsebéből előhúzott lapos flaskákból kínálgatták, de a nagyapám mindenkit visz-

szautasított. Inkább megnézte, rendben van-e az automobil, nem eresztett-e le a nagyripnis téli pótkerék, és nem izgatta, hogy a közelben izzó szentjánosbogarak odébb libbennek. Nem érdekelte sem a finom porhavat kavargató hajnali szél, sem a metsző hideg, mert tökéletesen sikerült neki ez az éjszaka, amelynek záró epizódjaként szinte hajszálpontosan délre fognak visszaérkezni Bajsára. Az asztalon – nagyanyám főzőtudományát dicsérve – már gőzölögni fog a finom szárma, de senki sem nyúl a merőkanálért, amíg ő oda nem ül a kredenc elé, a helyére. Itt most nem lehet gondolkodni, majd az úton agyalja ki, mit mondjon, milyen volt a szilveszterezés. Meg kell találni az egyensúlyt a közömbösség és a lelkesedés között, mert akár az egyiket, akár a másikat viszi majd túlzásba, a nagyanyám azt fogja hinni, hogy el akar titkolni valamit.

Ilyen céltudatos ember lehetett a nagyapám, bár az igazi természetét még apám jellemvonásaiból sem tudtam kideríteni, mert őbenne erőszakosan keveredik a nagyanyámra jellemző belenyugvás a Majorosok egzaltáltságával. Tovább nehezíti a dolgot, hogy apám egyáltalán nem emlékszik az apjára, ami teljesen érhető, hiszen 1937-ben mindössze hétéves volt. A nagyapámmal kapcsolatosan tehát csak egyetlen, de meglehetősen légiés adat áll rendelkezésre: annak körülményei, ahogy 1938-ban, egy januári napon a holttestét megtalálták.

A gépkocsi fentről a töltésről teljesen épnek látszott. Még a nagykanális túloldaláról sem lehetett rajta fölfedezni olyan törésnyomot, ami elkerülhetetlenné tette két ember – az utas és sofőrje – tragikus halálát. Arról nincs semmilyen följegyzés, hogy ki vette észre a balesetet, de nagyanyám megszerezte a helyszínelésről készített rendőrségi fotókat, amelyek fél írógéppapíryi méretükkel valóságos luxusnak tűnnek ahhoz képest, hogy abban a korban az emberek többsége csak gyufásdoboznyi fényképet engedhetett meg magának. Ez a grandiózus méret már eleve arra utal, hogy az ügy jelentősége messze túlmutatott az egyszerű közlekedési baleset dimenzióján. Az egyik áldozat, Kamjonkai Szemző Dénes enyhén szólva is problematikus személyiség volt, mert bár nem tartozott a politikai elit krémjéhez, szinte kizárólag ezekben a körökben forgolódott, ami most – furcsa körülmények közt bekövetkezett halálakor – láncreakciószerű mendemondákhoz vezetett. Mi sem természetesebb, mint hogy a helyszínelésnél a Bácskai Hírmondó zombori tudósítója is megjelent, és végigkövette a gépkocsi kiemelésének hosszadalmas műveletét. A hó borította táj miatt túlságosan kontrasztos rendőrségi fényképeken tisztán kivehető a töltés oldalán leszánkázott és orrával a befagyott csatornába fúródott jármű. Egy közeli felvételen az is látszik, hogy a drága Mercedes-Benz szélvédőjén repedések fut-

nak szerteszt, ám ennél komolyabb sérülésnek nincs nyoma. A Ferenc József-csatorna jege a hosszan tartó hideg ellenére sem lehetett annyira vastag, hogy meggátolja a jármű elmerülését, inkább arról lehetett szó, hogy azon a helyen sekély volt a víz. Ezt a feltételezést támasztják alá a jégből kiágaskodó nádszálak is, amelyek úgy hatnak a fotókon, mintha vasból formázott tüskék lennének.

A kocsis belső teréről és a halottakról nincsenek fényképek. Az viszont könnyen kideríthető, hogy a híd előtt az út szinte kilencven fokos kanyart ír le, de a keréknyomok erről mintha nem vennének tudomást: nyílegyenesen belevezetnek a nagykanálisba. A Kerényből meg a közeli tanyákról odasereglett parasztok értetlenkedve vitatták ez a képtelenséget: Majoros Ignác fékezés nélkül rohant volna le az útról, miközben szinte tökéletesek voltak a látási viszonyok? Hét-nyolc kilométerre lehettek Zombortól, ami olyan csekély távolság, hogy a sofőrnek még elszundikálni sincsen ideje. De a legnagyobb rejtély mégis az volt, hogy Majoros Ignác a hátulsó ülésről került elő, Kamjonkai Szemző Dénesnek pedig nyoma veszett. A sebtében lefolytatott vizsgálat kiderítette, hogy a zsupániánál még beszállt a kocsi, és ha útközben nem gondolta meg magát, hogy inkább gyalog teszi meg az előtte álló hatvanegynéhány kilométert, akkor itt kellett lennie valahol a környéken.

A zsandárok gyorsan belátták, hogy legalább hat ló kellene a kocsi kihúzásához, ezért úgy döntöttek, hosszú rudalló köteleket kötnek a Mercedes-Benz hátulsó tengelyére, és emberi erővel cibálják föl a nyolc-tíz méter hosszú partoldalra. A műveletről két rendőrségi fotó is készült, egy a készülődésről, egy pedig az út közepére állított, összesározott, betört hűtőjű gépkocsiról. A nagyapámat is biztosan lefényképezték, ám ez a kép nem kerülhetett a nagyanyám kezébe. Kamjonkai Szemző Dénes testét valahol a jég alatt sejtették, de a korai sötétedés miatt aznap nem sikerült megtalálni. Harmadnapra került csak elő, az autó megtelelésének helyszínétől négy-öt méterre feküdt a mederfenéken. A Bácskai Hírmondó furcsa módon csak egy rövid hírben számolt be erről a körülményről, ami teljesen ellentétben állt a Kamjonkai Szemző családdal kapcsolatos sajtószokásokkal, sőt ezzel a megválaszolatlan kérdések tömkelegét felvető balesettel is, ami mindenképpen megérdemelte volna a nagyobb nyilvánosságot. A sértődésében egész életére megrekedt nagyanyám ragaszkodott hozzá, hogy az ő szülőfalujában, Ómoravicán temessék el a nagyapámat, ami szinte fizikai közösködést jelentett az ott lakó Ungár családdal. Még akkor is, ha a nagyapám sírja a falu keleti szélén, a szabadkai országúttól alig harminc lépésnyire, az Ungárok családi kriptája pedig másfél kilométerre északra, a zsidó sírkert közepén feküdt.

A temetést követően a munkaadó nélkül maradt nagyanyám eladta a szabadkai házikót, és visszaköltözött Ómoravicára. Az övével szomszédos utcában megvett egy félig kész parasztházat, amelyben Petrás Örsének, az anyósának is jutott egy szoba. A balesettel kapcsolatos igazság kiderítésével ezekben a mozgalmas időkben nem sokat foglalkozhatott, azt viszont észrevette, hogy hiába szaporodnak a pletykák, hiába mondogatják egyre többen, hogy merénylet történt, a hatóságok csak ímmel-ámmal nyomozgattak. Valami nagyon nem volt rendjén evvel az ügygel. Január derekán a Bácskai Hírmondóban meg is jelent egy cikk, amelynek szerzője költői homályossággal ugyan, de arról értekezett, hogy szegény Majoros Ignácnak egy ördögien sötét ügylet miatt kellett meghalnia. A nagyanyám kivágta ezt a cikket az újságból, és eltette a rendőrségi fotógyűjteménye mellé. Már sárga, repedezett fosszília volt, amikor a kezembe került. Többször is elolvastam, de a rejtett utalásokat és – ha léteztek egyáltalán – a merénylő személyére tett célzásokat nem sikerült benne fölfedeznem. Lehet, hogy a nagyanyám sem találta meg őket, ám arról végképp meggyőződhetett, hogy a férje erőszakos halált halt. Erre a következtetésre jutni azért nem volt olyan nagy művészet: Kamjonkai Szemző Dénes nyomában állandóan adások lihegtek, akiről ő nem vett tudomást, vagy pedig kitért előlük, mint az órainga az éppen leghagyott másodperc elől.

A nagyanyámra küszködéses, tevékeny élet várt Ómoravicán. Egyedül kellett eltartania az egyre súlyosbodó csontritkulásban szenvedő Petrás Örsét meg a két kisfiát, ezért minden munkalehetőséget megragadott, hogy néhány dinárhoz jusson. Mihelyst kitavaszkodott, elszegődött a közeli Fernbach-birtokra napszámosnak. Gyomlált, kapált és répát egyelt, aztán ott maradt aratni is, utána meg szüretelni és kukoricát törni egészen a zúzmárás hidegegig. Kíméletlenül pörögtek a hetek és a hónapok, a föld már majdnem visszaért ugyanarra a pontra, ahol a nagyapám halála idején tartózkodott, de mert a nap is vándorol, és mint a kotlóstyúk vonszolja magával a csibéit, 1939. január elsején nem ismétlődhetett meg az egy évvel korábbi tragédia, hanem valami másik, sokkal nagyobb borzalom felé kezdett trappolni a világ. Ám erről a nagyanyám nemigen vett tudomást, mert annyira szűkében volt a pénznek, hogy megint sürgősen el kellett szegődnie cselédnek.

A faluban akkortájt több familia is megengedhette magának azt a luxust, hogy cselédet tartson, de csak Lédereréknek jutott eszébe alkalmazni a nagymamámat. Báró Léderer Bernát nem sokkal a nagyapám halála előtt vette el Ungár Alice-t, annak az Ungár Bélának a lányát, aki első unokatestvére volt a századfordulón még milli-

omos Ungár Lajosnak. A zsidó templom melletti családi rezidenciájukban laktak, és ők működtették a Két Galambot is, amelynek fáradt olajjal bekent padlóját a takarítóként alkalmazott nagyanyámnak naponta kétszer föl kellett söpörnie azzal a homokszórásos technikával, amelyet a monarchia-korabeli vasútállomások restijében még ma is használnak. Lédererek a meglévő két bejárónó mellé harmadiknak vették föl a nagyanyámat, ami azért is furcsa, mert a kocsmapadló söprésén és a söröskriglik mosogatásán kívül mást sosem bíztak rá. A bárónó néha szemlét tartott a söntés környékén, és ilyenkor keményen megkritizálta az italneműkkel hányaveti módon bánó pincéreket, de a nagyanyámra rá sem nézett, amiből ő arra vetett, hogy a munkája csak valami jóvátételszerűség lehet. Hazafelé ballagva, a csipős januári szélben folyton azon gondolkodott, mi állhat a dolgok háttérben, mit követtek el az Ungárok a férje vagy esetleg az apja ellen, ami miatt most neki havi ötven dinárral törlesztenek. A dédnagyapám parasztember volt, de azzal a néhány mázsza kukoricával és búzával, ami a földjén megtermett, nemigen avatkozhatott be sem az Ungárok, sem a Lédererek üzleti ügyeibe. Maradt tehát indoknak szegény megboldogult Ignác nagyapám, a maga autómekanikusi tudásával, aki talán megjavított valahol egy titkos és kényes helyen lerobbant Ungár-járművet. Az is lehet, hogy éppenséggel olyan teljesítményre kellett átállítani azt a bizonyos autót, hogy könnyedén le tudja hagyni a fináncok csöhhögőit. A nagyanyám egészen beleélte magát ebbe a romantikus képzelgésbe, de aztán eszébe jutott, hogy az Ungárok 1901 óta a Kamjonkai Szemzők ádáz ellenségei. Attól a pillanattól, hogy az a szélhámos Szemző Gyula hírbe hozta Ungár Piroskát, mintha kiütötték volna az Ungár-vagyont tározó hordó csapját: a pénz vastag sugárban kezdett kifolyni belőle, és Ungár Lajos, a pátriárka, aki nem olyan régen még Közép-Bácska legtehetősebb gazdája volt, közneveltség tárgya lett. Tehetetlenségében biztosan gondolt a revánsra is, mert szent igaz, hogy üzleti vagy egyéb csalásért – és pláne kártyaadósságért – nem szokás megölni senkit, mert akkor a pénz is odalesz, ám egy több milliós vagyon elűztatójával szemben ez az eljárás szinte kötelező.

A századfordulón Ungár Lajos még elég erős és befolyásos volt ahhoz, hogy egy Szerbiából hozatott bérnyilkossal bárkit elnémíthasson, de valószínűleg rájött, hogy ezzel a módszerrel nemhogy megoldaná, hanem szaporítaná a gondjait. A főbűnös a hozományvadász Szemző Gyula volt, aki ugyan elvette, ám később faképnél is hagyta a Budapestre költöztetett Ungár Piroskát. Mögötte azért még mindig ott állt az egész Kamjonkai Szemző kompánia, akik ellen civil ember nem viselhetett háborút. A tarack legmélyebbre húzódtott gyökerét kellett kitépni, úgy, hogy soha többé ne

hajthasson ki. De Ungár Lajosnak már 1901-ben is krónikusan magas volt a vérnyomása, így hát meghalt, mielőtt még visszavághatott volna. A nagyanyám egy, a bocskorával letört jégkockára meredve döbbsent rá, hogy Szemző Dénes volt a legmagasabb hajtás a Kamjonkaiak családfáján, halála tehát beteljesítette mindazt, amire a megalázott és kisémmizett pátriárka áhítozott. Nem tudhatta, hogy az Ungárok milyen szálaikon kötődhetnek ehhez a gyászos eseményhez, de másnap már nem ment vissza a kocsmába takarítani.

A gyanakvástól a kés élénél is vékonyabb határvonal választja el a bizonyosságot. A nagyanyámnak eszébe jutott, hogy a Lédererek nem kívántak neki részvétet, ami a lelkiismeret-furdalás csalhatatlan jele. Most már egészen biztos volt benne, hogy azt az újév reggeli balesetet az Ungárok rendelték meg, és hogy azért nem láthatta a férje holttestét, mert olyan sérülésnyomok csúfoskodtak rajta, amelyek egy autókarambol során nem fordulhatnak elő. De hogyan álljon ki a világ színe elé ezzel a feltételezéssel, ha nincs a kezében semmilyen bizonyíték?! Ha merénylők állták el a Mercedes-Benz útját, akkor biztosan fegyver is volt náluk, amit használniuk kellett. Középről löhették le mind a kettőjüket, és szinte száz százalék, hogy fejlődéssel. A nagyanyámnak fogalma sem volt, miként működik egy forgópisztoly, a merényletek megszervezéséről pedig végképp nem lehetett tudomása, de gyanította, hogy az ilyen deliktumért rengeteg pénzt kell fizetni. A hatóságoknak könnyű lett volna ellenőrizniük, hogy a Lédererek mikor vettek ki nagyobb összeget a bankból, vagy hogy valaki váltott-e be egy általuk kiállított csekket, de úgy tűnt, mindenki fütyül az igazságra.

A nagyanyám izgatottan mesélte el Petrás Örsének a következtetéseit, aki erre becsukta a könyvet, amit éppen olvasott, és nagy nyugodtan azt válaszolta: eleitől fogva tudja, hogy merénylet történt, és az is világos, miért közömbösek a hatóságok. A Jugoszláv Királyságnak púp a hátán ez a magyar érából megmaradt nemesség, ott faragja, ahol éri, és ha valami leszámolásszerű dolog történik közöttük, látványosan mossa a kezeit. A Szemzők 1918-ban még hathatósan támogatták a zombori kórház építését, de Trianon után hirtelen elszegényedtek, és most már csak a botrányaikról híresek. Kamjonkai Szemző Dénes halála nagyon jól jöhetett a kormánynak, mert ha azt vesszük, egy gonddal kevesebb. Petrás Örs emlékeztette a nagyanyámat az 1934-es marseille-i merényletre, amelynek a bácskai magyarság máig issza a levét, tekintve, hogy Sándor király egyik merénylője bizonyítottan magyar származású volt. A nagyanyám szó nélkül hallgatta ezt a Petrás Örsétől megdöbbsentően alapos, de számára kissé homályos fejtegetést, hisz ő nem értett a politikához, és mint cselédnek az uraság ügyleteire sem volt nagy

rálátása. Ha Kamjonkai Szemző Dénes konspirált is a marseille-i merénylőkkel, arról csak az őt mindenható furiakázó nagyapám tudhatott, és talán éppen emiatt kellett meghalnia. De a nagyanyám – már csak az elmaradt részvénytulajánosság miatt is – sokkal inkább hitt az Ungárok és velük együtt a Lédererek bűnösségében, mint az újságokat és könyveket bogarászó anyósa feltételezéseiben.

Negyvenegy áprilisában aztán kiderült, hogy a háború pontosan olyan, mint a tarlóút: ha nem szántanak elég széles barázdát az útjába, a lábon álló gabonát is képes elpusztítani. A Lengyelországban és Franciaországban keletkezett izzás az Alpokon át lelehelészt a Balkánra, és egy hét alatt elemészttette a gyenge, fölkeszületlen királyi Jugoszláviát. Ómoravicára magyar katonák érkeztek, de még el sem helyezkedtek rendesen, a környéken máris megkezdődtek a szerb partizánakciók. A szomszédos Pacséron például május elején combon lőttek egy magyar honvédtisztet, akit a Két Galambbal szembeni Boza-iskolába szállítottak. Abban az időben Mohácsi András volt ott a pedellus, neki kellett asszisztálnia a teljesen reménytelen műtéthez, mert a golyó a tiszte fő artériáját szakította el, és egy ilyen sérülést tábori körülmények között lehetetlenség volt ellátni. A fiatal hadnagy elvérzett, de a merénylőjét még aznap kézre kerítették, és az orvтамadásokkal fenyegető Pacsérról átszállították Ómoravicára, a masszív, jól védhető Boza-iskolába. Báránybőr kucsmás, nagybajszú parasztember volt az illető, és bár a sorsát illetően nem lehetett kétségei, nem látszott idegesnek.

Mohácsi András a maga pedellusi mivoltában nyakig belekeveredett ebbe az ügybe: kénytelen volt tolmácsolni a vádlott és a hadbíróóság közötti meglehetősen egyoldalú párbeszédben, és mert eléggé rosszul beszélt szerbül, nem is azt mondta vissza, amit a fogolytól hallott. Nem értette például, miért dugta a nadrágzsebébe a halált okozó lövedék üres töltényhüvelyét, mert ez a húzni olyan volt, mint egy beismerő vallomás. A tárgyalás Boza tanító úrék nappalijában zajlott: a szőnyegen ott éktelenkedett a hadnagy vérétől keletkezett fekete folt – a tanító úr felesége állítólag hisztérikus rohamot kapott, amikor meglátta –, az abroszától megfosztott asztalon pedig ott hetykélkedett a sárgaréz bűnjel. A merénylő büntetése természetesen nem lehetett más, mint halál, de mielőtt elvezették volna, Mohácsi András még megkérdezte tőle, miért ragaszkodott annyira ahhoz a vacak töltényhüvelyhez. Minálunk így szokás elszámolni az emberérettel, mondta a parasztember. Fél óra múlva a téglagyár mögötti fejtőben tarkólövessel kivégezték, és elásták az egyik sárgaföld gödörben.

Mohácsi András a Két Galambban mindenkinek elmesélte ezt a történetet, ami kézen-közön valahogy a

nagyanyám fülébe is eljutott. Rögtön arra gondolt, hogy ha Lédererek bérgyilkost fogadtak, akkor az is ilyen nagybajszú szerb ember lehetett, mert magyar a magyarra itt Bácskában nem emel kezet, és ha szerb volt a gyilkos, akkor valószínűleg az üres töltényhüvelyekkel igazolta a megbízás teljesítését. Ezt az elméletet Petrás Őrsének is elmondta, de az anyósa nem mutatott különösebb érdeklődést. Több mint négy év múlt el a fia halála óta, ő pedig jócskán betöltötte már a hetvenet. Ebben a korban az ember különleges viszonyba keveredik a halállal: csendben tudomásul veszi a másokét, miközben a sajátjára próbál összpontosítani. A töltényhüvelyről szóló történettel a nagyanyám így teljesen egyedül maradt, és ez még inkább fokozta benne a keserűséget. Valami azt súgta neki, hogy azok a bizonyos húznik még mindig ott vannak az Ungár-házban, és ha nem lett volna annyira önérzetes – vagy inkább meggondolatlan –, és nem mond fel időnap előtt, akkor talán a házba is átkerülhetett volna, mondjuk a szezonális nagytakarítások idején, amikor a cselédség az ajtófélfákat is kénytelen lemosni, nem beszélve a szekrények tetejéről. Nem valószínű, hogy a Lédererek annyira könnyelműek lennének, hogy eredeti állapotukban tárolják ezeket a húzniket, mert az olyan lenne, mintha önmagukat jelentenek fel, de hogy ereklyeként őrzik, az nemigen lehetett kétséges. Az ember már csak ilyen: egy múzeumi belépőt is hajlamos elraktározni, ha kellemes emlékek fűzik hozzá, az elégtételnél pedig nem létezik semmi kellemesebb. Gyanítható tehát, hogy a Lédererek valamilyen emléktárgyat készítettek abból a kevéske sárgarézből – nyakkendőűt vagy mandzsettagombot –, olyan tárgyat kéne keresni tehát, ami rézből van, pedig nem abból kéne lennie.

A nagyanyám egyre többet sétálgatott az Ungár-ház előtt, és egyre nagyobb kísértést érzett ahhoz, hogy lenyomja a nagykapu kilincsét. Előre megfogalmazta, mit fog majd mondani a bárónőnek, milyen ürüggyel könyörgi magát vissza a szolgálatába, kínosan ügyelve közben, hogy ne nézzen a régi-új munkaadója szemébe, mert most fordult a kocka: neki, a jövevénynek van takargatnivalója, vagy inkább lelkiismeret-furdalásra hergelő hátsó szándéka. Senki nem tudja megmondani, miként fogadta volna őt a világ elől már akkor is rejtőzködő bárónő, de egy szürke októberi délutánon – ezerkilencszáznegyvennégyet mutatott a naptár – SS-katonák özönlöttek a faluba, elfoglalták a községházát, a Boza-iskolát, és bevezették a kijárási tilalmat. A rá következő nap hajnalán összegyűjtötték a zsidókat, és elhajtották őket Topolya felé.

A kiabálásra meg a lábdobogásra fölriadt az egész Mohácsi család. Mind a heten odafurakodtak az ablakokhoz – Mohácsi András pedellusnak négy lánya és egy fia

volt –, és elborzadva figyelték, hogy a németek betörik az Ungár-ház nagykapuját, és kítaszigálják az utcára a bárót meg a bárónőt. A kövesúton ekkor már egy több száz főből álló, géppisztolyos katonákkal kísért menetoszlop vonult. Ide, ezek közé az emberek közé lökték be a Léederer házaspárt is, akik azonnal eltűntek a fekete nyakabátok és a széles karimájú kalpagok erdejében. A kapualjából meg a sarkok mögül ekkor elősereglettek a környéken lakók, és mint az ételmaradéokra ugró patkányok, besurrantak a nyitva hagyott nagykapun. Aki érte, húzta, cibálta és fosztogatta az Ungárok holmiját: tragacson próbálták eltolni a koloniál sifonérokat és öltöződőszekrényeket, ám azok túl ingatagoknak bizonyultak, és sorra egymás után belezuhantak a ház előtti patakba. A fosztogatók ekkor visszarohtak az épületbe, és fölnyaláboltak mindent, ami a kezük ügyébe került. Húzták, tépték a nehéz brokátfüggönyöket, a drága bundákat, prémgalléros posztókabátokat, flitteres estélyi ruhákat, selyem ágyszőnyeget, vonszolták maguk után a ládákat, éjjeliszekrényeket és székeket, miközben szinte pattogzottak szerteszét a gondatlanságból levert porcelán nipek, antik vázák és bizsutározó dobozok.

A Mohácsiak sem maradhattak ki ebből a történelmi eseményből: úgy, ahogy voltak, hálóingben futottak át a patak hídján, be az egyre inkább huzatos barlangrendszerre emlékeztető Ungár-házba. A kitarva hagyott nagykaput akkor már baltás emberek bontogatták, mások meg szalmahordó kosárban cipelték föl a szenet a pincéből. A Mohácsi gyerekek bementek a házba, és összevissza kalandoztak a kifosztott, lecsupasztott szobákban, de nem találtak semmi értékeset. A halomba szórt, kiforgatott és szétrázott könyvek alatt talán még ott maradhatott egy-két ezüstkanál, ám úgy vélték, a turkálás nem éri meg a fáradságot. A legkisebb Mohácsi lány volt az egyetlen, aki belenyúlt ebbe a papírtömegbe, és rögtön megérezte alatta valami gömbölyűt. Mint ha az avarban keresné a frissen lehullott vadgesztenyét, félresöpörte maga elől az iratokat, és megmarkolt egy apró, sárga fémszelencét. Mohácsi Terike senkinek sem szólt egy szót sem: magához vette a tárgyat, és kiszaladt vele az utcára. Éppen akkor ért a Két Galamb elé, amikor az eseményekről majdnem lemaradó nagyanyám lihegve és kivörösödve fordult be a sarkon. Egy pillanatra meredten nézték egymást, nagyanyám keze tétován meg is rebbent, de aztán Mohácsi Terike hazafutott az iskolába a szerzeményével.

A kislány kezében látott szelence nem hagyta nyugodni a nagymamám. Nem tudta, mi történhetett Léedererrel, de most már talán nélkülük is megbizonyosodhat az igazáról. Az a vöröshagymára emlékeztető téglát, amit a pedellus lánya markolatott, több volt, mint

érdekes. Az ilyen műtűrkébe nem fér bele semmilyen ékszer, ha tartanak is benne valamit, az annyira parányi lehet, hogy jelentőség tekintetében túlnő mindenben. A nagyanyám majd megveszett ezért a tárgyért, ám a pedellust nagy törvényű, hirtelen embernek ismerte, aki elé nem lehetett csak úgy odaállni egy ilyen kéréssel. Terikét kellett becserkésznie valamilyen úton-módon, és ehhez az jelentette az első lépést, hogy elszegődött takarítani a Veronka néni tulajdonába került Két Galambba. Innét könnyen és föltűnés nélkül szemmel tarthatta a Boza-iskolát.

Negyvenöt nyarán a csontsovány bárónő visszajött a faluba, és elfoglalta teljesen kifosztott, szinte romhalmazzá lett otthonát. A háborút megelőző időkben sem szívesen ment ki az emberek közé, de most szó szerint eltűnt a világ színe elől. Lassan, fokozatosan renováltatta a házat, ám ez csak annyira sikerült, hogy lakhatóvá tette, a régi pompának híre sem maradt. A dinnyehalom már negyvenhat nyarán megjelent a kapuja előtt, de erre nekünk, Majorosoknak nem volt szabad ácsingóznunk. Ha nyárvíz idején meglátogattam a kocsmában takarító nagyanyámat, és mint kölyöknek megakadt a szemem a haragoszöld gyümölcsökön, a nagyanyám rögtön odébb tessélt.

A Két Galambot a hatvanas évek közepétől már a Pannónia Vendéglátóipari Vállalat működtette, de Veronka néni ez nem viselte meg túlságosan, mert a néhány utcával odébb működtetett zugkocsmája a virágkorát élte. Munka után apám is gyakran betért hozzá egy ganglépcsőn elfogyasztott nagyfröccsre. Nagy ritkán én is jelen lehettem ezeken a transzportmunkások közt lefolytatott iszogatós, beszélgetős szeánszokon, és fogalmam sem volt, hogy egy furcsa összeesküvés utóregzései látom.

Veronka néni már súlyos cukorbeteg volt, amikor a nyolcvanas évek elején egy disznóvásárlási ügylet részleteinek megbeszélése közben a Majorosok üzleti érzékenként példálózva elárulta nekem, hogy anyámat és apámat Majoros nagyanyám kommandálta össze, de hogy pontosan miért, azt csak ő tudhatta. A Mohácsiak ugyanis megbélyegzettek lettek azután, hogy a családőt 1945-ben egy nacionalista kijelentésért börtönbe zárták. A nagyanyád sokkal gazdagabb partit is találhatott volna apádnak a semmiféle hozománnyal nem rendelkező Mohácsi Terikénél, mondta Veronka néni félig tréfásan, félig csipkelődve. Nevetgéltem vele egy sort, de csak úgy, ahogy mások tudatlanságán szokás.

Nem tartottam fontosnak, hogy eláruljam: otthon a kredencen őrzünk egy piciny, hagyma alakú szelencét, ami egyforma nagyságú sárgaréz szeletkékből van összeforrasztva. Ha a feje tetejére állítjuk, haloványan ugyan, de megláthatjuk az egész képződmény eredetét: kilenc épp-hogy csak benyomott gyutacsot, kilenc tölténytalpat, vagy ha úgy tetszik, kilenc egykorvolt pisztolygolyót.

KALÁSZ MÁRTON

Hanyatlás

1

Aleš Štegernek

Rilkénk kézírásán e snörkelkék: de szándékolt cikornyák
 s mint Raron felől nézve kiseded Rhône völgye – két-érvűen
 két könyvlap szembeérő oldalán? S miért ne
 sugározhatná vissza, élő táj, a műnek s a halottnak
 nyári derűjében önelégültségét: névben igézetét
 több múlhatatlanságra. Fönti temető –
 templom falához temettetni csaknem gyönyör-e? Ha épp
 „senki álmának lenni” mégse pillánk kedve – anyyi hívság,
 rendjét miben mérné is, ki-ki gesztusát
 nem múltában, hiú magánynak. Rose, majd reiner Widerspruch
 hanyatló ellentmondás. Véges-e –
 minden támasz aztán mégse lesz emberi: térben-hagyás, rég
 önmaguk sarkallt géniusza. Hátra itt vagyunk –
 érvben, végelmondásban. Álmom vak is álmodja – Senki ma?

2

Lesve, nem másutt sűrűsödnek a hó,
 abban se: ha hó káprázat. Odakint: negyven fok van.
 A redőny révült résein a fény
 néma, vergődhetnék – nem másutt felhőtlen, radar
 kíván ma költözve bejönni? Öldöklődik a város
 minden rossz résen: amint ha élni kinthagy,
 amint alá úgy is, amint épp földlakó hangban bentveszne: köpj.
 Ahogy e vijjogás rémült szív-hangja: vélhetnünk csak –
 rettegve, kit jelölt nem is épp mire: éjfél, aztán? A vég
 ma hang szerint percenként úton van – ha értünk,
 s én kérdehetném? Ép mozgótól, rangunk: „tűsz széptevés”?
 (A pokol, amíg lopva: még pokol, nem testünk tornáca. Sűrűdhetnék a hó
 más képletében. Érdj hamar haza, érdj testben haza –
 csak e könnyű könny lopódzhatnék hozzád, tiltott hó-felhőcskénken át.)

3

*Belőle se a vers, nyegle a fordulat
 szólva: s kinyűvődnék, akár csontváz a szokvány
 test hájából. Németül – bármid, más utópia is,
 sejsz a pince mélyén oly ládát; föl, s ha kint veted –
 élve, két hullámban: érleljenek? Folytasd, bizarr
 minden túlságosan – volna utolsó
 dal, hajtó szennyre annak előtte lett. Vigasztalódsz –
 vers se kell már vigasztalnod. Mert bármire,
 vigaszra alkalmatlan – láttad, nem hiszed, téjjel a szem-
 közti tetőn két hollónk éjt mosdva: ihletett? Holt tér művünk monológ
 Léthe – afelől csapjunk mi csak, elvonomuló
 szökés-létünkhöz lent csitult hullámokat. Udvariasan,
 „elcsúsztatna végig, uram”? El, ma ne kezdő rejtekig –
 azonos csak előttiünk volt, ha még utánunk lett: a rejtek közelibb.*

4

*„Tudod, Uram, mi a sétálócédula?”
 (Távozó fohásza) Valóban – mielőtt
 elsóhajthatnám végre magam innen, még bolyongjam
 lelkük körbe százszor, s hogy nem maradt
 birtokomban, a Hozzád kiáltok tépázott kottamásolata sem.
 (Ha H.-ra utalnék, ma: sértő asztalos
 másként kényesebb értő foglárna!) Tudtunk ily szépet mondani,
 s mondtuk – ánemóne, olvasom mosollyal; ma á, ne mondd
 ritkult nyelv-tréfa válaszem? A tréfa rég
 híves bor-varak kertjéig áradt föl... Lent a bizonyos, s
 körtánccal övezett Fa addig földdé roskadott.
 Tudom, Uram, téves: sétálócédula.
 Kint hogy hátat fordítva még e mosolyon akadozom.
 Csakhogy nem hinnők el: itt évre – más. Amint értetlen: oltalom.*

PÉK PÁL

Vadakkal vackol

Ez az az út / hol el nem indul senki / ez
mi hódoltatott / mi álommá fogyott / ez
hol a szándék miattunk lett semmi / s
gallyra-ment hitekben / szó-pokol vacog

Valónkon kifogva / daráltuk be egykor / a
töretettek nemzetét / s röhej volt / hogy
hitte / röhej hogy képzelte / nem a sorsa
lobog / csupán a tömlőc ég

Virradó egekhez szökdösve is / tudtuk /
vadakkal vackol így / a jövődő mása /
s ácsingózva koncra / e semmit érő térben /
hazudtuk / hogy tűnik / csipkebokrunk árnya

Majd megértettük sokan / mért tart velünk
mégis / sakálok közt ki születéstől néma /
halottait hiszen a lepleibe vonva / győztesek
leplében ringatja az éj ma

Madár kiált

Lombok arcát fürkészte és
egy rigónak is felelt –
Szem tükrét ne fogja még a
lezuhanó réműlet.

Indult csak a nyár-üszökben,
botladozva, mint a részeg;
halott volt, de egyre hívták
déliábos messzeségek.

S rét, a kert is füttel telt, a
csalit és az omló part;
csak az idő bambult gyáván,
jól tudva, hogy vissza tart

önmagához, s teste nélkül,
hogyha ránéz az, ki nincsen,
megéri, hogy erdőt képzél
szétrohadó gyökerekben.

Hisz csillaghullás idején
a madár rákiáltott:
„menj, ha hív, ki benned tudja,
s másként, az új világot!”

GYURKOVICS TIBOR

Töredékek*„Szakaszok vannak nem parádék...”*

Gy. T.

*Oly ritka az a perc hogy nem gondolkodom
forogtom fejemet mint a sas a szirtfokon
és nézem az időt hogyan kavarog
és voltaképpen úgy vagyok hogy nem vagyok.*

*

*Talán maga az utókor sem számít
ha ki is rúgja alólunk a sámlit
vagy egyenesen az égbe visz
megtévedhet maga az Isten is.*

*

*Két nagy sebet viszek a túlvilágra
egy élő sebet s egy halott sebet
mit nem törölt el az emlékezet
a borzalmát a túlvilágba rejtve.*

*

*Az idő áthangol az őszbe
mint egy táncosnő hullik a haja
hátrazuhanva még leért a földre
és babonázott egész éjszaka.*

*

*Mindenegy ember beszélni szeret
hogy fontosságát napvilágra hozza
és a nevére szóló sírkövet
aranyköpéseivel bearanyozza.*

*

*Kis rózsák reszkető fejére
ma reggel rálehel a szél
én nem tudom hogy véget ér-e
a szenvedély ha véget ér?*

JÁMBORNÉ BALOGH TÜNDE

Nyulat télen

Nyulat télen kell enni, barátom, midőn az erdő zúzvara szakállt ereszt, és tollas dunyha alatt csintalankodnak a szerelmesek, mondja Szindbád Z.-nek, kihörpintve a törkölyt kisdud poharából, nyelvén sós íz marad utána, könnyű és illanó. *Magányos vadász csizmája alatt ropog a hó, orcáját pirosra csípi a fagy, s amerre zsákmányával hátán elmegy, az ebek eszeveszett ugatása kíséri*, folytatja megrengve, de be sem fejezheti, mert megszólal a csengő, piros orcájú vadász áll a kapuban, fekete asztrahánkucsmája alatt halántéka, szemöldöke deres, akár a Vizes utca fái, topogva veri le bakancsáról a havat, biciklijének kormányára akasztva bronzszínű fácánok csokra. Természetesen kaskasok; a hajtóvadászaton véletlenül elejtett, tilalmas tyúkokat nagy kondérban főzi már a szakácsné esti összejöveteleikre. *Sok a kocavadász mostanság*, szűri Szindbád foga között a szót, s mindannyian tudjuk, hogy azon a vadvasorán egyik vendég sem kutatja majd, milyen nemű fácánból készült az a fölséges ízű leves, és azt sem teszi szóvá senki, ha a melle húsába harapva foga közé sörét akad. Nem jegyzi meg, mint a konyhaasztalomra könyöklő hajós, *eme madarakat nem megszárnazítják, nem röptükben lőtték ám, uraim, ahogy illik, esküdni mernék, hogy összebúva aludtak a fán, midőn durrogni kezdtek a fegyverek*.

A mi vadászunk háborút megjárt parasztember, *ma-ga, fiam, katonának született*, dicsérte egykor az őrmestere, mely epizódról, akár a többi, ántivilágból való emlékérről bölcsen hallgat: *ne szólj szám, nem fáj fejem*, ez a szavajárása. Ősei túléltek ezen a földön tatárt, törököt, rácot, kibőjtölték az osztrákot is, s ha ő most együtt csörtet is a többiekkel a fagyos göröngyökön az újabbak szolgálatában, azért nem lődöz vaktában, mint egyné-mely puskaviseleéstől megszédült társa.

Vadászunk komor arccal topog a hóban, sötétké, fémesen csillogó vadmadárfejek verik a küllőket, szemük környékét, torkukat égőpiros bőrlebernyeg fedi, a csomagtartón átvértzett zsák domborodik. Leakasztja a nekünk szánt párt, kiköti a zsák száját, és előhúz belőle egy jókora nyulat. Szép, barnásszürke bundájú jószág, akár élhetne is, csak a szemét borító homály jelzi státuszát, meg tehetetlenül félrenyaklott feje. *Nem lehetne kettőt?*, kérdezem, és hogy lássa, komoly a szándékom, előveszem és kinyitom eddig kötélyzebben lapuló bukszámat, ám némi morfondírozás után azt mondja, nem, ez lehetetlen, a másikat már elígérte egy illetőnek. *Maguknak is egy, nekik is egy. Így igazságos*, közli megfontoltan. Szigorú bíró a vadász, nagy és tekintélyes személy vastag pufajakájában, pedig valójá-

ban alacsony, sovány ember, sötéten tornyosul a fehérben parádézó bodzafa előtt, és elnéz mellettem közel ülő szemével valahova messze, túl a ködfüggöny mögé rejtezett templomon, a téli alkonyatba süllyedő városra, túl a Lúdvári erdő korhadó fűzfáin, és pillantásának fekete tükrében még ott fut a nyúl kihagyó lélegzettel, kicsike sötét folt a fehér havon, egy csattanás, és felbucskázik a levegőbe, *ez szép lövés volt, elvtárs*, ismeri el a parancsnok, de a vadász nem örül, mert a komája jár az eszében.

Én soha nem eszek nyulat, közli váratlanul, amíg kiszámolom a fizetséget, ötvennel többet kér, mint a múltkor, *emelkedett az ár*, és csak így fogadja el, pontos összegben, vissza nem ad, borralalót el nem venne, kezét nem piszkítja be csip-csup aprópénzzel, *csak ami jár, annyit. Így tisztességes*. Elteszi tárcájába a pénzt, külön a százásokat szépen kisimítva, külön a tízeseket, a húszast, majd visszaköti a zsák száját, a kormányon eligazgatja a többi fácánt, mogorva hangon kellemes ünnepeket kíván, és nehézkesen lépkedve merev vattaru-hájában, tolni kezdi a megpakolt biciklit az ótemplom felé. Amerre megy, őrzőgő kutyaugatás marad utána.

Z. a garázsajtóban nyúzza a nyulat, a szemöldökfában van egy alkalmas kampó, ahová felakasztja, hosszasan feni a keskenyre kopott pengéjű nagykest, *régen is ezzel csináltam*, mondja, *apám kölyökkoromban tanított meg nyulat nyúzni. Mikor nagyobbacska lettem, vadászni is elvitt*. Gyanítom, Z. arra spórol, hogy előbb-utóbb a mi fiúgyerekek is belenő abba a korba, amikor az atyák elkezdik átadni a fiaknak gyűjtősvágással, tüzelőbehordással, nyúlnyúzással és egyéb férfimunkákkal kapcsolatos tapasztalataikat, *hadd tanuljon az a gyerek*, csupán a vadászat marad ki nálunk a férfias mesterségek közül, Z. nem tartozik a brancsba, az ő kezébe *ezek soha nem adnának puskát*, csupán a zsákmányból részesülünk néha a piros arcú vadász által.

Z. óvatosan kipróbálja ujjhegyével a kés élet, szvetterre ujját feltűri, *na, gyerünk, mielőtt egészen besötétedik*, biztatja magát, és körbevágja az állat hátsó lábán a bőrt, lehúzza, és a késsel itt-ott belesegítve fejteni kezdi róla lefelé a bundát. Az irha kifordul, ráborul a lapockára, fejre, bénán lógó lábakra, mint egy véres szoknya. Fakutya eszeveszetten ugrál, őrzőgő a láncon, muszáj megkötve tartani, a kutyák megbolondulnak a vadszagtól.

Karcsú test bontakozik ki pőrén a vastag bundából Z. kése nyomán, véres nyálkával bevont tetem, majdnem teljesen csupasz már, nyakáról csüng alá kifordított prémje, *ez a legrosszabb*, mondja Z., *a fejéről meg az első lábáról leszedni a bőrt. Nem dobhatnám ki mindenestől?*, alkudozik, de válaszra se méltatom. A nyúlnak nincs fölösleges része; amiből nem lesz pecsenye, az kell a levesbe vagy a paprikásba, ezt tudhatná, és persze tudja is, de azért pró-

bálkodik, ám egyetlen pillanatra sem hagyja abba a nyúlást. Közel a téli napforduló, rohamosan sötétedik, és ezt a munkát nem jó villanyfénynél csinálni. Már az utolsó nyisszantásoknál tart, át kell vágni az ízületeket, a két első mancs benne marad a bundában, a hátsók még ott fityegnek a szögön, *azt mondják, a nyúlláb szerencsét hoz. Attól függ, kinek, mert ennek szegénynek nem sok szerencséje volt, nézd, a bundája hány helyen lyukas! Ezt aztán nem egy lövés ölte meg, valóságos sortűz végzett vele.*

A vadász, ismerősöm ismerősének az apja – ennyi közvetítőn keresztül tudtam meg róla, amit tudok – háromszor-négyszer is eljött egy idényben, apróvaddal felpakolva. Meghatározott útvonalon járt, megvoltak az állandó kuncsaftjai, mint társainak is, *jól jön a nyugdíj mellé a kiegészítés, kifutja a lőszer árát meg az engedélyt, de az igazságos elosztás jegyében mindig csak egy nyulat meg két fácánt hozott, és egyszer, nagylelkűen két fiatal vadkacsát. Maguknak három gyerekük van, azért, közölte, de elég borsos árat fizettetett érte.*

Szindbád akkortájt szokott be a konyhámba, van annak harminc éve is, beleszimatolt a piruló hagyma illatába, és tanácsokat adott, a rucákat például az ő receptje szerint dörzsöltem be bazsalikommal, és csomagoltam hajszálvékony füstölt szalonna szeletekbe, de – akár a hajtóvadászatok idejét – nem lehetett kiszámítani, hogy mikor jön. Néha a legnagyobb sütés-főzéskor is elmaradt, másszor meg, ha egy kis rántást pirítottam a paszulyleveshez, hát nem ott ült az asztalnál az utolsó üveg Redőcsné-féle, sokéves körtepálinka mellett, *aki ebbe belekóstol, minden búját-baját elfelejti.* Ugyan hogy talált rá a stelázi felső polcán, ahová eltettem, amikor Török Irén beköltözött a városba, és eladta a baglyok lakta szugolyi kertet? *Nem lesz több ilyen pálinka, mondta Z. akkor, jól dugd el, ebből már csak sátoros ünnepeken szabad inni.*

A fácánt káposztával kell feladni, ahogy a szent öreg írta, kemencén süll már a fácán, rotyog a káposzta fazékban, oktató Szindbád, ha télidőn esett látogatása, s éppen az említett vadmadarak kopasztásával bajmóldotam, *remélem, kellő időn át függtek valami szellős helyen. Az én időmben falusi árnyékszékek eresze alá volt szokás aggatni őket, hogy húruk porhanyós legyen, de hát hol vannak manapság azok a kertvégi házikók pirossal himzett, vászonból varrt papírtartóikkal? S a fehér karú leányzók, akik kenyérvágó késsel szabdalták fel bele a tegnapi hírlapot?,* elmélkedett mélabúsan a hajós, de Redőcsné hét éves körtepálinkája hamar jobb kedvre hangolta. *No és a nyúl? Hol van a készülő nyúlpecsenye?,* érdeklődött felvilanyozva, s nem hagyott addig békén, míg meg nem mutattam a jénai tálba fektetett, törött borsban forgatott füstölt szalonnával és fokhagymával spékelt nyúlcombokat, bőségesen megöntözve olajjal és citromlével. *Hm, morogta,*

micsoda módi! Az én időmben cseréplábasban sütötték, ám azért ígéretes látvány így is, ismerte el, de nem érte be ennyivel. *Hát a többi részével mit művelt?,* nézett rám őszinte kíváncsisággal, és vizsla szemmel figyelte, amint az ecetes páclében megforgatom a formás, kifehéredett nyúlgerincet, az úszkáló sárgarépa- és hagymakarikák, csipkés babérlevelek, borsszemek között Elek Kornélka néni gömbölyű és vastag, porcelán levesestáljában. *A Kornélka kedvemre való név, derül fel egészen Szindbád sötét arca, ismertem egy Kornéliát úrfi koromban. Valami fináncsal járt jegyben, de elhagyta értem, mint később engem is a huszárfőhadnagy kedvéért. Bolondult az uniformisért. Hja, a nőkből hiányzik az állhatatosság,* állapítja meg, és belekóstol a maradék Luca-pogácsába. *Nem friss, de magától nem is vártam, hogy meleg pogácsával kínálja a váratlan vendéget, dörmögi, és kifejti, hogy az ilyen tézstanemű legjobb a kemencéből éppen kikerülve. A szakácsné öblös cseréptálba teszi és csikosra szőtt, alkalmas abroszba bugyolálja, hogy el ne hulljön.* Szindbádot egy időre lefoglalja a pogácsa, de azután visszatér a nőkhöz és a páchoz, *nincs az az asszony, aki felérne egy jól elkészített nyúlgerinccel. Remélem, tett borókabogyót is a lébe. Hát koriandert, mustármagot? Manapság már nem tartanak borókabogyót a konyhán, azt sem tudják sok helyen, milyen az igazi páclé. Löttyintenek a húsrá félpalacknyi bort, megszórják oregánóval, az a divatos fűszer mostanában, aztán be a villamos sütőbe, füstölög Szindbád, de mire megkérdezhetném, hogy milyen az igazi páclé, eltűnik az asztal mellől. Így jön-megy észrevétlenül, néha hónapok telnek el két látogatása között, talán évek is, az idő nem számít nála, ahonnan ő jár hozzám, ott más mértékkel mérnek, és én sem tartom számon, mikor járt itt utoljára.*

Azt sem tudom, hogy mikor maradt el a piros orcájú vadász, hogy hány éve topogott utoljára a kapu előtti friss havon ormóttan bakancsában, megörjítve a szomszéd kutyákat. Sokat ihattak a vadászaton, vagy útközben kínálták meg, mert erős kisüsti szag terjengett körülötte, és szokatlanul közlékeny volt. *Időváltás lesz, jelzi a bokalövés, közölte bevezetés nélkül, nem is értettem először, hogy kiről vagy miről beszél, megenyhül az idő, a vadludak északra húznak. Hallja? Ilyenkor mindig hasogat a bokám, de nem panaszképpen mondja, azután felmutat a délnyugati szél hajtotta felhőkre, látja? Kötelékben repülnek, mint a raták, de én nem látok libákat, gágogást sem hallok, csak a szél az, mondom, csak a szél, az kavarja a záporozó hópelyheket, a vadász szeme azonban mást lát, mint az enyém, fölötte alacsonyan, ék alakban repülök jönnek, feküdj le, kiabál a komája után, hasalj a földre az istenedet!,* de az csak fut vakon a végtelen fehérségben, cikkcakkban, mint a nyúl, amíg föl nem bukik. *Vége, törli meg pufajkája ujjával gyöngyöző homlokát a vadász.*

Sápadt, arcából kifutott minden pirosság, szeme alatt sötét karikák. *Gyerekkori cimborá volt, együtt jártunk a tanító elé*, mondja még józanodóban, de aztán lerázza magáról az emléket, és kijelenti, hogy megint emelték az árat. A fácánok ötvennel, a nyúl egy százassal kerül többbe. *Ha sokallja, lakik erre egy illető, már többször is üzent, hogy vigyek neki*, mondja sértődötten, mert megjegyzem, hogy ezen a télen már másodszor drágult a vad, de mégis kiszámolom az összeget. Akkurátusan elrakja a

bankókat, megigazítja kucsmáját, *na, Isten áldja*, köszön, és biciklijére támaszkodva imbolygó léptekkel indul a következő kuncsafhoz. Megvárom, amíg elér a sarokig és befordul, lába nyomát és a zsákból csöpögő vércseppeket addigra beledi a hó.

Akkor láttam utoljára a vadászt – nemsokára megjelent halálhíre a helyi lapban –, és Szindbád látogatásai is megriktultak, majd végleg elmaradtak, alighanem fiatalabb nők konyhájában üldögél mostanában.

DEME TAMÁS

„A lehetlent letetni”

(Kontra György halálhírére)

„When my father died, it was like a whole library had burned down.”
(Laurie Anderson)

Csendben, egyedül átlépni határt. Az értelemig és tovább... Átlépők. Transzcendálók. Csendhalál. Élet-közelből, világtól távolba. Határtalanul rejtve. Akár az elefántok. Dőlnek a legnagyobb fák. Orvos-tudós-tanár. Biztatóm, ki voltál (apám, aki vagy). Mit jelent az: átadni életünk. Csak csont és bőr és lélek, aki elköszön? Halkul az agy. Átlátszanak a kék erek a kézfejen. Átlátszik halálán jele – a vele világító, valló értelem. Az élet – idő, a világ – tér. Az élet állítmányt, a világ alanyt kér. És van örök jelen. (Azt mondta, meglepte „a nagy deméntálódás”. A kimaradó szavak. A lelassulás.) Fanyar szó. A tudat megrendülése fáj. A light-fogalmazás. Bár senki nem vette észre. És hát, Light a fény is. Fényüzenet volt a napi idézet: Istennek semmi sem lehetetlen. Élni annyit tesz: viszonyainkban élni. Megtanultuk: *a lehetlent letetni kell*. Ezt persze az értelen is túli csudálatos létünk súgná. A Tehetséget megteremtő örök Tevő lehelete. Mert hogy nem csak értelmünk van, azt észleli az is, aki nem szól semmit. Érez. Akar. Életérzése van. És persze – hisz. Nem tudjuk, Kháron vagy az elkísérő angyal innen merre visz. Úgy képzeljük: ott nincs már több idő – az örökidőben minden időtlenedő. Úgy képzeljük, nincs többé tér – a határtalanba minden belefér. Nincs többé ok, sem okozat, a csudálatos a legnagyobb fokozat. Az öröklét-ajtóban némán áll az átlépő (transzcendens) vágy is. Meglepetés az ajándék: nincs halál itt. Öröklét van. Sub specie aeternitatis. A Fény is.

Emlékek jönnek, ezerszám. Az ásothalmi tábori előadáson földérintette a fáradt tanarakat, szólván: „A tündök privát, de a terem-levegő közös. Mindnyájan azt lélegezzük be, amit a többiek kilélegeznek...” Egyszerre egyén és társaslény mind, aki él (vagy úgy tesz). Neveltél, növeltél. Felkészítettél minket az emberi test-lélek-szellemre. A Teremtett Egészre. (Még hogy csak az értelem... Láthattunk könnyezni. És előadóként mennydörögni, amikor a megrontás ellen szóltál a szabados plakátoknál. Máskor a tapintatban feloldott ellentmondás fénylett az Embertan (nikotinmentes) tanszékén: a bagó ellenérvei után hirtelen Ilonka néném lépett szobádba – s Te kávéval, hamutállal, bölcs realitással kínáltad meg dohányzó párod. Lakásodon hallgattak a tudásvágyó ifjak. Teázta. Házi szemináriumot nekik ki fog tartani? Akár a Truffaut-filmben: minden ember egy-egy könyvvé válna. A lélek elve, a lelkek tanai. Könyv, könyvek. Észjárás. Nyelvtan. Karácsonyból – így lesz Pünkösöd. Logosz mindennapra. Fölsír egy tengerentúli ének: „Amikor apám meghalt, olyan volt, mintha egész könyvtár porrá égett volna.” Mindenki más nyelven ember. A hiány megnémít. Akinek a Másik Ember cél is lehet, annak a nyelv lesz otthona. *Speak my language. Beszélj nyelvem*. Tanulom nyelved. A feloldott ellentét lehetlent letet: értelmetlen világ – kontra értelmes élet. Ad astra. Fel, fel a csillagokig. Jel, jelkép sosem lehet jelszó. A Logosz – lét-igazító feladat. Soli Deo Gloria.

BERTA ZSOLT
Jancsiszög

Egyik este a Móriban ültünk, én, Pöttöm és Pöttöm külön bejárátú barátja, Grafit. (Grafit nagyszerű rajztudásának és a graffitiban szerzett elévülhetetlen érdemeinek köszönhetően a nevét. Nevezhetném őt a graffiti magyarországi úttörőjének is. Béna lába miatt toló kocsiiban volt kénytelen létezni, és a Déli játékteremben haverkodott össze Pöttömmel, a híres Kentaur nevezetű flippere előtt. Barátságuk kezdetben azon a szimbiózison alapult, hogy Pöttömnek sosem volt pénze játszani, Grafitot viszont Pöttöm tartotta a hónaljánál fogva, amíg flipperezett, mert úgy nem tudott jól.) Száraz vörösbort ittunk, azért tudom, mert ott mindig azt ittunk. (Pöttömöt kivéve, aki szódázott nagy komolyan.) És zsíros kenyeret ettünk lilahagymával. Grafit és Pöttöm beszélgettek, én meg akkori szokásom szerint mogorván, unottan hallgattam őket. Nem is nagyon hallgattam, inkább a saját berúgásomat kísértem figyelemmel. Arra neszeltem, hogy Pöttöm oldalba bökö.

– Mi, Bandi?

– Mi van?

– Kijössz velünk?

– Hova?

– Építünk egy hősobrot Grafittal.

– Jó' van.

– Egy hatalmas nagy meztelen nőt építünk. Ahogy az oldalán fekszik.

– Aktot! – igazította ki Grafit.

– Ja, aktot – hagyta rá Pöttöm. – Jössz velünk?

– Nem megyek sehova. Berúgni jöttem.

– Nem most, majd holnap. Világosban. Holnap szombat van.

– Holnap másnapos leszek.

De mégis ott ácsorogtam (ígéretemhez híven másnaposan), átfagyott a lábam, és vacogott a fogam. A Vérmezőn, mert ott nagyobb a tér, mint bárhol a Majorban. A perspektívához. Grafit egy kisebb lapáttal babrált, míg Pöttömmel egy másik helyen hányatta a havat. Dolgoztak cefetül, és hamarosan kibontakozni látszott a Nő. Kezdett érdekelni a dolog, de magam előtt sem ismertem be. Ne adj isten, hogy segítettem volna nekik. Arcukat kicsípte a hideg és az alkotás izgalma, lázasan mutogattak, kiabáltak, és ügyet sem vetettek rám. Meg a bábészokokra sem, akik lassan odagyültek köréjük, és nevükhöz híven bábészoktak és ámultak-bámultak. Egy kisfiú felkiáltott:

– Nézd, anya, ott a puncija! – és kacagott hozzá, az emberek pedig vele nevettek.

Két rendőr is állt a háttérben, a gumibotjukkal mutogattak az óriásnőre, és vigyorogtak, mint a tejbetők. Mikor megjelentek, az emberek elcsendesedtek kissé, de látva a hatóság jóváhagyó derűjét, újra nevetgélni, zsi-vajogni kezdtek. És elkészült a szobor. Baromi jó lett, bár Grafit mérgesen magyarázott valami elrontott arányokról, amit feltétlenül látnunk kell nekünk is, de én nem láttam semmit. Álltunk egymás mellett (illetve Grafit ült), és néztük a nőt. Én szólaltam meg először, akkori világlátásomra jellemző módon.

– Úgyis szétrombolják.

Megütözve néztek rám.

– Kik? – kérdezte Pöttöm.

– Valakik. Bárkik.

Pöttöm kicsit elgondolkodott.

– Szerintem nem – mondta aztán megbántva.

De én nem tágtottam.

– De igen. Az emberek gecik – nyilvánítottam ki, és állammal a boldoggá tett tömegre böktek –, most örülnek, de ha nem lesztek itt, akkor irigyek lesznek, és szétrúgják. Mert ők nem tudnak ilyet.

Pöttöm és Grafit a zsi-vajgó emberekre bámult. Gyerekek, anyák, nagyapák, kutyát sétáltatók, levegőzők meg a két rendőr.

– Szerintem se bántják – csatlakozott idegesen Grafit Pöttömhöz.

– Persze hogy nem! – erősített Pöttöm.

– Nem tudtok ti semmit az emberekről. Biztos, hogy akad egy barom, aki szétúrja a szobrotokat.

Szomorúan néztek rám. Pöttöm megcsóválta a fejét:

– Egy ilyen szobrot nem ront szét senki.

Grafit pedig legyintett:

– Tiszta hülye lettél!

– Ti maradtatok azok! De ajánlok valamit. Ha este még itt áll, fizetek nektek két sört. Ha holnap se bántják, négyet, ha pedig harmadnap délután, még sötétedés előtt egyben lesz, akkor egy rekesszel kaptok tőlem. És fordított esetben ti fizettek nekem. Csak ellenkező sorrendben. Ha szétrombolják estig, egy rekesz, holnapig négy, hétfőig két sör. Na, fogadunk?

Pöttömöt kissé megzavartam a sebtiben kiagyalt rendszerrel, de amíg ő dolgozott az ügyön, addig Grafit már nyújtotta is a kezét.

– Oké, rendben!

Pöttöm is ráadta hatalmas mancsát. Kotortam haza melegedni. Éreztem a rosszkedvüket, de nem érdekelt. Majd megtanuljátok az élet rendjét, kis hülyék!

Este aztán fizettem nekik. Pöttöm becserélte a sörét két kólára. De biztos voltam a dolgomban. Hiába. Az Ósanya (Grafit kereszteltje) érintetlen maradt másnap is. Harmadnap, amikor dolgozni mentem, Ósanya még mindig sértet-

lenül feküdt ott. A járókelők pedig tátották a szájukat tétlenül! Délután megint arra jártam. Mérgesen bámultam a hülye kurvát. Csalódtam az emberekben, sértettnek és magányosnak éreztem magam a Vérmező kihalt hótengerében. Ősanya rám se hederített, csak kellelte magát, mint azok az elérhetetlen nők a magazinok címlapjain. Mint a „naptejes csaj”, Csilla anyja. Körülnéztem... senki. Egy pillanatig haboztam, aztán – még kelletlenül – belerúgtam. Olvadhott előző nap, aztán visszafagyott biztos, mert nem történt semmi. Kőkemény lett a ribanc. Megmérgeztam, és a napközben átvett bakancsossal teljes erőből kirúgtam a támaszkodó karját. Vállból és könyökből tört le. A fejével folytattam, aztán elintéztem a mellét, majd az egész felsőtestét. Már csak hosszú lába nyúlt végig a földön. Ahhoz nem nyúltam, így szembeötlobb volt a pusztítás. Szemügyre vettem a torzót... és elfogott a pánik. Mint amikor álomban megölkök valakit, vagy valami iszonyatos bűnt követek el, aminek a terhét örökké cipelhetem, és ott vár még rám az elkerülhetetlen büntetés, a rettenetes megtorlás is. Az ilyen álmaimból menekülés közben, verejtékezve riadok fel, és amikor már meg tudom különböztetni az álmot a valóságtól, a megkönnyebbülés óriási sóhajjal szakad ki belőlem. Ezt az ébredést vártam néhány másodpercig, mielőtt a Major túlsó végéig szaladtam ijedtemben. A fogaskerekű kerítésénél lihegve megálltam. Szakadt rólam a víz, kellemetlenül nyirkossá tette a bőrömet, az ingemet, és a hidegben vacogni kezdtem. Hány óra lehet? Három körül. Négykor találkozom Grafittal és Pöttömmel a tett-helyen, a fogadás végső elszámolása végett. Hazaugrom addig átöltözni. Addig is elég szarul éreztem magam, de amikor megláttam Pöttömöt és Grafitot a szétszaggatott Ősanya teteme mellett... Mozdulatlanul bámulták a romokat a hómező közepén. Mintha egyenesen szíven szúrtam volna őket álmukban. (Vagy az én álomban?) Elindultam feléjük. Lassú lépteim alatt vészjóslóan roppant a fagyott hó. Akárha a kivégzésemre meneteltem volna. Próbáltam megőrizni a méltóságomat, de már nem is volt. Épp csak rám néztek, amikor melléjük értem. Álltunk kicsit szótlanul, aztán Grafit csak annyit mondott:

– Igazad volt. Mindig akad egy barom.

De akadt egy apró kis bibi az igazságomban, ugye. És a vallomás és a vezeklés még hátra volt. Napokig tépelődtem. Beleértve az éjszakákat is. Beleértve a karácsonyt is, amit apával töltöttem. Az már elég szánalmas karácsony volt. Fát is az utolsó pillanatban vettünk, úgy dobta utánunk a kockára fagyott fenyőfaárus. Ünnepi menü semmi, szendvicset rágszáltunk és vörösbort ittunk. Másnap hivatalos voltam Konrádékhöz vacsorára. A „Konrádékhöz” azt jelenti, hogy Konrádhoz és Anikóhoz, mert ők már együtt laktak egy kis garzonban a Margaréta utcában. Persze Rebeka néni erős ellenszelében, aki Anikót sem tartot-

ta a fiához méltó partinak. Egy üveg Bikavérrel a hónom alatt caplattam felfelé az enyhe emelkedőn. Elfelejtettem a házszámot, de kint álltak az erkélyen kabát nélkül, és integettek. Visszaintettem, és egy pillanatra megálltam, hogy gyönyörködjem bennük. (Anikóban.) De hát Konrád is ott állt, így lelkiállapotommal jól harmonizálva az a gondolat döfött belém tuskét, hogy bizony velük szemben is hány disznóságot követtem már el. Hányszor kínoztam meg Anikót a... izé, és az is én voltam, akivel később ő csalta meg Konrádot. Vagyis ő nem csalta meg, mert... de hisz tudod. Én csaltam meg egyedül. Úristen, a fél világnak tartozom bocsánatkéréssel!

Pöttöm és Grafit már ott ült az asztalnál, mert Pöttöm megkérte Anikót, hadd hozza el baráttalan barátját is. Gyámoltalan lelkiállapotom kiülhetett az arcomra, mert Anikó, amint lehúzta rólam olajmunkás-télikabátomat, megkérdezte:

– Valami baj van?

– Dehogy, minden a legnagyobb rendben! – hazudtam, de éreztem, nem hisz nekem.

Ebben volt rutinunk. Én hazudok, ő nem hisz nekem, én pedig tudom, hogy ő nem hisz, ő meg tudja, hogy én tudom, hogy nem hisz. „És így tovább, és így tovább...” De nem szólt semmit, csak leültetett a helyemre. Onnan Konrád felállított, és megmutatta a lakást. Anikó mindennütt a nyomunkban, ahogy új tulajdonoshoz illik. Izgagtottak voltak és boldogok. Hamarosan befutott Vektor is.

– Mi a kaja? – ordította kedélyesen.

Körbeültük az asztalt, ők beszélgettek, vihogtak, én meg vártam az alkalmat a megtisztulásra. Közben ettünk is. Ittunk is. Én csak keveset, mert étvágyam nem volt, a piálással meg nem akartam megkönnyíteni a dolgomat. Ne mondhaszák, hogy csak azért... Hamar eljött az alkalom.

– Köcsög bunkók – harsogta Vektor –, jól orrba kell gyűrni az ilyeneket, hogy teleszarják a csizmájukat!

Nyeltem egyet.

– Ja – csatlakozott Pöttöm is –, Andrisnak lett igaza, mindig akad egy ilyen tahó.

Nyeltem egy még nagyobbat.

– Nem kell törődni velük – legyintett Konrád –, szánalmas törpék. Önnön jelentéktelenségük frusztrálja őket.

Minden szóval zsugorodtam kicsit, míg végül valóban törpe lettem. Most jön Anikó, gondoltam, és óvatosan felé fordultam. Akkor ő már engem nézett, és persze, hogy mindent tudott. A hülye antennái. Ezúttal nem vád, hanem bátorítás sugárzott a szeméből. Mert már azt is tudta, hogy elszántam magam a vallomásra, csak tele van a gatyám. Vettem egy nagy levegőt:

– Az a helyzet, hogy én romboltam szét.

De csak Anikó figyelt rám, a többiek meg sem hallották. Vektor épp ott tartott, hogy megcserélné a here-

golyóimat a szemgolyóimmal, Pöttöm nagyokat suhintott öklével a levegőbe, Konrád szenvedélyes előadást tartott „A szellemi-emocionális élet hiánya és a személyiségdeformálódás ok-okozati összefüggései” címmel, Grafit pedig morogva hallgatta őket. Anikóra néztem, megrántottam a vállam, széttártam két tenyerem, száj biggyeszt, szemöldök felhúz. Vagyis: „Én szoltam, de látod, mi van. Hát akkor túl vagyok rajta.”

– Hé! – kiáltotta, és mikor ránéztek, állával keményen felém bökött.

A rá szegeződő tekintetek rám szegeződtek.

– Épp azt mondom, hogy én romboltam szét a szobrot – mondtam Anikó szemébe nézve, de ő erre összeráncolta szemöldökét. – Szóval én romboltam szét azt a kurva szobrot – vallottam be harmadszor is, ezúttal a többiekre emelve tekintetem.

Van úgy, hogy muszáj egyszerre négy ember szemébe nézni. Bejelentésemet először semmiféle reakció nem kísérte. Csak néztek, és várták a folytatást. A viccet vagy mi a fenét.

– Vége! – mondtam nyomatékosan –, csak ennyit akartam mondani. Ja, meg hogy sajnálom.

Vártam az ítéletet. Négyen még mindig engem bámultak. Pont olyan hülyén, mint az előbb. Igen kínos volt, hogy nem figyelmeztethetem őket ostoba arckifejezésükre. Amúgy megkönnyebbültem, ahogy hányás után szokás. Anikó törte meg a csendet.

– Jól áll neked ez a rövid haj.

Erre mind a négyen őt kezdték el bámulni. De neki nem volt gúzsba kötve a nyelve, mint nekem.

– Ne bámuljatok már ilyen hülyén!

De amazok de. Hol őt, hol engem. Nagyon ott volt a nyelvemen, hogy „most asszem elmegyek”, persze azt nem lehetett. Hát inkább töltöttem magamnak egy pohár bort. Lehajtottam, és töltöttem még egyet. Ők meg csendben végignézték. Aztán egyszerre szólalt meg Vektor és Konrád:

– Van egy zenekarom, februárban lesz egy koncertünk.

– Elkezdtem írni egy könyvet. Igazából egy interjúgyűjtemény.

És akkor végre egymást bámulták. Csak Pöttöm meredt az asztal lapjára. Lent a Margaréta parkban, amikor hazafelé mentünk kettesben, így szólt hozzám:

– Amikor kiskorunkban a srácok ellopták az Ablak-Zsiráfomat, és a Majorban széttépték és lehugyozták, te elhoztad nekem a sajtódat, mintha az enyémet hoztad volna vissza, mert azt hitted, nem tudom, hogy az enyémet széttépték és lehugyozták. És téged cseszett le az Ildikó néni, hogy elhagyta. És akkor még nem voltunk barátok. És nem sokkal később még meg is vertelek. Tudod..., Konrád miatt.

– És?

– Semmi, csak úgy mondom. Hogy tudd, hogy de tudtam.

Angol karácsonyi mondókák

*Hízogatnak a ludak,
karácsony lesz nemsokára,
dobjanak be egy garast
a vénember kalapjába!
Hogyha nincs egy garasuk,
megteszi egy fél is,
hogyha fél sincs, áldja meg
az Úr csak azért is!*

*Áldja meg Isten a gazdát,
meg a gazdaasszonyt,
futkározó apró népét,
ki a lábosnak ront,
iát-fiát, atyafiát,
hordjon csizmát, kendőt,
kívánunk vidám karácsonyt,
s boldog új esztendő!*

*Hó, hó, hó,
gyere, te bohó!
Ludat tép a nénikéd,
garasért ad egy pihét.
Hó, hó, hó,
gyere, te bohó!*

Mann Lajos fordításai

KISS BENEDEK
Édesanyám!

I.

Édesanyám, te remek nagyasszony,
mért voltam én mindig
zavarban véled?

Tán mert a remek nagyasszonyokat
sohasem szívelhettem?

Annyi megaláztatással vert meg
minden uraktól-vett gesztusod,
hogy az még ma is
hegesedik.

Választékos kalapod számomra
kendő helyett
tehénlepény volt csak
a parasztmiséen!

Nem egy helyütt kerestük mi –
s főként
nem egy helyütt találtuk meg
az Istent,
édesanyám!

II.

Anyám, ó, a te kislány-lelked...

Anyám, ó, a te vágyakozásod...

Anyám, ó, a te árvaságod...

Anyám, e földön nem volt szerelmed...

Anyám, a te nagy „megmutatásod”...

Anyám, ki férfiakat bírtál valaha le...

Anyám, ki szabadságodba haltál bele...

Anyám, te áldott, anyám, te áldott!

Anyám, te, aki budira jártál,

Anyám, te aki herceget vártál,

s helyette lett két csibész fiad...

Anyám, te, aki mindig kiváltál,

s többre nem vitted a magyar nótánál,

Mária, a Boldogasszony,

körébe fogad.

**Töprengés arról, mit is csináljunk,
ha fölszedünk egy fészekből kiesett, sárga csőrű,
repülni még nem tudó, de nem olyan kicsi
feketerigót, és hazavisszük, hogy otthon fölneveljük**

Íródna T. Özséd-nek

Mit kell tenni egy kis rigóval,
ha a fészekből kizuhan?

Egy nem is olyan kis rigóval,
sárga csőrű csik-csukkozóval,
repülni még dehogyan tudóval
mit is kell tenni?

Mert tudja mindenki ugyebár:
a fák alatt sok macska jár,
foguk folyton prédára vár,
s martalékuk egy kis madár,
ha a fészekből kizuhan –
kell tehát, kell valamit tenni.
S tudhatja, kinek feje van,
mint a macskának, feje van,

nyakból nő, mégsem olyan,
tudhatja, mondom, komolyan:
nem elég a lakásba vinni,
régi kalitkát elővenni,
beléje eleséget tenni –

nem elég ennyi, komolyan.
Az eleséget meg is kell enni,
S itt jön a kérdés, hogy hogyan?
Egy nem is olyan kis rigónak,
sárga csőrű csik-csukkozónak,
repülni még dehogyan tudónak
anyjává is kellene lenni,
s itt jön a kérdés, komolyan,
az itt a kérdés, hogy hogyan?

Mert ha – mondjuk –
 azt már tudjuk,
 mi is neki az eleség
 – mert ez a gond jön legelőbb –,
 fogunk szűnyogot, legyeket,
 morzsáztatunk kenyérbelet
 s pépelünk sok más egyebet,
 szóval, ha tudjuk,
 s élébe adjuk,
 látjuk mindjárt, hogy nem eszi,
 ha éhen pusztul, sem eszi,
 magától ő meg nem eszi,
 s látjuk mindjárt:
 ez nem elég.
 Egy nem is olyan kis rigónak,
 Sárga csőrű csik-csukkozónak,
 Repülni még dehogyan tudónak
 ennyi, bizony,
 még nem elég,
 neki még anya kellenék
 ahhoz, hogy ha van, hát egyék,
 s itt jön a kérdés, komolyan,
 az itt a kérdés,
 hogy hogyan?

Prütytögetünk,
 füttyögetünk,
 szárnyakként lengetjük kezünk,
 már a család apraja-nagyja
 madarat játszik, úgy biztatja,
 ijesztőbb patáliát csapva,
 félelmetesebb képet adva
 számára, mint akármi macska,
 csirregve, száját csücsörítve
 vennénk rá szegényt az evésre,
 hisz olyan ványadt, csenevész,
 néhány deka csak az egész,
 ám ő csak gunnyaszt a kalitka
 sarkában –
 vajon mi a titka?
 Miért mered oly komoran
 maga elé –
 mi titka van?

Beszerzünk még lisztkukacot,
 pondrót,
 kölest,
 kendermagot,
 vagdalunk szalonnadarabot –
 aztán elő a fémcspeszt:
 falatonként tán enni kezd.
 Nosza! bal kézben a madár,
 finoman feltátva a száj,
 beléteszünk egy adagot –
 hadd lássuk:
 ezzel mit csinál?
 Ejnye, az oktan madár!
 Megrázza fejét, kiköpi!
 Próbáljuk újra-újra bár –
 rázza fejét,
 le nem nyeli.
 Szobánk már szeméttel teli:
 szűnyog, légy, pondró, lisztkukac,
 kendermag, szalonnadarab,
 ő meg csak rázza a fejét,
 s eszembe jut jó Tandori:
 jobb egy rigónál
 tíz veréb!

Megsajnáljuk persze szegényt,
 nem mondunk hangos véleményt:
 egy nem is olyan kis rigónak,
 sárga csőrű csik-csukkozónak
 ennyi, bizony,
 még nem elég,
 neki még anya kellenék
 ahhoz, hogy ha van, hát egyék,
 s itt jön a kérdés, komolyan,
 az itt a kérdés,
 hogy hogyan?

– Hogy kell rigó-anyává lenni,
 áruld el, Csik-Csuk, hogy hogyan?

– Micsoda kérdés! Legelőbb
 kicsi-rigóvá kell születni –
 anyám is az volt –
 komolyan!

CZAKÓ GÁBOR
A magyar észjárásról

Vajon létezik-e magyar észjárás? A XX. században a magyarok meghatározó szerepet játszottak Amerika fejlődésében Hollywoodtól az ennél „sokkal ártalmatlanabb atombomba” megteremtéséig – írta Norman Macrea, az Economist főszerkesztője. A Los Alamosban dolgozó magyar atomfizikusokat marslakóknak nevezte Asimov, közéjük sorolva a nagy matematikus Neumann Jánost is.

A marslakók egyike, Teller Ede gyakran mondogatta, hogyha ő nem Ady Endre nyelvén tanul gondolkodni, akkor belőle legfőljebb csak egy közepesnél valami jobbnak fizikatanár lett volna.

Milyen Ady Endre nyelve? Lírai és drámai, ellentétet egybeszövő és láttató és kifejtő, hatalmas erejű képek áradata, miközben okos: mélyen megvilágítja az emberi gondokat. A magyar nyelv önmagában is erőteljes képisége Adynál megerősödik:

„Egy félig csókolts csóknak a tüze

Lángol elébünk.

Hideg az este. Néha szaladunk,

Sírva szaladunk

S oda nem érünk.”

A kép olyan, akár a tölcser, az egész szemhatár belékerül: a csók, a félig csókolts, a tűz, a hideg, a futás, a cél, az elérhetetlen...

A képi látásmód megfelel az őskori analógiás gondolkodásnak: A olyan mint B, és C stb. „Az analógiás észjárás holisztikus, az egészre, mint összefüggésrendszerre figyel.” A fogalom dobozra hasonlít: amit fontosnak nyilvánít, azt beveszi, becsukódik, a többit kirekeszti. A nem B – határozta meg a formális logika lényegét Arisztotelész.

*

A nyelvek különböző arányokban használnak képeket és fogalmakat. A magyar szavak gyökerei, a gyökök jobbra képek, melyek összekapcsolódva egész filmet vetítenek elénk – *körmönfont, halovány, kerge*, stb. A gyökök és jelentések finom változásaiban összefüggések szerves kapcsolatrendszerre táruul föl, s állandó gondolatársításra, analógia-sorok áttekintésére készítenek bennünket, pl.: *válik, válság, választ, valag, völgy*, stb. Egyszerű szavainkban természeti jelenségek képlenek meg, melyek magát a jelenséget vetítik elénk: *Kelet-Nyugat, este, eső*. Az *ér* gyökből ered az *érint* – *értelem* – *érzelem* – *érték* – *érdek* – *értelmes* – *értelmetlen* – *érdekes* – *érvényes* – ahány ellentét, annyi összefüggés?!

Egyik-másik gyökből több száz szó sarjadt, másfelől szinte nincs olyan fogalom, melyet ne tudnánk több szóval-képpel megvilágítani. Beszédünk és gondolkodásunk így módon *kétfelől kapcsolódik* össze, akár az összekulcsolt kéz. Szókincsünk mérhetetlen gazdagságát hadd jelezze három szám: a fogyatékos értelműre 200-nál több, a beszélésre legalább 500, a helyváltoztatásra bizonyára van 1131 olyan szavunk, amelyet minden magyar azonnal megért. Ugyanis eddig számoltam – figyelmen kívül hagyva az eszközzel történő mozgásokat: a *szánkázik* bekerült, a *szánkózik* kimaradt.

„A gyökrend révén a magyar holisztikusan szemlél: az egészet látja, a lényegét, s abból eredezteti a részeket. Tehát *levezető*, az idegen szavak kedvelőinek: *deduktív*.” Ezért hangsúlyos szavaink eleje, és ezért teszünk a mondatban előre a fontosat.

Ezért beszélünk egyes számban a többes testrészekről – *láb, fog, haj, szarva közt a tőgyét, csikorgatom a fogam*, stb. Ugyanígy a *névhasználatunk*, a *keltezésünk*, a leveleink *címzése*. Számolásunk is ilyen: *tizenegy, tizenkettő, tizenhárom*, tehát elől a nagy egység, a tíz, latinul: *undecim, duodecim, tredecim*.

*

A magyarban lényegében szabad a szórend, és úgy szólván korlátlan a szóalkotás lehetősége, aminek az a lényege, hogy nem csupán gyárthatjuk a szavakat, hanem a képiségből következően az először hallott szóleleményeket minden nyelvtársunk azonnal érti: „léptei *lepotyorásztak* a lépcsőn,” olvasom egy regényben.

Talán az anyatejjel belénk ivódott nyelvi szabadságból következik egyénieskedésünk, kuruckodásunk, politikai szabadságvágyunk?

*

Észjárásunk tehát alapvetően nyelvi, s mint ilyen, független a származástól, függ viszont a nyelvben való otthonlét mélységétől.

Karácsony Sándor híres könyvében, *A magyar észjárásban* azt állítja, hogy „a mi gondolkodásunk lényegében *mellérendelő*”, s ennek nyelvünk ezer bizonyítékát adja. *Fogyaszt*: a sonka a tányérról fogy, amitől a hasam nő. Az európai nyelvekben jórészt ismeretlen ikerszavak ellentéteket kapcsolnak össze: *süt-főz, esik-kel, jön-megy*, sőt: *él-hal!* A fogalmi gondolkodás szerint pl. *élni, enni, lakni, lélek, bűnhődés* külön fogalmak. A magyar lát összefüggést *élet, táplálék, otthon, nász, börtön és lélek* között. Nézzük: *élet* és *étel* szavaink azonosak, hangátvétellel különültek el: *nem élek hússal*. Feleséggemmel és anyámmal *élek* – tehát velük *lakom*. A *lak* gyök eszerint otthont is jelent, ahol *lakozom*. A *lakás* majdnem olyan fontos, mint az *élelem*. *Lakni* ugyanaz, mint *élni* valahol, *lakhatalan* az *élhetetlen* bolygó. Jól *lakni* annyi, mint

eleget enni, esetleg *lakmározni*. Némelyik étel *laktat*, némelyik nem. A *lakodalom* a *nászi*, *házasodási lakmározás*. A házasodás és a lakodalom közti összefüggésre mutat régi nyelvhasználatunk: „Én atyámnak házában sok lakodalmak vannak” (Müncheneri kódex, János 14.2). A XV. században a lakodalom tehát helyet, otthont is jelentett. Miután az ember lelkes lény, ezért a *száz lakos száz léleknek* is mondható. Szent István törvényei szerint bizonyos vétkesek börtönben börtönnel *lakoltak* bűnükért.

Ezt a viszonyrendszert csak egy háromdimenziós képen ábrázolhatnánk, melyen látnánk az *él-élvez-élelem-élet-étel-evés* sort, majd ezek elágazásait, pl.: *él – él vele – létezik, van – használ: kihasznál, fölhasznál, lehasznál, fölél – lakik – közöszül*, stb., majd ugyanezt végigvenni a sor többi szavával, kikutatva az *élvez*, az *élelem* és a többi rokonságát. Átjutván a *lak* – *lakozás* – *lelakik* – *belakik* – *lakmározik* – *lakodalom* – *lakol* családhoz, s megtennénk ugyanezt, akkor kiderülne, hogy egymással gyökkapcsolatban nem lévő szók közt jelentés-megfelelések akadnak: *közöszül, lakik, eszik*, stb. Midőn egyre távolabbi szóbokrokba kerülünk, nem hagyjuk el nyelvünk háromdimenziós hálóját, melynek minden csomója többszörös összeköttetésben áll egymással. Látnánk, hogy a jelentések egy része a gyökökön, mint képeken keresztül áramlik, másika fogalmak értelmi összefüggései révén. És amikor „*mintegy félhomályban átsuhan értelmünkön a szó másodlagos jelentése*” (W. Heisenberg), a magyarban sokadlagos jelentése, akkor mind valami nyomot hagy ott, legkivált megnyit egy asszociációs lehetőséget. Ezzel az adottságukkal kerültek előnybe a „marslakók” a kvantumfizikában, ahol a newtoni mechanika fogalmai elvesztették használhatóságukat.

*

Az analógiás logika kutatta az asztrológiában, az alkimiaiban az elemek, a számok, a csillagok, a tulajdonságok összefüggéseit-kölcsönhatásait, s ez működik máig a gyermeknyelvben, a szerelmesek becézésében, a költészetben.

„*A szám minden létező dolog ősképe*” – mondá hajdan *Püthagorasz*. Nyelvédésanyánk hajszála ugyanezt állítja! *Szám* ’élőlények rendje, sora’ (Etimológiai szótár). *Számomra, számodra, számára* stb. szavainkban a részeseülőt magával a *szám* szóval nevezzük meg! *Számlál, számít* – aminek száma van, az létezik, aminek nincs, az *nem számít, számfölötti, nem tartjuk számon*, tehát fölösleges, sőt megeshet, hogy már nem létezik, *fölszámoltatott*. Akit *száműztek*, azt kitesztették a közösségből, a *számosak* közül, nem veszik többé *emberszámba*. A száműzött jogfosztott lett, bárki megölhette. Aki *szám-*

adást végez, vagy *számot vet*, az mérték és érték szerint rendez, stb. *Püthagorasznál* az *egy* a legnagyobb szám, Isten száma, tehát *egyetemes, egyesít, egyenlő* – a számok összessége *egytől egyig* tart, és így tovább. Ötszázánál több szavunk tudja ezt! *A kettő* a meghasonlás száma: *kétséges, kétszínű, másolás, másodörökös, fél, féleszű, pár*. *A három* a tökéletességé: ennyi az igazság, a népmesei kerek erdő, a címer keresztje alatt a halmok száma. *A négy* a teljességé: elemek, év- és napszakok, stb. *A kör* és a *kereszt-körösz*t is közös gyökből ered.¹ Jó hír, hogy más nyelvekben is, de nem ez a kérdés, hanem az, hogy hol és mikor tettünk szert erre az őskori tudományra, melyről – meg lehet számolni – ezernyi! szavunk tanúskodik? Nem tudjuk. Tudásaink nem is kutatják.

*

Ismeretes, hogy a gondolkodás agyunk két helyén, a jobb, illetve a bal féltekében történik.

„*A beszéd főleg bal féltekés, míg a jobb félteke néma, viszont jobban lát, sokkal többet tud a térmanipulációban. Digitális elven működik a bal félteke, a másik félteke analóg* – hallottuk Hámori József *Mit tud az ember agy?* című előadásában a *Mindentudás Egyetemén*. A „digitális”, az erőteljesen fogalmivá vált nyelvek beszélőinél az egész folyamat döntően a bal féltekében zajlik. Ám a magyar nyelv képisége, levezető mivolta és analógiás természete erősen igényli a jobb féltekét.

A bal félteke inkább algebrikus, míg a jobb félteke geometrikus, hiszen ez a 'jobban' láló félteke. A képzelet, kreativitás, muzikalitás jobb féltekés. Számos nyelvnek nincs annyi szava, ahány mesénk, adománk és népdalunk van nekünk. Melyik nyelv képes efféle tréfákra: „*Kis erek mentén, lép sik ölen, oda van a bánya rabja; jaj Baranyában a vadon élő Kis Pálnét nem keresik.*” Tessék elolvasni visszafelé: 20 szó, 84 betű!

„*Ám a zene komponálása (...) erőteljesen bal féltekés (...), mert az időérzés (...) csak a bal féltekében található meg. (...) A humorérzés, (...), a jobb félteke tulajdonsága. (...) Ha új dolgokat próbálunk kitalálni (...) a jobb félteke kialakít egy hipotézist, majd átküldi a bal féltekének, az raktározza, és (...) úgy dolgozik vele, mintha a sajátja lenne. A két félteke között tehát együttműködés van.*” A magyar gondolkodás ily módon két féltekés: az értelem balos, az érzelem jobbos, akár az érdek és az érték. E következtetést magánlevélben megerősítette Gulyás Balázs agykutató is – Stockholm, Karolinska Intézet, az MTA külső tagja.

*

A német és általában az európai filozófia csodálatos erőssége a hajszálpontos fogalomképzés- és alkalmazás. A fogalmak reflektorként világítanak a homályosra. Világítani mi is tudunk, de akad még valami a tarsolyunkban!

1 Bővebben a <http://www.czakogabor.hu> oldalon: *Nyelvünk ős-szám-tudománya, a 'nyelvédésanyánk' rovatban.*

Zsoldos Imre nyelvészprofesszor szerint „*a legmagyarabb szó a magyarul!*” Mi egyedülálló módon anyanyelvünket bocsátjuk a homályosra. Pl. *egészség* szavunk egybefogja a korszerű, holisztikus orvostudomány alapelvét. Vagy: magyarul a gondolkodás a gonddal való foglalkozás! Ez a rendszer-elvű összefüggés erősen meglepte Heideggert, amikor valaki szóba hozta előtte a dolgot...

A magyar filozófia a nyelv maga! Hegygerince az irodalom, különösképpen a népdal és a költészet. A mi nagy eszméletetünk írók és költők: Zrínyi, a zsoldáro-sok, Berzsenyi, Vörösmarty, Arany, Ady, József Attila, Weöres, Krúdy, Jókai, Hamvas.

Aki nem tanul népdalokat, s nem igen olvas anyanyelvünkön, az műveletlen lesz, akár a sivatag, s talán közepes fizikatanár sem válik belőle.

Hámori akadémikus figyelmeztet arra, hogy „*A szűkre szabott logika gyakran téveszméken alapuló láncolat, ami inkább az 'irracionális', egyben holisztikus jobb félteke bizonyos előnyeit mutatja.*” Tehát a bal féltekés gondolkodás korlátos. Ámde ugyanez áll a jobbosra is. Talán ebből is fakad a magyar lélek sokat emlegetett

Összefoglalás

1. a magyar észjárás nyelvi: annál mélyebben tudunk gondolkodni, minél inkább otthon vagyunk nyelvünkben;
2. A magyar nyelv képes bármilyen fogalom megalakítására, ugyanakkor erőteljesen őrzi képességét;
3. A magyar todalékoló nyelv. A szó töve lényegében gyöker, mely a mélyben szétágazva folyamatosan szóbokrokat hajt; a gyökök zömmel még képek, melyek az újonnan alkotott szavakat is érthetővé teszik;
4. a szóbokrokkal összefüggően óriási és mindenki számára érthető a szókincsünk;

szélsőségessége, érzelmessége, föl- föllobbanó szalma-láng természete, rajongása és dühös kiábrándulása: hol agyunk egyik felére bízunk magunkat, hol a másikra. Művészi és politikai irányzatok alakultak eszerint – a magyar észjárás ellenére! Sokan érzik úgy, hogy nekik vigyázó szemüket folyton az éppen fönnforgó Párizsra kell vetniük, feledve látó tehetségüket. Csoda-e, ha a végén ilyeneket adnak írásba: „*a humán perszonalitás hermeneutikai kognitivitása*”. Mások viszont azonnal és minden értelmi próba nélkül rajonganak bármiért, amiben holmi nemzeti délibábót látnak megképleni.

Ezért szenved népünk kétoldali történelemhamisítástól.

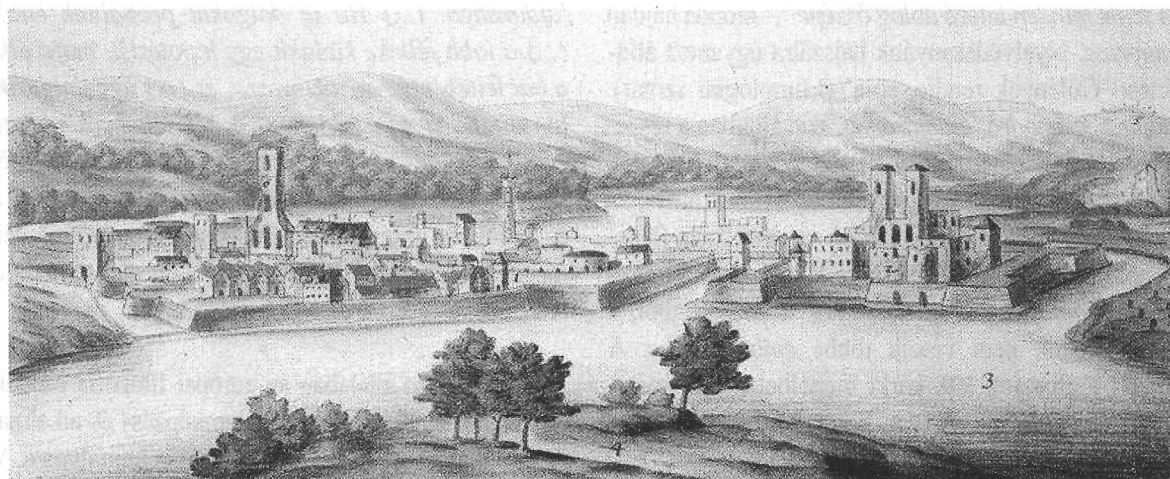
*

Az igazi magyar észjárás nem árvalányhaj és ingyom-bingyom, és nem is divat-izmus szerinti okostojáskodás, hanem különleges és hatalmas adottság.

Teller Ede, a marslakók, Ady, Krúdy, Mari néni meg minden mélymagyar gondolkodási előnye a magyar észjárás képessége. Ennek lényege: *párhuzamosan gondolkodni analógia és Arisztotelész szerint, képekben és fogalmakban, két agyféltekénket együtt használni.*

*

5. nyelvünk szemlélete mellérendelő:
  - 5a. egészről a részekre következtető (deduktív);
  - 5b. analogikus – kapcsolatot teremt távoli jelentések, sőt, ellentétek között;
  - 5c. holisztikus – rendszerszemléletű, pl. egészség, gondolkodik;
  - 5d. az előbbiekből következően önmagában filozófia: magyarul;
6. ősrégi műveltség őre, ld.: számok;
7. a magyarul gondolkodó számára mindkét agyfélteke lehetőségeit megnyitja.

KÖDÖBÖCZ GÁBOR
**„Én voltam Úr,
 a Vers csak cifra szolgál”**

A versről szóló vers Ady Endre költészetében

Ady Endre költészete az emberi élet talányos-tragikus misztériumát az egyetemes létértelmezés és az átfogó világmagyarázat igényével fejezi ki. Jellemzően paradox érték-szerkezetű líravilága a huszadik századi gondolkodás kultúrhistoriai jelentőséggel bíró dokumentuma, amely intellektuálisan és morálisan is óriási próbatételt jelent a kortárs olvasóknak és írástudóknak.

Ady egyik novellájában (*Tóth Gaszton*) ezt írja: „verset írni, igazi verset, a legszebb, legszegényebb, legnehezebb és legszomorúbb dolog a világon”. Ady saját verseit „életes” verseknek, „véres seregeknek”, „véres élve-virágok”-nak nevezte. Versszerzői dilemmáit két kevéssé ismert versében így fogalmazza meg: „Úgy kötöm meg a szívemet is, / Miként strófiákkal kötöm meg a dalt: / Keresem és kerülöm a vihart. (...) Fiaim: álmok, örületek, / Apátok hű, jóságos: a Halál, / De meggyilkol anyátok: a Szabály” (*A fiaim sorsa*). „Jaj, hányszor csupán krisztuskodok, / S minden ígém kenetesen terül szét. / Jaj, hogy elfut a tollam alól, / Ami igaz, ami esztelenül Szép” (*Egy csúf rontás*). Mintha csak József Attilát hallanánk: „amikor verset ír az ember, nem írni volna jó”. Mert a legfőbb kíváncsi, tudniillik, hogy a nyelv ott-honosan lakja a formát, erőfeszítések árán előbb-utóbb teljesülhet, de a kifejezhetetlenség, a közölhetetlenség, az artikulálhatatlanság problémája még a legnagyobbaknál is örökös dilemma marad. Erre mondja Nemes Nagy Ágnes, hogy „ne mondd a mondhatatlant, mondd csak a mondhatót!” Ady esetében persze ez is módosul, hiszen ő mindvégig a „Szent Lehetetlenség zsoldárát” írja.

Az *Új versektől A Minden-Titkok Versein át Az utolsó hajók* posztumusz kötetével bezárólag Ady Endre spirituális dimenziókban és metafizikai távlatokban művészileg / emberileg olyan nagy utat járt be, amelynek ismeretében egyáltalán nem túlzás őt az „Isten szörnyetegének” nevezni. A váteszként vállalt irgalmatlan stációk közben esztétikai magatartását mindvégig a saját transzcendenciájára figyelő, a formanívót is a létezési nívónak alárendelő minőségeszmény, a kozmikus léttörvényekre tekintő, tág horizontú szemlélődés határozza meg. A versekből, versciklusokból és kötetkompozíciókból élénk táruló portré több, egymásnak is ellentmondó mozaikból áll össze, ezért a művészi karakter megrajzolása nagy körültekintést és fokozott éberséget

kíván. A Nyugattól napjainkig ívelő Ady-recepció egyik legfőbb tanulsága talán az lehet, hogy egy Ady-formátumú lángész világnézetének és költészetének változásait nem szabad egyszerű képletté avagy tetszetős formulákká redukálni, mivel az egyoldalú megközelítések szükségszerűen csak részigazságot hordoznak. Ebbéli minőségükben pedig az életművet leginkább jellemző világmépi összetettséget, poétikai sokféleséget és jelentésbeli gazdagságot kérdőjelezi meg. Ha tehát az Ady-életmű szellemében járunk el, akkor a sokirányú figyelem, a szeretetteljes elmélyültségre alapozott kontempláció és az árnyalt fogalmazás úgyszólván alapkövetelmény.

Mondandóhoz igen tanulságos, személyes emlékként kapcsolódik a költő ötödik jelentős kötetének (*A Minden-Titkok Versei*) különös gonddal megformált prólógusa: „Baj-vivás volt itt: az ifju Minden/ Keresztüldöfte Titok-dárdával/ Az én szívemben a Halál szívét,/ Ám él a szívem és él az Isten.” Amikor kissé hebehurgya kamaszemberként először találkoztam az idézett sorokkal, azt gondoltam, hogy ez egy olyan szeretetre- és figyelemreméltó dodonai beszéd, ami privát közlésnek sok, versnek pedig kevés. Évek múltán persze sokat árnyalódott a kép. Ma úgy látom, hogy a *Minden-Titkok...* élen álló és az Ady-féle metaforika leglényegét magába sűrítő négyszori textus – mintegy a lírai történésfolyamat cezurális jellegű, emblematisz szöveghelyeként – hátra és előre felé is bevilágítja a pályát, s újszerű összefüggésekre eszméltető, reveláló erejével teszi érthetőbbé és élményszerűbbé a versvilág egészét. Voltaképpen az Ady-líra drámaelvűségében megkerülhetetlen apollói és diónüszoszi jelleg egyidejű jelenlétét, illetve ezen kettősség borotvaélen táncoló, mindkét eshetőségre nyitott, kényes egyensúlyát képes kifejezni. Vagyis azt a lélekmélységekben titokteljes démonisággal feltörő expresszivitást egyfelől, illetve azt a racionalizált tudattartalmakkal éles fénybe vont éteri tisztaságot másfelől, ami az alkotásfolyamatba, a műhelytitkokba beavató költeményekben, azaz a versről szóló versekben is megjelenik.

Ady költői világának egyik legsajátosabb, a magánmitológia szempontjából is legizgalmasabb vonulatát azok a versek jelentik, amelyek a műalkotás megszületésének küzdelmekkel, vajúdasokkal teli stációit, azaz Ady versmítoszát tárják az olvasó elé. Az egész életművön végigvonuló, bízást kötetnyire rugó verscsoport a költői lélek mélyrétegeiből felszínre toluó és vivőerőként avagy rendező elvként működő képzetek, motívumok versalkotó mechanizmusát igen szuggesztíven ragadja meg. Az ide tartozó versekben (*Búgnak a tárnák, Özvegy legények tánca, A Mese meghalt, Elűzött a földem, Az örökké elváltak, A vár fehér asszonya, Az én korporsó-paripám, A fiaim sorsa, Kiszakadt, bús nóta, Az*

elbocsájtott légió, *Lelkem szerelmes fattyai*, *Az utolsó sereg*, stb.) az archetipikus motívumvázak, gondolatszilánkok, érzés- és hangulatsírák változatos formájú megszemélyesítései egy összefüggő metaforahálózatot hoznak létre. A lázas alkotásfolyamat gyakori kivétel-sei Adynál a „manók”, a „manó-sereg”, „gondolat-manók”, a „gondolat-fattyúk”. (Akárcsak Weöres Sándornál a graciózszerű koboldok és egyéb mágikus erejű lények.) Manók helyett versbe kívánckozó gondolatait Ady nevezi még „meddő álmok, sápadt némberek cifra seregének”, „láz-virágoknak”, „özvegy legényeknek”, „suhogó árnyaknak”, „katonáknak”, „álom-fickóknak”, „hadseregnek”, „légiónak”, „bús emberek éji csapatának”, „árnyékoknak”, „kiméráknak”, stb.. Az már a teremtés misztériuma, ahogyan ezekből a mélytudatból fölpárálló motívumokból, gomolygó fantáziaképekből, kimérákból hamisítatlanul egyedi és egyszeri szóalkotásokat, sosemvolt szintagmákat és nyelvi szerkezeteket tartalmazó Ady-versek születnek.

Ady szubjektíven megmunkált világának, azaz legvalóságosabb belső valóságának megszemélyesített képei, versgondolatai a kimérák. (Barta János, az egykori kiváló debreceni professzor *Khiméra asszony serege – Adalékok Ady képzet- és szókincséhez* címmel külön tanulmányt szentelt ennek a témának). A költő szimbólumai, kimérái újjáteremtett világoknak, új létrendnek a kifejezői és szerves részei. Olyanok, mint például a „disznófe-

jű Nagyúr”, az „ős kaján”, a „Csönd-herceg”, az „eltévedt lovas”, a „nagy Hitető”, a „fekete zongora”, a „Halál-tó”, a „Csók-csatatér” stb., melyek – értékjelkép és érték tudat összefüggésében – végsősoron azt is bizonyítják, hogy „Ady lírájának egyetlen tárgya van: saját lelke, s az abban megfogant világ”. A kínálkozó szöveghehelyek közül csak néhányat idézve: „Havas csúcsával nézi a napot/ Daloknak szent hegye: a lelkem” (*Búgnak a tár-*

nák), „Finom, dalos titkokkal tele a lelkem” (*Egy csúf rontás*), „Vén, bűnös, mély lelkemből néha / Csodálatos forróság buzog (...) S én érzem, hogy lelkem virágozik, / Hogy nagy áldott gyermek vagyok (...) Láp-lelkem mintha kristály volna, / Naiv, szép gyermekmesék hona” (*A fehér lóuszok*).

Az, hogy a léleknek logosza van, amely logosz önmagát növelő, Ady verseiben talán minden korábbinál hangsúlyosabban, a kiválasztottság és elhivatottság stigmatizált méltóságával szólal meg: „Én magamért vagyok s magamnak. / Akkor is, hogyha nótát mondok / S elpusztítanak rímek és gondok” (*Beszélgetés egy szekfüvel*), „Vagyok egy ágban szabadulás, béklyó./ Protestáló hit s küldetéses vétő (...) Én nem bűvészek, de mindennek jöttem (...) Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolgál, / Hulltommal hullni: ez a szolgál dolga, / Ha a Nagyúr sírja szolgálakat követel” (*Humm, új legenda*), „Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse, / Röhögjenek a részeg evezősre. / Röpülj, hajóm, / Ne félj, hajóm: rajtad a Holnap hőse. (...) Én nem leszek a szürkék hegedőse, / Hajtszon szentlélek vagy a korcsma gőze: / Röpülj, hajóm, / Én nem leszek a szürkék hegedőse” (*Új vizeken járok*).

A műalkotás „filozófiáját” megvilágító versek közül külön is szólunk kell a sokféle hatást ötvöző, változatos élmény- és érzékenységformákra épülő *Özvegy legények tánca* című költeményről, amely az „Ady-vers-mítosz leg-egészebb, legcentrálisabb darabja”. Ez a sűrű szövéssű, bal-

ladai sugárzású, drámai hatású vers már a címével is a hiány, a csonkaság, a szomorúság képzetét kelti. A címhez, illetve a lírai történetfolyamathoz rendelt disszonáns képzetek és értékjelképek („nyugtalanok a denevérek”, „dohos várak”, „Khiméra asszony serege”, „tátongó sír”, „huhogó lárma”, „vér-csöpp”, „könny-folt”, halál „kék, csókra-torzult ajkkal”, „bolond, verses papír-lap”) a hétköznapi és művészi létforma szakadását, a meg nem értés és kommunikációképtelenség tragédiáját, a létontással szembeni küzdelem kétségbeesett heroizmusát és a kényszerű áldozatvállalás szürkületbe takart üdvösségreményét nagy felidéző és megjelenítő erő-

vel, komplex módon fejezi ki. A jelentős misztériumversek közé tartozó *Özvegy legények tánca* ekként lehet a művészi tudat- és érzékenységformák illúziótlanul pontos megragadása, egyszersmind az Ady-féle paradoxitásra épülő létezékelés megkerülhetetlen darabja.

A téma abszolút ismerőjeként számon tartott Földessy Gyula a lehetséges ösztönzések sorában Heine egyik, Szász Károly által fordított versét, Bródy Sán-

dor *Faust orvos* című regényének két passzusát, Indali Gyula *Egyedül* című versét említi, de Nietzsche *Zarathustrájának* táncos gondolatokra vonatkozó képzelete is a lehetséges hatások között szerepel. „Legkülönbözőbb e versben a gondolatok, álmok elválasztottsága a költőtől; úgy állítja be őket Ady, mintha külön életük volna, függetlenül ötöle – írja Földessy Gyula. Ugyanez a szemlélet több más, hasonló tematikájú versében is megfigyelhető: *Az elbocsájtott légió, Az én hadseregem, Új, tavaszi seregszemle, Kiszakadt, bús nóta*. Eisemann György értelmezése szerint az *Özvegy legények tánca* szakít a beszéd és az írás romantikusnak vélelmezett egyidejűségével, pontosabban megbontja a kölcsönösséget. Ezért lesz benne az alkotás metaforája a tánc. A németben például a 'Spiele' kifejezés eredetileg nemcsak játékot, hanem táncot is jelent, így aztán az irodalom egyik alapfunkcióját jelentő játék táncos érintkezése nem lehet a véletlen műve. (Ahogy ezt Kányádi Sándor *Lakodalmas*, illetve *Fekete-piros* című poémájában is láthatjuk.)

A tánc (táncjáték) az a jelenidejű művészet, amelyről bajosan dönthető el, hogy a mozdulat jelöli-e a testet, avagy a test a mozdulatot. Mindezt az elemzett versre vonatkoztatva: „Szent György-nap éjén sipítók, / Nyugtalanok a denevérek: / Dohos várak ó termeiben / Táncolnak az özvegy legények. (...) Szent György-napon három a tánc. / Éjfélkor egy tátongó sírnak / Mélyébe esnek hirtelenül, / Hol rózsák és asszonyok nyílnak.” Íme, az eredendően játékként fölfogott táncnak haláltáncként való megjelenítése, amivel Ady egyéb verseiben is többször találkozhatunk. A saját közegére és alkotáslélektanára reflektáló lírai én a verszárlatban egyebek mellett az olvasói horizonttól, a befogadói magatartástól függő helyzetét, mondhatni a kiszolgáltatottságát is tudatosítja: „Reggel hiába gyűl a nép, / Nyoma sincs dalnak, bálnak, sírnak: / Egy-két vér-csöpp s könny-folt a falon / S egy-két bolond, verses papír-lap”. Ezekben a sorokban persze Ady kiméráinak nem szokványos, imaginárius voltában is fenyegetett státusza igen hangsúlyosan jelenik meg. Ady ugyanis a „Minden Egész eltörött” élményét a művészi létformára vonatkozóan is érzékeltte, és „elsőként adott hangot annak a tapasztalatnak, hogy a nyelvhez és a költői eszközökhöz fűződő zavartalan viszony reggen véget ért. (Kenyeres Zoltán).

Ady versszemlélete, önreprezentációja esetenként mutathat bizonyos érintkezéseket azzal a lírai beszédmóddal és poétikai törekvéssel, amely elsősorban az „én” nyelvi szituálhatóságának kérdéseiben érdekelt,

és amelyről Petri György egy nyelvfilozófiai szempontból is fontos verse így fogalmaz: „A versen kívül nincsen életem: / a vers vagyok” (*Vagyok, mit érdekelne*). Ennek kapcsán az Ady-líra egyik legavatottabb és legihletettebb monográfusát, Vatai Lászlót idézem: „Ady élete teljesen feloldódott költészetében; ő maga volt a tiszta líra. (...) Amikor nem forrongott, ömlött, vagy kristályosodott lelkében a lírai láva, akkor szinte metafizikai unalomban élt. (...) Ady menekülésül a bort választotta”. Miként a *Magyar Pimodán* című esszéje is mutatja, Ady költészete az ő Kaján és az Isten jelenléte nélkül valóban elképzelhetetlen. Egyik meg-rázó verse (*Sötét vizek partján*) ezt a kölcsönös feltételezettségen alapuló sorsdeterminációt az egész életműre kiterjedő érvennyel fejezi ki: „Isten, kétség, bor, nő, betegség / Testem-lelkem összeszebezték”. Ez a vers is azt példázza, hogy „a magyarság legszebb metafizikai alkotása Ady költői nyelve”.

Ady Endre katedrálisszerű monumentalitásában lenyűgöző, hézagatlan zártsággal és hibátlan koncepcióval fölépülő költészete a létteljességet eszményi módon kifejező integer személyiség világirodalmi szinten is párját ritkító reprezentációja. *A föltámadás szomorúsága* című versében az utolsó költőfenomének között emlegetett Nagy László is a grandiózusan példaszerű költőelődnek kijáró tisztelettel tekint Adyra: „Uraim, a benső tartást lemásolni máig sem lehet. A költői vakmerőségnek nincs köze máig sem a divathoz. (...) Költők, esztéták és egyebek, én a szentséges testet megtartom töretlenül. (...) Nekem Ady Endre ostora tetszik”.

LUZSICZA ISTVÁN

Németh Kálmán úti elégia*Kisalagi retró, csak a „régieknek”*

*a régiek járnak már csupán át erre
meg még jómagam: a gyalogos gyerek
zebrán átkelve – nem zebránál fékezve:
nincs kocsi nincs jogszi se muszáj-szerep*

*ami volt azóta: meg nem is történt tán
ami volt: majd csak lesz – addig is megvár
kézilabdakapu áll még a kispályán
s otthonról is őriz egy barna szempár*

*Lenin apánk neve őrzi a közteret
népboltnál méhecske repül darázs jár
zöldséges lépcsőjén mangós kisüvegek
szotyolahéj szerteszórva a járdán*

*itt megint bővül az iskolaépület
túloldalt a fenyők alatt szánkódomb
– s bánkódásnak hinni amikor viccelek
viccnek hihetni amikor bánkódok*

*csak nekem egy nyolcvan most az Esti Hírlap
motorból a szomszéd kistraktort tákol
Elchében Nyíl kettőt bólint Salvadornak
biciklin kismalac lóg lyukas zsákból*

*s ki erre jár látja: egy itt rekedt kölyök
elindul visszanéz végül elmerül
könyvek s frissen szedett liliomok között
míg júniusokat vigyáz legbelül*

*s nem távozik – sebet tép és forrást fakaszt
kilencszáznolcvankettő nyárég-kékje
mikor kinek mit súg – hol emezt hol amazt
de marad hogy aki értheti: értse*

Október örök krónikája

*kihantoltuk hősi halottainkat
véres kardként hordozzuk körbe őket
oszló kezükbe fegyvert adunk
még ha a barikád túloldaláról röhögnek is ránk:
hülyék vagytok bruhaházzák hülyék vagytok
nem értetek semmit
hülyék vagyunk visszhangozzuk hülyék vagyunk
de mások úgysem lehetünk
nem értünk semmit
de más úgysem tehetünk*

*legfeljebb kulcsra zárhatjuk ajtóinkat
hősi halottá nyilvánítva magunkat
hogy a kihantolásunkra érkezők fölött
utóbb bölcsen ítélezhessünk:
hülyék vagytok hülyék vagytok
nem értetek semmit
kiröhögve közben mindent s mindenkit
mint most röhögnek bennünket
ahogy barikádokat építünk
kihantolt hősi halottainkból*

*hát akkor inkább barikádokat építünk
kihantolt hősi halottainkból
s újból és újból visszakiáltunk:
nektek még ilyenetek sincs
nekünk pedig egyebünk sincs
mert hülyék vagyunk hülyék vagyunk
de mások úgysem lehetünk
nem értünk semmit
de más úgysem tehetünk
és megváltozni sehogyan sem tudunk
még ha nem is értünk semmit
s akkor inkább ne is értsünk semmit*

Arcok a megélt időből

Beszélgetés Sára Sándorral

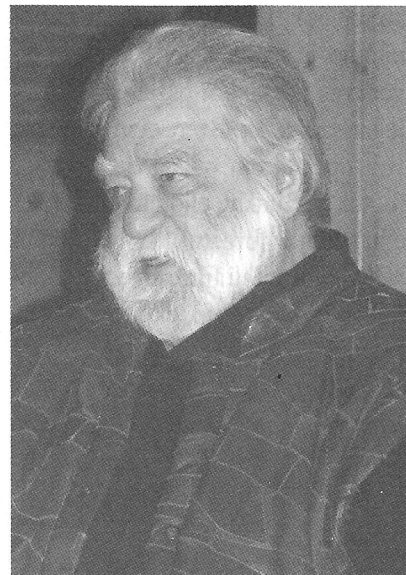
Sára Sándor *Néptanítók* című több mint negyed századdal ezelőtt forgatott dokumentumfilmje, az egykori Pécsi Püspöki Tanítóképző Intézet 1930-ban végzett növendékeinek sorsával szembesít. A Pécsi Kulturális Központ IDÓMOZAIK DOKUMENTUMFILM klubjában Zalán Vince filmkritikus beszélgetett a rendezővel.

– A filmet nézve, korunk embere számára talán sok olyasmi is magától értetődőnek látszik, ami 1981-ben, amikor a *Néptanítók* készült, korántsem számított evidensnek. Több helyütt olvasható, hogy a *Néptanítók* az életművedben rendkívül fontos szerepet játszó Pergőtűz (1982) készítése közben forgattad. Van olyan szereplő, aki mindkét dokumentumfilmmedben szerepel. Számomra azonban még sincs kellően tisztázva, hogy mintegy „filológiai pontossággal”, hogyan is zajlott mindez. A *Nyolcvanas évek elején járunk. Miként adta egyik téma a másikat?*

– Azzal kezdődött minden, hogy úgy mond „kikoptunk” a játékfilmgyártásból. Ugyanis a *Nyolcvanhuszár* (1978) után én a madéfalvi történetből szerettem volna játékfilmet készíteni. Abból a Mária Terézia idejében lezajlott történetből és tragikus következményeiből, amikor a székelyeket nem csak a katonáskodásra, de az adózásra is rá akarták kényszeríteni. Ráadásul mindazoknak, akiket besoroztak, nem csak a Székelyföldet, azaz a magyar határokat kellett volna megvédeniük, hanem úgy gondolták, hogy őket majd bárhova elvihetik. A székelyek ez ellen tiltakoztak, és erre minden törvényes okuk-joguk meg is volt. De a hatalomnak más a logikája, a hatalom a saját nyelvén, az erőszak nyelvén szeret beszélni. Elindították Bécsből a katonaságot. Ha pedig a katonák a tett színhelyére érnek, a fegyvereiket is használni szokták. Madéfalván is ez történt:

halomra gyilkolták a székelyeket. Innen a név is: *siculicidium*, azaz székelygyilkosság.

Nyilvánvaló volt, hogy ez a film valójában 1956-ról és 1968-ról, tehát a magyar forradalomról és a prágai megmozdulásról szólhat volna. A forgatókönyvet több változatban is elkészítettük, a *Tiszatájban* és az *Alföldben* is megjelent. A filmes cenzúrán azonban mégis fennakadt, mivel addigra már a cenzorok is megtanultak a sorok között olvasni. A legkülönbözőbb okokra hivatkoztak, míg végül arra, hogy nincs rá pénz. Én aztán elunva mindezt nagy dühösen azt mondtam, hogy akkor le fogom egyszerűsíteni a filmgyártást! A legegyszerűbb módja a filmkészítésnek pedig az, ha van egy kamera, ami elé beül egy ember és beszél. Ennél egyszerűbben már tényleg nem lehet filmet csinálni. Az első tervem az volt, hogy Bihari Józsi bácsiról készíték el egy portréfilmet, aki a pályafutását Erdélyben kezdte. Így mégiscsak lehetett volna Erdélyről beszélni. Tudniillik előfordult: azzal dobták vissza a madéfalvi veszedelemről írott forgatókönyvet, hogy olyan filmet nem lehet leforgatni Magyarországon, amelyben tizennyolcszor fordul elő az „Erdély” szó. Nem is az volt a fontos, hogy a filmem miről szól, csak az, hogy egyáltalán előfordult benne az „Erdély” megnevezés. Arról már nem is beszélve, hogy a forgatókönyvnek két oldala van. A bal oldalon kerülnek leírásra a képek, míg a jobb oldalon szerepel maga a szöveg. Nos, a cenzorok azt is beleszámolták

(Konksek László felvétele)

az „Erdély” mint lázító kifejezés előfordulási gyakoriságába, ha az állt a könyvben, hogy „ülésezik az erdélyi gubernium”. Márpedig a filmben ez nem hangzott volna el, mindössze látható lett volna a képen, hogy ott az a sok ember és ülésezik... Végül arra jutottunk, hogy Bihari Józsi bácsi még sokáig fog élni, ugyanis közben már adódott egy másik témánk is, amellyel kevesen foglalkozhattak akkoriban a szélesebb nyilvánosság előtt: a II. magyar hadsereg doni katasztrófájáról szóló történet. Erről csak Nemeskürty István könyve, a *Rekvium egy hadseregért* (1972) jelenhetett meg addig. Nekünk viszont időközben sikerült elfogadtatnunk egy a témakört feldolgozó dokumentumfilm tervét. A film előzetes költségvetésének elkészítésekor még csak egy kétrészes filmre gondoltunk, de aztán az anyag nőtt-növekedett, végül huszonöt részben sikerült feldolgoznunk a történetet. Szerencsénk volt, mivel az akkori szisztémában, ha egy forgatókönyvet vagy egy elképzelést sikerült keresztülvinni, akkor amíg csak el nem készült a film, senki nem szólt bele, hogy az ember mit csinál. Ez óriási szabadságot jelentett számunkra. Miközben dolgoztunk a *Pergőtűz*ön, az egyik

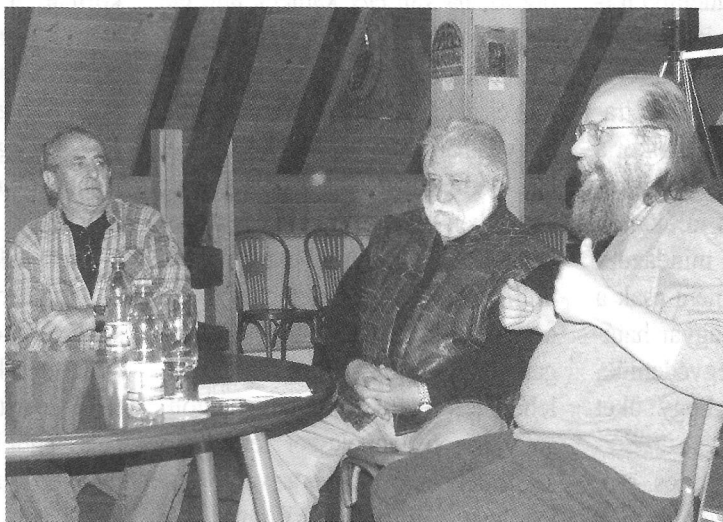
szereplőnk, Lengyeltóti János néptanító hozta szóba, hogy Pécssett az ötvenéves néptanítói osztálytalálkozókat szervezik. Szereztem kamerát, volt operatőröm, világítás, úgyhogy fogtuk magunkat, eljöttünk Pécsre és elkezdtünk forgatni. Ebből lett a *Néptanítók* című film, amely e tekintetben tulajdonképpen „mellékterméknek” indult.

– Már a kezdetek-kezdetén fontos volt számodra, hogy Pécssett épp néptanítók készülnek osztálytalálkozóra? Lehetek volna esztorgályosok is...

– Én csak olyan témákról, történetekről készítek filmet, amelyekhez valamilyen módon személyesen is kötődöm. A néptanítókról szólván el kell mondjam, hogy én még palatáblán kezdtem az ábécét, osztatlan iskolába jártam, ahol legalább négy osztály tanult együtt, és azt tapasztaltam, hogy ezek a tanítók tényleg tanítottak, és tartásuk is volt. A II. magyar hadseregben nagyon sok volt a tartalékos tiszti, és a néptanítók mind tartalékos tisztek voltak. Ha ők nincsenek, akkor a Donnál még többen vesznek el. Ők nem menekültek el, nem hagyták el a falujukbélieket. Nagyon sokan köszönhetik nekik az életüket.

Amikor Pécssett forgatni kezdtünk, azt találtam ki, csináljunk egy „osztályfőnöki órát”, hogy a szereplők elkezdjék felemlíteni az emlékeiket. Eleinte Pécssett filmeztünk, azonban észrevettem, annak ellenére, hogy az életüket végigmondják és részletesen beszámolnak a harmincas-negyvenes-ötvenes évekről, mégis kivétel nélkül mindegyiküknél van egy nagy hiátus, és az ötvenhat körüli dolgok kimaradnak. Amikor

ötvenhathoz értünk, szinte törvénytzerűen a hatvanas évek végéről vagy rögtön a hetvenes évekről kezdtek el beszélni. Ezért felkerestük őket külön-külön az otthonukban is, mert tudtam, hogy személyes beszélgetésekre van szükség. Ehhez kapcsolódik az a döbbenet, amit most érzek, hisz újra végignévezve a filmet látom, hogy ebből a kópiából hiányzott egy rész. Vajon ez lehetett az ára a megjelenésnek? Tudniillik az a kántortanító, aki a filmben a legtöbbet beszél ötvenhatról, elmondja azt is – és én mindeddig úgy tudtam, hogy ez szerepel a film végleges változatában! – miszerint, amikor ötvenhat után visszajöttek a gyáván elfutott elvtársak, akkor őt behívták a rendőrségre, ahol a következővel kezdték: „Maga kántortanító? Akkor biztosan tudja azt énekelni, hogy »Mennyből az angyalok«. Kezdje énekelni a szekrény tetején, és amikor azt énekl, hogy »lejött hozzátok«, akkor gyorsan másszon be az íróasztal alá. Annál kevesebb verést kap.” S azzal félholtra verték. Ennek benne kellett volna lennie a filmben, de nem volt benne.

Kurucz Sándor (A Néptanítók és több más Sára-film operatőre), Sára Sándor és Zalán Vince a pécsi IDŐMOZAIK DOKUMENTUMFILM klubban (Koncsek László felvétele)

– Mindazt, amit ez a kántortanító elmond, magam is nagyon fontosnak tartom, és egyszersmind rendkívüli

módon meg is lepett. Van ugyanis egy pillanat, amikor kissé megakad a beszédében, hezitál, mint aki nem tudja, mondja-e, ne mondja, aztán végül mégis úgy fogalmaz, hogy „amikor ki-tört a forradalom”. „Forradalom” – mondja ez a szereplő ötvenhatról 1981-ben! Nem emlékszem egyetlen olyan magyar filmre sem 1981-ből vagy az azt megelőző időkből, amelyben elhangozhatott volna az, hogy ötvenhatban Magyarországon forradalom volt. Hogyhogy ez benne maradhatott?

– Látod, nekem ez fel sem tűnt. Hiszen én életemben ki sem ejtettem azt a szót, hogy „ellenforradalom”. Mint ahogy azt sem mondtam ki soha, hogy „felszabadulás”. Nekem ez a két szó ilyen értelemben tabu, az pedig mindig is természetes volt, hogy ötvenhatban forradalom volt.

– Valószínűleg mindez a forgatókönyvben nem volt benne, ezért nem vették észre...

– Nem is volt forgatókönyv. Ez a film nem az úgynevezett hivatalos dokumentumfilmgyártásban készült. Az Objektív Filmstúdiónál kezdődtek a munkálatok, aztán a Televízió már csak később kapcsolódott be, amikor a *Pergőtűz* című moziváltozat elődjén, a huszonöt részes *Krónika* tizedik részén dolgoztunk. Ezt aztán betiltották, levették a Televízió műsoráról.

– A Néptanítók kapcsán fontos lehet beszélni arról is, hogy ez egy olyan film, amelynek a szó megszokott értelmében nincsen főhőse. Nincs egy kiemelt ember, akivel a néző azonosulhat. Több sorsot ismerünk meg párhuzamosan. Nem tartottál attól, hogy ez a befogadóban esetleg zavart okozhat?

– Nem, ellenkezőleg. Tudniillik, bármelyik szereplőt kiemelhettem volna, hisz akármelyikükről lehetett volna egy külön filmet is csinálni. Mindegyiküknek borzasztó sorsa volt. Az az ötven év, amit a tanítókép-

Részlet Sára Sándor Néptanítók című filmjéből (1981)

zöből kikerülve végigtanítottak és megéltek, tragikus volt. Ha csak egyiküket választom ki, akkor bárki azt mondhatná, hogy egyedi eset, és én ezért kerestem meg. De amikor egy egész osztály ilyen sorsokból tevődik össze, akkor nem lehet azt mondani, hogy a rendezői prekonceptió miatt kerültek egymás mellé ezek a történetek. Hisz egy egész iskolai osztályt nem lehet tudatosan kiválasztani, az létrejön. A későbbiekben is dolgoztam így, például a *Magyar nők a Gulágon* (1992) című filmemben. Ha csak néhányukat választottam volna ki, akkor megfogalmazódhatott volna az a vélekedés, hogy én valamiféle előzetes koncepció szerint válogattam ki a szereplőket, hogy a filmet olyanná alakítsam, amilyenné előzetesen szerettem volna. Én kiválasztottam azt a huszonkét fiatalasszonyt, gyereklányt, akiket annak idején kivittek a Gulágra. Jóval több nőt vittek ki, de csak ennyien jöttek haza! Ez esetben pedig csakugyan nem mondhatja senki, én azért válogattam így, hogy minél elképesztőbb szörnyűségeket mutassak be.

– A Néptanítók filmes szerkezetén, művészi technikáján, montázsrendszerén gondolkodva érdekes felfedezést tettem. Abból indultam ki, hogy az európai filmtörténet általam „három nagy filmregényének” tartott al-

kotásáról, a Rivette-féle Noli me tangeréről, Fassbinder Berlin Alexanderplatzáról és a te Pergőtüzedről egyaránt elmondható, hogy nagyon komoly struktúrával rendelkeznek, amelyen belül az események szigorú rendben való egymásra következése szabja meg történetük irányát. Ezzel szemben a Néptanítóknak csak valamiféle időbeli előrehaladása van, tulajdonképpen története, eseménye nincs. Hogy adódott ez az igen sajátos szerkesztési elv? Amikor túl vagy a forgatáson, és már a rendelkezésedre áll az óriási mennyiségű anyag, akkor hogyan alakul ki az egyes „epizódok”, megszólalások sorrendisége?

– Mindenkiel fölvettem másfél, két vagy három órát. Mivel ilyen hatalmas anyagot képtelenség fejben tartani, ezért ami a felvételeken elhangzik, azt le is gépeli. Az így kapott szöveget addig olvasom, amíg az egészet majdhogynem megtanulom. Ezután ezeket a monológokat kisebb egységekre, kisebb struktúrákra bontom, egészen addig a szintig, amelyen a gondolatok megfo-

galmazása történik. De nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy mindezeket a gondolatokat, amelyek a szereplők életeseményeihez kötődnek, már előzetesen strukturálják azok a közös történetek, amelyek kivétel nélkül mindegyikkkel megtörténtek. A harmincas évek: a világválság; a negyvenes évek: a háború; az ötvenes évek: a padláslesöpörések, majd ötvenhat és utána ez a különös Kádár-rendszer... Ezek vezetik, rendszerezik az anyagot. Amikor mindezt cédlúkon végigvezettem és fejben végiggondoltam, csak utána megyek a vágóasztalhoz.

– Ezek szerint neked már a fejben forog az egész film, jóval azelőtt, hogy elkészült volna. És ragaszkodsz ahhoz, hogy a vágásnál is jelen legyél.

– Az ilyen jellegű közösen átélt történetek feldolgozásánál az, hogy a leghangsúlyosabb jelenetek, epizódok a legtöbb elbeszélésben helyet kapnak, egyúttal eszközt kínál arra is, hogy én mint rendező az adott történés legérzékletesebb ábrázolását, a legjellemzőbbet választhassam ki. Másrészt az anyag bősége ezt meg is követeli.

– Hihetetlen rendezői bátorságról teszel tanúbizonytságot, hiszen ezek a történetek számos kitérőt, mellékesnek tűnő információt tartalmaznak. Nem tartasz attól, hogy ezek adott esetben akár vontatottá is tehetik a filmet?

– Nem. Éppen ezeken a kitérőkön, mellékesnek látszó információkon keresztül rögzül a nézőben mindaz, amit közölni akarok. Mindenki kap valamit, amiről addig nem volt tudomása.

– Szóba került, hogy mintegy a szükségből erényt kovácsolva kezdél el dokumentumfilmezni, miután a Nyolcvan huszárt követően nem sikerült pénzt szerezned a következő nagyjátékfilmed tervére. Mindeközben mintha el is köteleződtél volna a

dokumentumfilm mellett. Tíz-tizenöt éven keresztül példátlan mennyiségű dokumentumfilmet készítettél. És nem csak a filmek mennyisége a döbbenetes, hanem az is, hogy ezek között rengeteg a remekmű...

– Miután elkészült az első játékfilmem, a *Feldobott kő* (1968) egy évig be volt tiltva. Abban az évben én nem tudtam mással foglalkozni, csak azzal, hogy mi lesz a film sorsa. A szó szoros értelmében ültem a telefon mellett és vártam, hogy valaki felhív a minisztériumból vagy a pártközpontból azzal, hogy ha én meglépek ezt és ezt, akkor a filmet ki lehet venni a dobozból. Szörnyű egy év volt. Nos, amikor elkészült a II. magyar hadseregéről szóló filmem, azt is betiltották. Ekkor már nagyon jól tudtam, egyik munkát kell halmoznom a másikra, hogy azzal kösssem le magam, és ne pedig azzal foglalkozzam, hogy mi és meddig van betiltva. Részben ez is az oka volt annak, hogy nem hagyhattam abba. Kerestem azt az utat, amelyen elindulva tovább dolgozhatok.

– *Hogyan alakult ki az a nagyon sajátos kérdezői attitűd, hogy maguk a kérdéseid ugyan a filmben nem szerepelnek, mégis nagyon érzékelhető a jelenléted? Itt arra a bensőséges légkörre gondolok, amit az emberségeddel megteremtész, ami átsugárzik az egyébként minden különösebb eseménytől mentes képeken...*

– Mindez az én, akár alapvetően játékfilmesnek is nevezhető magatartásomból, hozzáállásomból következik. A játékfilmforgatáson is ott van a rendező a kamera mögött, de nem kiabál be állandóan a színészeknek. Rá-

adásul a dokumentumfilmjeimben is egyfajta játékfilmes dramaturgia munkál. Az anyagot mindenképpen úgy kell szerveznem, hogy annak meglegyen a maga drámaisága, lélegzése. Máskülönből pedig rájöttem arra is, hogy én nem szeretek kérdésekkel beavatkozni a beszélő belső világába. A II. magyar hadseregről ké-

Tordy Géza *Sándor huszár* című filmjében (1978)
(B. Müller Magda felvétele, Magyar Nemzeti Filmarchívum,
Filmtörténeti Fotógyűjtemény)

szült film esetében, amikor bejártam a forgatási helyszínreket és megismerkedtem a leendő szereplőimmel, akkor mindenkinek csak annyit mondtam, hogy „majd jövünk és fogunk erről beszélgetni”. Ha már az első alkalommal vittem volna egy magneto-font, vagy elkezdtünk volna beszélgetni, akkor mire odaérünk a kamerával, lehet, hogy teljesen kihűl a dolog. Amikor pedig végre megérkeztünk, csak bekapcsoltuk a kamerát, és én annyit mondtam, hogy „akkor kezdjük onnan, hogy megkapta a behívóparancsot”. És egy idő után, ha a szereplő megállt és várta a kérdést, én nem tettem mást, csak néztem rá némán. Szóval egyáltalán nem kellett kivágnunk a kérdéseimet, egész egyszerűen nem volt kérdés. A kamerának ugyanis eleve van egy olyan hatása, hogy úgy ül előtte az ember,

mintha a gyóntatószékbe ült volna be. Az a jó, ha az, amit mondanak az emberek a kamera előtt, előbb-utóbb mintegy kiszakad belőlük, és vallo-mássá válik. Különösen nagy jelentőséget nyert mindez az én témáim esetében, hisz számos olyan momentum van ezekben a történetekben, amelyekről egyébként egyáltalán nem beszéltek vagy nem volt szabad beszélni. Ezek pedig csak akkor tűnnek elő, ha egyfajta vallomások kerül a kamera előtt a beszélő.

– *Ha már a kamera szoba került, tudvalevő, hogy te nem csak rendező, hanem kivételes kompozíciós készséggel megáldott operatőr is vagy. A játékfilmjeidre jellemzőek a bonyolult, szép, mondhatni eizensteini igényességű és mélyességű képek. Viszont a dokumentumfilmjeidet nézve, az egyszerű képkivágotban ülő és beszélő emberekkel mintha valamiféle önmegtartóztatást gyakorolnál és úgymond a másik véglet irányában mozdulnál el...*

– Ez egyáltalán nincs így. Valójában rendkívül nehéz és jelentős feladat egy arcot a környezetéből jól kiemelni, illetve a környezetével együtt játszani. Egy játékfilmnél is, egy-egy közelit, egy-egy portrét jól megcsinálni, nincs annál nehezebb. Mert a leglényegesebb mindebben az, hogy ezeket az arcokat nem mi tettük olyanná, amilyenek. Viselőik megélt ideje és történelme gyúrta őket azzá, amik. Pusztán az arcok, egész sorsokat mesélnek el. Aláhúzzák mindannak az igazát, elmélyítik mindazt, amit a szereplők a szavaikkal is elmondanak.

Szerkesztette: Fenyvesi Kristóf

SUDÁR BALÁZS „Szomszédom, Taligás Hajdar”

A török Vác

Az 1570-es évek legelején egy török hivatalnok járta be a Dunakanyar és Nógrád jelentősebb végvárait: Esztergomot, Visegrádot, Vácot, Nógrádöt és Drégelyt. Az oszmán bürokrácia mindennapi rutinjához képest igencsak sajátos feladattal bízták meg: írja össze az említett települések házait, jegyezze fel az időszérű és a korábbi tulajdonosok, továbbá a szomszédok nevét, jellemezze az épületek minőségét és vegye számba tartozékaikat is. Hogy mi lehetett ennek az egyedülálló összeírásnak a célja, azt valószínűleg már sohasem tudjuk meg. Mindenesetre emberünk útnak eredt, és a kijelölt települések összes házát – a többszobás, emeletes kőépületektől a düledező, vert falú házacskákig, sőt, a házhelyekig bezárólag – lajstromba vette. Kezdeti lelkesedése azonban idővel alábbhagyott: Esztergom több ezer ingatlana meglehetősen gyorsan kedvét szegte, nem volt türelme kíséző jegyzeteket fűzni minden tételhez, az esetek jelentős részében megelégedett a tulajdonos nevének feljegyezésével. Nógrád, Drégely vagy Visegrád esetében pedig már az számított kivételesnek, ha bármi más megemlített a ház urának nevének kívül. A legteljesebb leírást Vácról hagyta ránk, ezzel páratlan betekintést nyújtva egy határvidéki, vegyes lakosságú, keresztények és muszlimok lakta település mindennapjaiba. Nagyobb szerencsénk nem is lehetett volna: Vác meglehetősen érdekes szeglete volt a hódoltságának. Komoly városi múltra tekintett vissza, vásárhely és püspöki székhely volt egyszerre. Csekélyebb hadászati jelentősége miatt pedig a török időkben elkerülte a szomszédos kulcsfontosságú erődök – Nógrád és Esztergom – sorsát, régi lakosságát nem telepítették ki, s így nem vált pusztán a hódítók lakta garnizonná. Másrészt a mégiscsak jelen lévő őrség némi védelmet nyújtott a sarcolások, fosztogatások ellen, biztosítva ezzel a település prosperitását. Ráadásul gazdasági szerepe jóval fontosabbá vált, a hódoltság egyik legjelentősebb vámhelye lett, kapocs a muszlim és a keresztény világ között. Mindezen tényezők együttes hatására viszonylag komoly, sok nemzetiségű és sok vallású polgárság alakult itt ki, s ezek a polgárok szemmel láthatóan együtt tudtak működni a mindennapokban – mindegyik fél hasznára.

Alakulhatott volna éppen másképp is: Vácot nem kímélték az idők viharai, talán legtöbbször gazdát cserélt városaink egyike volt. Megszenvedte már Szapolyai

János és Ferdinánd király konfliktusát is, és valószínűleg a törökök is többször vonultak be falai közé, míg azután 1543-ban hosszú időre berendezkedtek. Mint-hogy észak felől egyedül fedezte Budát, erős őrséget kapott: több mint négyezer katonát rendeltek ide. 1544-ben azután Jahjapasazádé Mehmed budai pasa bevette Nógrádöt, Hádím Ali pasa pedig 1552-ben az Ipolyig toltá előre a határt. Ettől kezdve Vác nem állt közvetlenül a frontvonalban, ezért őrségét is csökkentették: a következő évtizedekben száz-százötven katonának fizetett zsoldot a kincstár. S bár múltját tekintve a Duna-parti városnak járt volna ki, stratégiai okokból mégis Nógrád lett a megnagyobbodott terület igazgatási-katonai központja; Vácot magát nem is rendelték hozzá az új szandzsákhhoz, hanem megmaradt Buda kötelékében. Ennek ellenére a város Nógrád hátszaga, a határt őrző katonaváros polgári bázisa lett, éppen úgy, ahogy Szigetvár mögött ott állt Pécs. Nem véletlen, hogy számos nógrádi szpáhi – javadalombirtokos – igyekezett házat szerezni falai között, s hogy az egyik jelentős mecsetet éppen egy nógrádi bég, Kászim alapította. A város oszmánkori történetének ekkoriban élte legjobb napjait.

A tizenöt éves háború újabb ostromokat és megpróbáltatásokat hozott. Bár a bécsi béke értelmében végül keresztény kézen maradt, mindenki érezte, hogy helyzete tarthatatlan, s a török foglalás csak idő kérdése. Erre azután Bethlen Gábor hadjáratai nyújtottak lehetőséget: 1620-ban Karakas Mehmed budai pasa csapatai szerezték meg az erdélyiektől, majd újabb cserék után 1626-ban Mürtezá pasa kerítette hatalmába. Bár az oszmán uralom ettől fogva stabilizálódott, de a város ismét valódi végvár lett, négyszáz fő feletti őrséggel. A falak között immár szandzsákbégek is időztek, ők azonban valójában inkább a székhelyüket veszített nógrádi oszmán előljárók utódainak tekinthetők. 1663-ban került sor újabb fordulatra, amikor Köprülü Ahmed nagyvezír bevette Érsekújvárt és a nógrádi várakat: rövid húsz évre Vác ismét hátszág lett. A felszabadító háborúk során ismét többször cserélt gazdát, míg 1685-től véglegesen keresztény kézre került.

A gyakori hatalomváltások persze nem mindig jártak együtt tényleges ostromokkal, de a várost számtalanszor kirabolták és jó néhányszor felgyújtották. A polgári lakosság ennek ellenére kitartott, s biztosította a folytonosságot a XVIII. századig. A polgárvárost – mint közkeletű neve is mutatja – eredendően német polgárság lakta, akiknek egy részét Szapolyai János az 1530-as években valószínűleg kitelepítette, másik részük azonban bizonyosan helyben maradt. 1503-ban például Neymaister János volt a város bírása, a XVI. század közepén pedig Újmester János és fiai

bukkannak fel az összeírásokban, akik igen előkelő, emeletes házban laktak a főtéren. De németek voltak a meglehetősen kiterjedt rokonsággal bíró Stuberek is. A család egyik része a XVI. század második felében is őrizte eredeti nevét (a törökök Istúbernek írták őket), egy másik ág Lakosra, egy harmadik pedig Farkasra magyarosított. Ők szintén egy jókora – később három családnak otthont adó – emeletes házzal bírtak a főtér északi oldalán.

A helyben maradók mellett a keresztény lakosságot tovább növelték a bevándorlók, akik többnyire a környező falvakból érkeztek a városba. A lélekszám gyarapodását mutatja, hogy az 1550-es és 60-as években a főutca tovább terjeszkedett észak felé a falakon túl, s hogy a település keleti részén új utca jött létre: a Lökös utca. A tizenöt éves háborút minden bizonnyal megszenvedte a lakosság, de még a XVII. század csekély forrásanyagában is találunk régi családneveket: továbbra is Vácon laktak például a Cseték. A lakók egy része még a század végének háborúit is átvészelte, rájuk épült később a város új polgársága.

A keresztények mellett azonban egy újabb, jókora közösség telepedett meg Vácon a török időkben: a hódítóké. Nem csupán katonákat, hanem civileket is adtak a városnak, a háztulajdonosok között egy sor mesterembert – mészáros, kovácsot, szabót, szappankészítőt – és szolgáltatót – fürdőst, révészt, írnokot, hodzsát – találunk, sőt érdekes színfoltként – az oszmán forrásokban teljesen szokatlanul – felbukkannak a nők is. Az új lakók túlnyomó többsége a Balkánról származott, valószínűleg valamilyen délszláv nyelven beszélt, s első-másod generációs muszlim lehetett. Lélekszámukat mutatja, hogy az 1570-es években valamivel több ingatlannal bírtak, mint a keresztények.

E tekintélyes közösség természetesen a saját hagyományai szerint kívánt élni, így a mindennapi élet megszokott intézményeire is igényt tartott, ezért imahelyeket, fürdőket, iskolákat emelt vagy alakított ki magának. A vár meghódítása után a székesegyházat azonnal dzsámivá alakították, Szülejmán szultán nevére. Ez azonban elzárt fekvése miatt kevésbé volt képes a közösség igényeit kielégíteni. Így a város legfőbb imahelye Kászim nógrádi bég mecsetje lett, amely mellett működött még egy másik is, Haszan vojvoda alapítványa. Sőt, alapítvánnyal bírt a városban egy néven nem nevezett szultánlány is – neki iskolája volt, s talán mecsetje is. Ezekben összesen talán tizenöt-húsz személy teljesíthetett szolgálatot: a közösségeket az imámok vezették, a Szülejmán dzsámiban a pénteki prédikációt a hatíb mondta, a minaretekből – a XVI. században kettő lehetett – müezzinek hívták imára a híveket. Az imahe-

lyek ezen „alapszemélyzete” mellett felbukkant egy-egy gondnok, lámpagondozó, s egy sor bérimádkozó is. Az értelmiséget néhány írnok és egy-két szerzetes – szüfi – egészíthette még ki. S persze itt élt a város minden bizonnyal legnagyobb tekintélye, a váci harmincados is. A legjelesebb közülük, Oszmán cselebi állítólag Kalajlikoz Ali budai pasa testvére volt, s a budai Vízi-városban építtetett mecsetet magának. A városiak kényelmét egy gőzfürdő is szolgálta, melyet egy keresztény házból alakítottak ki.

A tizenöt éves háború azután elsöpörte ezt a muszlim világot, amely csak nehézkesen épült újjá a XVII. században, 1626 után. Ehhez leginkább a két fogláló pasa, Karakas Mehmed és Mürtezá járult hozzá, akik az „új” szerzeményt szintén alapítványokkal látták el. Jókora változást jelentett azonban az örség felduzzadása: a muszlimok minden bizonnyal a polgár város jelentős részét hatalmukba kerítették, az addig keresztény kézen levő főtéri plébániatemplomot pedig Mürtezá budai pasa dzsámivá alakíttatta. A keresztények csak egyetlen, falakon kívüli imahelyet használhattak. A hódítók arányának növekedését mutatja, hogy immár nem csupán három-négy dzsámi és mecset szolgálta a hívőket, mint az előző században, hanem Evlia cselebi szerint számuk hétre rúgott. S a korábbi elemi iskola mellett állítólag egy – nyilván nagyon szerény – főiskola is létesült. A körülmények azonban mindennek ellenére sem lehettek túlságosan rózsásak, legalábbis a XVII. század közepén a következő versike járta a várossal: *Kale-i Vacs, halki acs, durma kacs*, azaz Vác vára, éhes a népe, meg ne állj, fuss. Bármilyen épült is ki azonban, nyomtalanul eltűnt a visszafoglaló háborúk forgatagában.

1570 körül keletkezett házősszeírásunk ugyancsak érdekes a muszlimok és a keresztények viszonya szempontjából is. Az oszmán katonaság teljesen természetesen elfoglalta a várat, s benne a püspöki palotát és a székesegyházat – ez elemi stratégiai érdekük volt. Valahol a vár alatt álltak a káptalani házak és a magyar város – talán inkább északkelet felé, mint északra, a vizenyős Duna-parton. Ez szintén a törököké lett, már csak azért is, mert az elmenekült egyházak javai az államot illették. A vártól valamivel északra, egy másik kiemelkedésen foglalt helyet a Németváros – az igazi középkori polgári település. Itt a lakosság jelentős része a helyén maradt – ezért jogilag nem is lehetett birtokából kiűzni –, így a keresztény lakosság maradt a meghatározó. A muszlimok a vár felőli, déli oldalon, leginkább a Duna-parti sávban rendezkedtek be. Ingatlanaik a főtértől a révhez vezető útig (akkor Zsidó utcának nevezték), a város második legfontosabb utcájáig terjedtek, és elérték a főte-

ret is, amelynek délnyugati szögletében piac-negyedet (*Csarsu mahalleszi*) alakítottak ki. A muszlim negyed magját Haszan vojvoda mecsetje képezte, amely egy hajdani ház helyén épült fel. Figyelemre méltó, hogy a muszlimok többnyire vásárlás révén jutottak ingatlanaihoz. Az eladók vagy keresztények voltak, vagy a kincstár – ez utóbbi esetben vagy elhagyott, vagy örökösök hiányában a kincstárra háramlott házakról lehetett szó. Hogy mennyire nem önkényes kisajátítások alakították a város életét, azt jól mutatja, hogy míg a régi helyi lakosság elitje emeletes, boltozatos kőházakban élt, a várparancsnok, Jakub aga vesszőfonatos, paticsfalú, újonnan épített házban lakott. A maga öt szobájával és istállójával persze ennek is megvolt a maga tekintélye, de valahogy mégsem ezt vártuk volna. Az őrseget egyébként – amennyire forrásainkból kikövetkeztethető – jobbára hajdani egyházi ingatlanok celláiban szállásolták el.

Vác esetében azonban talán az a legérdekesebb, hogy a két vallás híveinek együttéléséről is alkothatunk valamilyen – ha még oly szerény – képet is, köszönhetően az 1570 körül keletkezett házösszeírás bőbeszédű és lelkes készítőjének. Egyrészt jól látszik, hogy a két vallás között nincs területi elhatárolódás, muszlim és keresztény házak keverednek egymással. Nem okoz problémát az adásvétel sem: keresztény utcában minden további nélkül vásárolnak muszlimok, és a hódítók közé újra betelepülnek a meghódítottak. Szemmel láthatóan ez nem különös eset, s az eladóra sem ró különösebb lelki terhet. Varga Gergely például a Nagy utca déli szakaszán álló házat eladta Báli szubasinak – „rendőr”-nek – akitől fia, Iljász örökölte. Iljász egy bizonyos Jahjának adta tovább, aki viszont elcserélte Bárány Dénessel egy másik házért, amely a Haszan vojvoda-negyedben állt. Nincs tehát éles elkülönülés, inkább a pólusok figyelhetőek meg: a muszlimok a város déli részét, a vár környékét kedvelik jobban, a keresztények pedig az északit.

De a kapcsolatok még ennél is mélyebben gyökerestek. Az őrség egyik tizedese körömszakadtáig ragaszkodott furcsa előnévéhez: Lakos Hüszejnként tüntették fel a legkülönbözőbb forrásokban. A különös név akkor nyer értelmet, ha tudjuk, hogy a városban bizonyos Lakos Albert is tulajdonnal rendelkezett, s a történet akkor válik igazán kacskaringóssá, ha figyelembe vesszük, hogy az egyik – feltehetőleg régi – német család a Stuber ('lakos') nevet viselte. Mi történt tehát? Egy hajdani német família egyik ága magyarosított nevet kezdett használni, majd egyik tagjuk iszlamizált, s magyarosított német nevét új hitén is megőrizte, sőt, magyarosan – vezetéknev-

ként – használta továbbra is, a muszlim hagyományoktól teljesen idegen módon. Hogy aztán mi lehetett ökelmének az anyanyelve, az már örökre megválaszolhatatlan kérdés marad. Mellesleg egy módos városi polgárcsalád sarja az oszmán hierarchiában is megtalálta a maga helyét. Még csak nem is volt egyedül. A piac-környék egyik tulajdonosáról azt tudjuk meg, hogy Hajdar bin Abdullahnak hívták. Az „Isten szolgájának fia” elnevezés a hódoltságban az újmuszlimoknak dukált – hogy is nézett volna ki egy összeírásban például egy ilyen név: Hajdar bin Pál. Hajdarunk tehát kereszténynek született, de hogy közelebbről hol is, az a nevéből nem derül ki. A szomszédok egyike azonban másképpen mondta be őt a házösszeírónak: Taligás Hajdarként említette. A név ez esetben nem a foglalkozásra utal, hanem családnévként értendő, hiszen nem messze volt Taligás Orsolya ingatlana, melyet apjától, Taligás Páltól örökölt. Hajdar talán testvére vagy nagybátyja lehetett. Egy harmadik személyt Perváne bin Abdullahnak neveztek, és ő is éppúgy Isten szogájának a fia, azaz újmuszlim volt, mint feljebb említett társa, apját még Császár Jánosnak hívták, a familia régóta Vácon lakott. Azt azonban nem tudjuk, hogy a neve alapján szintén renegát Madzsar ('magyar') Ferhád helyben született-e. Tudunk azután néhány keresztény nőről, aki „törökhöz” – azaz balkáni délszlávhoz – ment feleségül. Egyikük, Katalin asszony egy helyi úr, Iszkender bég felesége lett, fiuk – Musztafa – pedig a javadalombirtokosok közé tartozott. Szintén Vácon született bosnyák apa és keresztény anya gyermekeként a Csonka bég néven elhíresült Mehmed, aki a visszahódító háborúk idején az oszmán katonaság egyik hőse volt, fogságba esése után azonban keresztény hitre tért, s aztán Lipót császárt szolgálta kardjával a spanyol örökösödési háborúban.

E jelenségek azt mutatják, hogy az iszlám korántsem volt annyira félelmetes a hétköznapokban, s itt is elkezdett kialakulni egy helyi, magyar-iszlám világ, olyasfajta, mint például Boszniában. Ahol talán nem volt ritka a magyar vezetéknev és a török „keresztnev” együttes, magyaros használata sem, s ahol ugyanazon család különböző vallású tagjai megfértek egy városban. A Balkánon persze ez természetes volt. Az Oszmán Birodalomban működő egyik legjelentősebb katolikus szerzetesrend, a boszniai ferencesek egyik prominens vezetőjének közvetlen rokonai ugyanazon város muszlim vezetői voltak – s a két lábon álló család jól ki is használta az ebből fakadó előnyöket. Nem lehetetlen, hogy a hódoltsági Lakos Hüszejnek és Taligás Hajdarok is így tettek.

JUHÁSZ GYULA

A szent szarvas

Vác fölött, vén erdők alján,
Vesztett harcok alkonyatján,
Arany gyertya sebzett szarván,
Megjelent komor mogorván.

Halvány volt a gyertya fénye,
Szép pogányság bús reménye,
Sápadó arany vak éjbe,
Eltűnt erdők sűrűjébe.

Látta László, aki szent lett,
Látta Géza s elmerengett,
Látta Sólom, aki vesztett,
Látta igric s könnye pergett.

Ez a könny ég még szememben,
Ez a bús él énekemben,
Ez a gyász öl lassan engem,
Ez a kín rág a szívemben.

Szent arany gím Ázsiából,
Mért tűntél el ez világról,
Mért lón lelkünk, régi bátor,
Gyöngé, gyáva, aki vádol?

Szent arany gím, régi kedvünk,
Aki fénylett, aki eltűnt,
Hol keressünk, hol felejtünk,
Borral, vérrel, hogy temessünk?

(Juhász Gyula 1899. augusztus 26-tól
1900. május 5-ig volt piarista novícius Vác-on.)

ZOMBORKA MÁRTA Vác, az otthonos város

„A mily nagy a rokonszenve Pálffy Albert barátunknak ez iránt a Vác iránt, épen olyan nagy az én ellenszenvem” – írta Petőfi 1847 nyarán barátja rajongását gúnyolva. A költő e véleményével akkor is a kivételek közé tartozott.

Az emberi „jólléthez” városi környezetben is hozzátartozik a természet. Vácon pedig minden megvan, ami az élethez fontos: víz és erdő, síkság és hegy, mozgás és nyugalom. Évezredes régészeti kultúrákra települtek a honfoglaló magyarok, majd megjelennek a hódító törökök, utánuk pedig az újjáépítő telepések is. Etnikailag sokszínű ez a világ.

A város fő útvonalak és termékeny földek találkozási pontjában, egy dunai átkelőhelynél fekszik. A vásárok, a piacok révén a vám és a vendéglátás mindig jó bevételt hozott. A Duna a révtákelemből, a halászatból, a fuvarozásból és a hajómalmokból biztosított hasznot, a bor pedig – saját értéke mellett – a szőlő megműveléséből s a szállításából élőket is eltartotta. Vác kiváló fekvése azonban nem csak javára szolgált, gyakorta pusztulást is hozott. Az egykori királyi városok, Esztergom, Visegrád, Buda közelsége miatt általában erre vitt a hadak útja. Vácot mind ostromolták is, hisz alkalmas dunai átkelőre, védhető támaszpontra szüksége volt minden hadseregnek.

Bár a váci püspökség alapító levele nem maradt fenn, minden jel arra mutat, hogy az első, XI. századi alapítású egyházi központok közül való. Komoly település volt itt tehát már akkoriban, igaz, az első okleveles adat csak 1074-ből származik róla. A városnév eredetéről számos elképzelés létezik, a legvalószínűbb, hogy egy személy nevéből származott át a településre.

Amit ma helyben is kevesen tudnak és értékelnek: a XV. században Vác a legfontosabb korabeli magyar városok közé tartozott királyi pompával vetekedő reneszánsz székesegyházával és püspöki palotájával. Báthori Miklós, a humanista főpap udvartartása jelentett mintát az itteni polgárságnak: a tehetősebbek emeletes kőházakban éltek,

iparos műhelyek sorát gazdagították megrendeléseikkel. A török uralom másfél évszázadában számos ostromot szenvedett a város a vára birtoklásáért folytatott állandó küzdelem miatt. A harcok végére az épületállomány elpusztult, a lakók elmenekültek. A töröktől visszafoglalt Vacról írják: „egy romba dőlt város vagy inkább annak csak a helye volt az.” Az újjáépítők a XVIII. században a gyakori elemi csapások ellenére is ragyogó barokk várost teremtettek. Vác második fénykorát élte. A mindenkori püspök – a város földesuraként – városrendezési szempontból is fontos szerepet töltött be. Építkezéseik eleve meghatározták a település képét, de rendelkezéseikkel elérték, hogy a polgári lakosság is csak szabályozottan, igényes anyagokból építkezessen. Szervezték a lakosság betelepítését, elsősorban német ajkú katolikusokat fogadtak szívesen. A hódoltság határain túlról visszaköltöző magyarok mellett szlávok is érkeztek, a katonaság, a kereskedelem,

az újjáépítés pedig mindenféle nációból hozott vállalkozó kedvű, jobb életet kereső embereket. Az újra erősödő katolicizmus képviselői mellett Kisvácon éltek a reformátusok, a városba pedig – mint a török után általában a Duna-menti városainkba – délszláv ortodoxok, majd zsidók, evangélikusok is betelepültek. Egyfajta új honfoglalás időszaka volt ez, amikor új városi társadalom formálódott a vegyes eredetű és vallású népességből.

Vác városképe kapcsán mindenekelőtt annak barokk jellegéről esik szó. Joggal, hiszen korábbi építménye csak egy maradt, a „Hegyes”, vagyis az egykori városfal északnyugati saroktornya a Duna partján. Ám a barokk városkép formálói az új épületek alapjául racionális okokból a korábbi kőpincéket használták fel, a szőlősgazda elődök föld alatt rejtőzött remekeit. A házak tehát jórészt a korábbiak helyére épültek, így akaratlanul is megőrződött a középkori városszerkezet a belvárosban: a tér- és utcahálózat középkori, a házak későbbiek. A XVIII. század végére kialakult Vác nevezetes történelmi városmagja: valójában kisebb-nagyobb terek füzére, amelyet egy Dunával párhuzamos útvonal köt össze.

Az idők során számos területen kettősség jellemezte Vácot. Az egyes városrészeknek bizonyos időszakokban önálló igazgatásuk volt, önálló címet, pecsétet használ-

tak. Így létezett valaha Magyarváros és Németváros, Püspök- és Káptalanvác, Nagyvác és Kisvác is. Rangos, igényes épületek váltakoztak a paraszti életmódot tükrözőkkel. A tanult, módos rétegek polgártársai napszámosok voltak. A paloták mellett kukorica termett a kiskertben, tyúkok káráltak az udvaron. A kultúra, a pezsgő szellemi élet képviselői hadakoztak a haszonelvűség alakjaival, a közérdek a maradisággal. Vác egyszerre vitt központi szerepet és tudott poros kisvárosként élni.

A püspöki udvar jelenléte, a mecénás főpapok, főurak tevékenysége a legszélesebb körben hatott a város életére. Koháry országbíró például nem csak építtetett egy csodálatos templomot, de annak ikonográfiájába is beleszólt, az oltárépítményben egy versét is elhelyeztette. A királynő, Mária Terézia 1764-es látogatásának nem csak a felgyorsult városrendezés, az alkalomra készült diadalív, a „Kőkapu” köszönhető, de alapítványi iskola, nyomdai szabdalom is. A nyomda pedig szoros kapcsolatban áll az irodalmi-művészeti élettel: a váci nyomdák azóta is kiváló hírűek. A piaristák színvonalas oktatása nem csak közismert eredményessége miatt volt fontos, de a vasárnapi iskolában náluk tanulhattak az iparosok is, tőlük sajátíthatták el a magas művészetek általuk használható elemeit.

A város kulturális élete az elmúlt századokban a gyarapodó polgárság öntevékenységére, az oktatási intézmények jelenlétére alapult. Iskolai színi előadások szerveződtek, a zenei képzéssel rendszeressé vált a koncertélet, a tudományos népszerűsítést szolgáló felolva-

sóestek heti eseményt jelentettek. A vendéglátóhelyek alkalmilag hivatásos színi előadásoknak is helyet adtak. A XIX. századtól jellemzően egyleti szervezésű rendezvényeket segítette a városvezetés, és e téren sokat tettek az egyházak is. Felépültek a közösségi élet szinterei, a báltermek, az előadótermek.

Petőfi idejében a legtöbb utazó akár vízen, akár szárazon, de errefelé Vácon keresztül utazott. Itt szállt át kocsiról hajóra, vonatra. Sokan töltötték az éjszakát közben valamelyik szállodában, étkeztek valamelyik vendéglőben, kicsit szórakoztak is talán, vagyis pénzt bizonyosan költöttek.

Petőfi sem volt sokáig ellensége a városnak, csak egy kellemetlen váci élménye váltotta ki belőle a bevezetőben fölidézett haragvó mondatot. „A legkárhózatósabb vexák egyike, ha az ember Vácra siet, hogy a gőzösön még az nap pestre érjen...”, s ez neki egy alkalommal nem sikerült. 1845 nyarán lemaradt a hajóról, mert lassú volt az a molnárszekér, amelyik a gyarmati vásárból hazafelé utasául fogadta. A Vácon töltött kényszerű és kínos éj volt az időszakos ellenszenv kiváltó oka.

A költő aztán bizonyára megkedvelte a várost, hiszen időse szüleit idehozta, itt látogatta. Az új vasútba is belebolondult, azt mesélte Egressy Gábor színésznek, hogy egy álló hétig utazgatott Pest–Vác között első osztályon, s közben finom szivarokat pöfélve írta verseit. A *Vasuton* című verse is minden bizonnyal itteni élményéből keletkezett. „Azon a vasuton bámulatosan halad az em-

ber. Szeretném ráültetni az egész magyar hazát; néhány esztendő alatt tán kipótolná, a mit néhány század alatt elmulasztott a haladásban. Kár, hogy olyan rövid még nálunk az egész vasut. Mikor az ember azt gondolja, hogy még csak fölül, már akkor leszáll, s ott van Vác-on.”

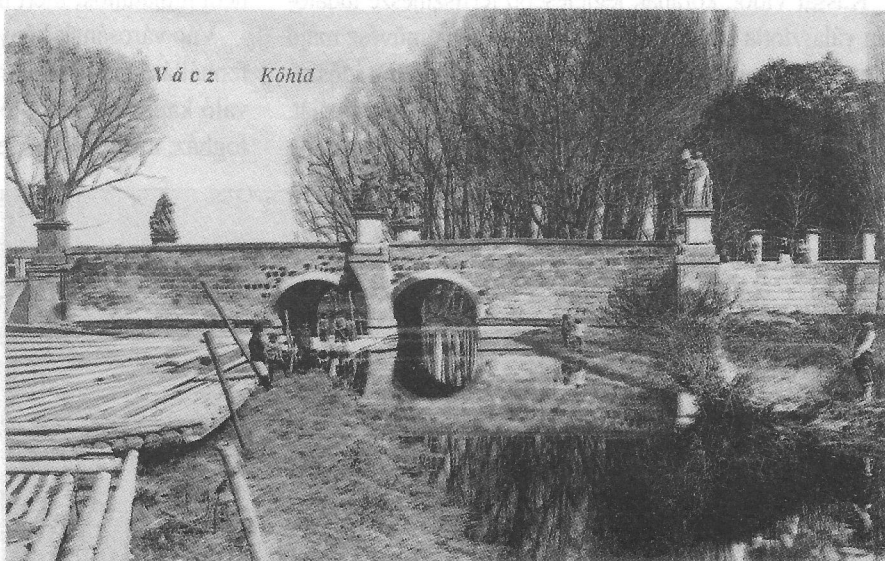
Az öreg Petrovicsék egy visszaemlékezés szerint már 1847 tavaszán itt éltek, de a következő év elején már bizonyosan. Ekkor született itt, a szülőknél, az *Anyám tyúkjá* című vers, amelynek kéziratán fel van tüntetve a város neve. Az öregek, ha nem is hosszú ideig – 1849-ben már mindketten meghaltak –, több helyen laktak Vác-on. A XIX. század végén még azonosítani lehetett egyik lakhelyüket az egykor közelükben élők tanúsága alapján. Ez a ma közismert, táblával megjelölt „Petőfi ház” a Báthori utca és a korabeli vásártér sarkán áll, akkor a Paradicsom utca 192. számot viselte. Szendrey Júlia naplójegyzeteiben említi az ablakból még látható régi temetőt. Azt, amit 1761-ben már lezártak, mert zavarta a székesegyház építését.

A mai Petőfi utca, jóval arrébb, 1888-ban azzal az indokkal kapta a nevét, hogy ott is éltek a szülők. S laktak még valószínűleg a piacnál, a mai Március 15. téren is, ott minden bizonnyal az öreg Petrovics egykori mészáros leányénél. Itt lehetett az az emeletes ház, amit a fiuk által idehívott Sass István doktor említi visszaemlékezésében.

Ha a korabeli irodalmi-művészeti élet alakjainak városhoz való kötődését tekintjük, komoly lista áll előttünk. Látogató diákja volt a városnak Madách Imre, a piaristák magántanulója. Értelmes fiúként jó eredményekkel vizsgázott, előfordult, hogy két osztályból egyszerre, bár betegsége miatt voltak kimaradt évei is. De ezek a bajok is kapcsolódtak Vác-hoz, az itteni híres homeopata, Argenti Döme látogatta, orvosolta a beteg fiatalembert. Az újjászervezett Piarista Gimnázium büszkén ápolja neves diákja emlékét, s a város állami gimnáziuma Madách nevét viseli. Argenti doktor hasonszenvi gyógymódjának sok híve volt a haza nagyjai körében. Tompa Mihály is bízott benne, járt is hozzá. Arany János testvére, Gábor, kisváci rektor volt az ötvenes években, Arany őt látogatta Vác-on.

Mikor a kiegyezést követő évben fölállították a városban az első magyarországi honvédemléket, Degré Alajos, a helyi honvéd bizottmány elnöke felkérte Aranyt, hogy az emlékműre írjon verset. Akkoriban ő

már betegeskedett, nem tett eleget a kérésnek, így Degré saját sorai olvashatók az obeliszken. Arany halála után fia találta meg azt a papírost, amelyre apja saját szenvedéseire utalva ezt írta:

„Fölszólítottak verset írni a váci honvédemlékre. Ecce:

Itt nyugszanak a honvédek,
Könnyű nekik, mert nem élnek!”

A honvédemlék kezdeményezője, Degré Alajos, a Pilvax körének buzgó tagja, a szabadságharc aktív katonája, a korszak divatos szalonregény írója több évtizedig élt a városban, országgyűlési képviselője is volt. Papvölgyi villáját a magyar írók „valóságos Tusculanumának” nevezték kortársai. Kemény Zsigmond, Vadnai Károly, Reményi Ede és sok más barát töltött ott szép napokat.

A Petőfi által kicsúfolt, Vácért rajongó Pálffy Albert regényei is nagyon népszerűek voltak abban az időben, néhány értékelő Jókaiéinál is magasabb polcra helyezte őket. Írásaiban – de mondhatjuk ugyanezt Jósika Miklós-ról vagy Vas Gerebenről is – a váci vonal jól megfogható.

A leggyakoribb neves átutazó vendég Mikszáth lehetett Vác-on. Szülőföldjére jövet-menet rendszeresen itt pihent, a vonat és a gyorskocsi között megszállt a Csillagban. A mai Kossuth téren állt a vendéglő, s ez a tér akkoriban a helyi társadalmi élet központja volt. Vendéglőkkel, kávéházakkal, rendezvénytermekkel az „intelligencia összejövetelének tere”. Mikszáth emlegeti is a várost regényeiben, novelláiban, és tudottan innen származik több, a hely megnevezése nélküli motívum, történet is. Az író időnként meglátogatta egyetemi évfolyamtársát, barátját, Freysinger Lajost is. Ő mint Vác közjegyzője és pénzügyi bizottságának elnöke sokat tett a századforduló gazdasági felvirágzásáért, ő hozta ismét mozgásba a száz évvel korábbi fejlesztések óta elunyult várost.

Egy városban a kulturális életet jelentős mértékben meghatározza az ott élő művészek jelenléte. Vácon mindig számosan éltek hivatásos művészek és saját örömeikre alkotók egyaránt.

Kassai Vidor, korának legjelesebb férfiszínésze tudatosan választotta lakóhelyéül Vácot. A különc művész majd harminc évet, élete leghosszabb egy helyhez kötött időszakát töltötte itt. Hatvanévesen befejezte színészi pályáját, akkor keresett nyugalmas öregségére otthont magának, így költözött 1899 végén

Vácre. Egyfajta remeteségben élt, festéssel, zenével, bölcsekedéssel és naplórással töltötte napjait. Talán egyetlen bizalmas barátja itt Tragor Ignác takarékpénztári igazgató, a váci múzeum névadója volt, aki mint rendszeres látogatója és vendéglátója rengeteg érdekességet

lejegyzett a különleges emberről. Azt írja, hogy Kassai műveltsége kevés iskolán és sok önképzésen alapult, öreg korában is állandóan olvasott, ezt csodálták leginkább benne. Egykor a fiatal Jászai Mari is ezért választotta őt, a legműveltebb színészt, de házasságuk csak két évig tartott. A házasság intézményéről az elvált férj így összegezte véleményét: „Mind a nő, mind a nőtlen életmódnak megvan a kellemes és kellemetlen oldala; az tehát egészen gusztus dolga, hogy a kettő közül melyik a jobb. Az egyiket jobbról simogatják, balról ütik pofon, a másikat balról simogatják, jobbról ütik pofon. Fő dolog mindenkor, hogy ki-ki az erősebb oldalát tartsa pofonra.”

Mint egy modern Diogenész hordóalakása, úgy nézett ki az öreg Kassai váci bérleménye. Vaságy, lószőr matrac, vaskályhán rotyogó kondér, amiben vegyes zöldség főtt ízesítés nélkül, folyamatosan. Ha megéhezett, ebből kanalizott. „A gyomor kevéssel is beéri, de az agy telhetetlen” – vallotta Tragor szerint. Morózusnak, zárkózottnak hitték sokan, pedig csak lefoglalták gondolatai. „Ki nem kételkedett, az nem elmélkedett” – mondogatta. Legnagyobb kincse kis rekeszekre osztott faládája volt, amelyben kor és kartársai képei voltak kartonlapokon megörökítve. Ő festette meg fotók, rajzok és emlékei alapján ezt a sorozatot. Az első képen a következő eligazító felirat olvasható: „Ezen gyűjteményen keresztül mindenki láthatja, hogy miképp jutott a közösen bírt művészet később egészen a nők kezébe, torkába és végül a lábába. Hunyadi Mátyás-

tól a caque-walkeig.” Az arcképcsarnok ugyanis a Hunyadi Mátyás szerepét játszó Egressy Gáborral kezdődött, és a caque-walkot táncoló Fedák Sárival végződött. Saját alakításairól is volt egy sorozata, az egyikken felirat: „Már nem mulattatok, mert nem mulathatok.”

Vác városának kényszerlakhelyei is vannak. A börtön fennállásának másfél évszázada s annak az irodalommal való kapcsolata önálló feldolgozást érdemel. Az államfogház, az „úri vétségek” büntetés-végrehajtási helyszí-

ne viszont más kategória. Ez amolyan becsületvesztéssel nem járó, rövidebb szabadságvesztés volt. Így büntették például a párbajt is, amit úriembertől néha elvártak. Másik klasszikus eset a sajtóvétség volt, a betűvetők is gyakran kaptak államfogházi büntetést. A váci államfogház la-

zaságáról anekdoták szólnak, oda a bennlakók vacsorát és zenészeket hozattak, vagy kimenőről jövet, ha elaludt a kapus, dörömbölniük kellett a visszajutásért.

A legjobb magyar novellisták egyike, Herczeg Ferenc párbajvétségért töltött pár hónapot a váci államfogházban. Itt kezdte írni *Fenn és lenn* című regényét, amellyel egy pályázaton díjat nyert. Herczeg megszerethette a várost, mert jóval később, házasságkötésekor ideköltözött. Hat évig, a házasság időtartamáig volt váci lakos. Az államfogház másik nevezetes író lakója Krúdy Gyula volt. Igaz, ő csak két napot töltött itt, de a fogház mint helyszín, a fogoly, mint téma több írásában visszatér.

A város társadalmát, lakóinak életmódját minden történeti összefoglalónál hatásosabban elevenítik, örökítik meg az írók mellett az itt járt, itt élt festők, mint például Fényes Adolf és Lotz Károly, Canzi Ágost és Pörge Gergely, Temple János és Santhó Miklós.

Az arányok miatt fontos említeni a zeneművészet és a város kapcsolatát is. Az innen induló világhírű hangszeres zenészek, énekesek nagy száma az évszázados zeneoktatás eredményeit jelzi. Nem mindennapi kezdet, hogy épp a Siketintézethez kötődik a város első hangversenyzongorája, ott gyűjtöttek rá, ott is avatták fel, vették használatba a XX. század elején.

Sok minden megváltozott Vácon az elmúlt évszázadokban, de megmaradt a barokk városkép, a fanyar Dunai-illat, a szerethető, otthont adó kisvárosi hangulat.

SZAKOLCZAY LAJOS

Bebádogoztak minden ablakot

A váci börtön és fegyház
mint irodalmi alkotóműhely

A Tollas Tibor ma már klasszikus verséből való cím magyarázatra szorul: ha bebádogoztak minden ablakot (már pedig ennek ténszerűségéhez kétség nem fér), akkor hogyan lehetett látni. Minthogy raboskodó költőről lesz szó, de akik sosem börtönköltészetet műveltek, nyugodtan mondhatjuk: valaminő – az alkotóktól nem idegen – belső látással.

Félretéve a tréfát, az alcímben szereplő váci börtönt és fegyházat nem én tettem meg alkotóműhelynek, hanem a bűnképzésben alighanem világszintre jutó, bizonyos kommunista hagyományokat (a rabmadár nem megkopasztva, hanem leültetve jó!) nagyon is érvényre juttató kor. Nem kellett embert ölnie, csak egy betűvel teli papirost lobogtatnia, hogy valaki a „rendszer megdöntésének kísérlete” címén évekre a négy fal közé kerüljön.

Hogyan változott a másfél évszázadra visszatekintő váci börtön és fegyház – városképbe beillő? – hajdani épülete, s miként cserélődtek funkciói (mikor volt nevelőintézet és mikor tébolyda) nem nagyon érdekel. És az sem, hogy ki mindenki lelt itt a külvilág bántásai elől „menedéket”.

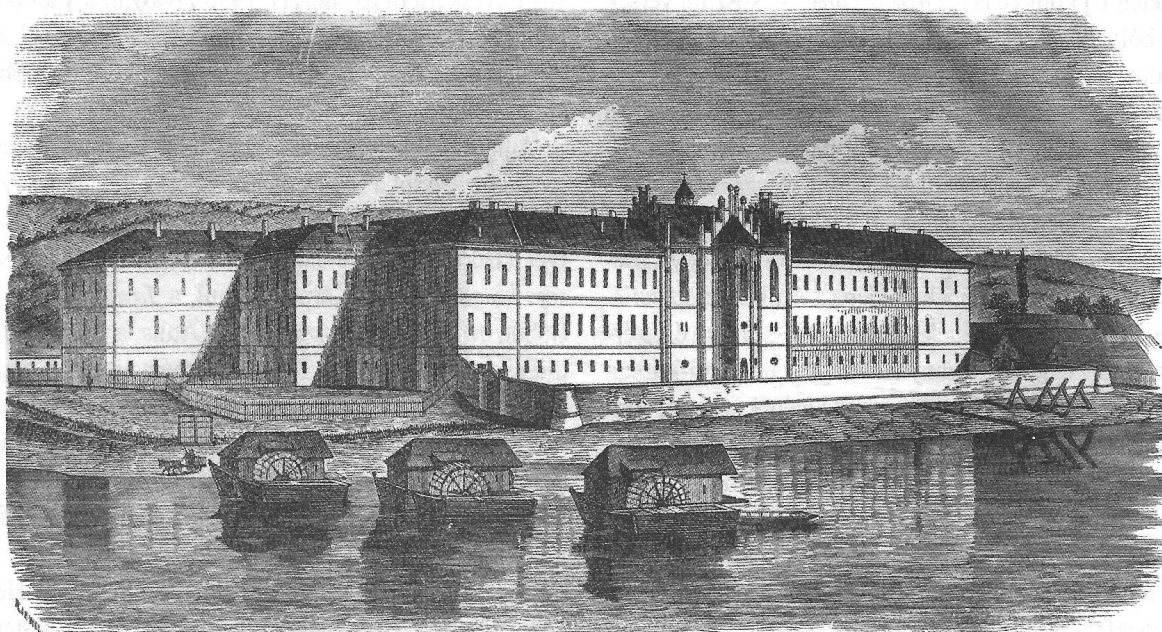
Azonban nevet és dicsőséget – ha egyáltalán ez elmondható egy rabtartó intézményről – a *Füveskert* költői: Tollas Tibor (1920–1997), Gérecz Attila (1929–1956), Kárpáti Kamil (1929), Tóth Bálint (1929), Béri Géza (1933–1979) és Szathmáry György (1928–1990) szereztek a váci tömlőcnek. A rabkönyvtár

olvasói köréből kinőve – mert nem csak olvasók, hanem elsősorban írók voltak – ők hordták azt az 1953 késő nyarán meggyújtott fáklyát, amelynek fénye (ma már világosan látni) bevilágította az egész magyar költészetet.

Akár tudomásul vesszük, akár nem, mindenkivel szemben ők voltak az igazi szabadok. Azt írtak, nem csupán korbírálatként, ami szívből kisarjadt. Ami úgy volt költői szó, hogy nem kellett homokba dugnia a fejét az erkölcsnek sem.

A váci költőcsoport íródeákja – a kézírásos kötetek lapjait szemlélve hihetetlennek tűnik – az a Tollas Tibor volt, akinek a második világháború zárásaként, visszavonulás közben több ujját levitte a kezében fölrobbant gránát. Ezzel a csonka kézzel, amit a közösség iránti alázat mozgatott, írta-másolta gyöngybetűkkel az 1954 kora ősze és 1956 tavasza között „megjelent” (könyv formájában olvashatóvá vált) talán tíz (vagy még több) *Füveskertet*. Ezekből az örökbecsű „kódexekből” három még 1956-ban kijutott Nyugatra, két kötetet az itthoni jóakarók-értékkörzők bújtattak. A többi kézírásos antológia elveszett, vagy még valahol lappang. Jómagam mind az öt *Füveskertet* forgattam, amikor Tollas Tibor *Összegyűjtött versein* dolgoztam. A sok tanácstalanság, homály ellenére is gyönyörűség volt az „ismeretlen” – mert név nélküli – szerzőkkel való találkozás.

Az első három kötet – természetesen nagyjából igazodva a börtönkönyvtárban föllelhető idegen anyaghoz és a fejből őrzött versekhez – műfordításokat tartalmazott. A harmadik és negyedik – ez utóbbinak *1956 Pünkösdi* volt a címe – már az igazi költő(író)egyénségeket is fölmutatta. Jóllehet a *Füveskert* anyagából a forradalom leverése után Nyugatra menekült s majd a forradalom szellemét híven őrző (*Gloria victis*) Tollas jóvoltá-

ból 1958-ban Bécsben egy nyomtatott könyv is megjelent, az igazi Füveskert (1954–1995) itthon látott napvilágot, a Stádium Kiadó jóvoltából (1995). Noha megszű-

lése körül több szerkesztő – Pfitzner Rudolf, Kárpáti Kamil, Tollas Tibor, Tóth Bálint – bábáskodott, a valódi munka Kárpáti Kamil nyakába szakadt.

Mindenekelőtt neki köszönhető, hogy az 1956-os magyar forradalom egyetlen mártír-költője, Gérecz Attila lassan-lassan – legalábbis az értők körében – rangjához méltóan szerepel (lásd a *Gérecz Attila, a költő – 1956 mártírja* és az egyre bővülő *Sorsod emlékezete* című köteteket); hogy napvilágot láthattak a tragikus sorsú, öngyilkosságba menekült Béri Géza *Válogatott versei és novellái*, s legkivált, hogy a Füveskert alkotóit nem fedi csönd. Sokszor a jobb ügy érdekében pörölve folyamatosan ébren tartja a váci illetőségű (majd egyes tagjai révén Tatabányára, Márianosztrára stb. került) költőcsoport emlékezetét. Új könyve is (*„Örök arcunk”* – Nosztrai versek 1956-ból; versek, esszék Ötvenhatról; Gérecz Attiláról; Stádium, 2006) a saját forradalmi arc megrajzolásán kívül barátait-sorstársait-bajtársait idézi meg; a külön-külön hang miatt értékes életműveiket állítja az érdeklődés körébe (itt szerepel az említett Füveskert utószava is).

Kárpáti íróilag is lenyűgöző, kitűnő elemzésekkel bizonyítja igazát – közülük is a legfrappánsabb Kálnoky László *Szanatóriumi elégiájának* és Gérecz Attila *Sorsod emlékezete* című költeményének összevetése –, hogy végre érvényt szerezhessen (a szunnyadó magyar irodalmi-kritikai életben nem is olyan könnyű) értékítéletének: Gérecz nem a „futottak még” kategóriába tartozik, hanem legjobb verseiben a tragikus sorsú Radnóti közelében a helye. Mint-hogy a Füveskert szerzői közül már sokan az igazak álmát alusszák, az élőknek különösen nagy a felelősségük. Már ami a rejtélyek, leginkább a névtelenség mögé búvó karakterek megfejtését illeti. Hiába szerepelt az akkor már nagy-

beteg Tollas Tibor a pesti kiadású Füveskert szerkesztői között, a kollektíva a *Szent Kettősség* szerzőjét nem tudta megnevezni, holott a költemény – igaz, szétbontva – már a lírikus *Járdaszigeten* (1967) című verseskötetében is szerepelt. A megtévesztésben szerepet játszhatott, hogy Tollas-hoz jobbra az agitatív hang és perzselő igazságszomj köthető – „A rádiók csak üvöltés rekedten / A szabadságot, s az ember jogát. / Itt érzi csak befalazott testem / A milliókkal Moszkva ostorát. / S Váctól Pekingig zúgják a rabok: / Ha nem vigyáztok, az egész világon / Bebádogoznak minden ablakot!” (*Bebádogoztak minden ablakot*) –, ám hogy filozofikus verseszédében is mennyire friss, az nem volt köztudomású.

Nem jellegzetes váci verseit idézem (*Hazafelé, Hársfa a börtönudvaron, Az ő, Tíz év után, Üzenet a Duna-kanyarból*), sem a Vác „meghosszabbításaként” a tatabányai XIV-es (rab)aknában születetteket (*Az öreg lőmester, Széncsata, Találkozás*), hanem a már említett, filozófiájában ugyancsak érzéki, Isten–szerelem jegyében történő kitarukozását. „Tántorgó korszakok után / átnyújtóunk a halálon. / Nem botlunk bicegve, sután, / suhanunk ketten – bűvös álom –, / itt vagy, megtalált pillanat, / biztosabb, mint a szellemszárnyad / e darab rög, mely visszaad, / s négy lábbon mozgunk, mint az állat. / A lábunk egy ütemre lép, / járásunk nem bizonytalan, / minden ütemre zeng a lét, / kettőnkben érzem ős-magam. / S kicsordulok, akár a hegy, / ha völgynek hús forrást csobog, / amíg bennünk a boldog egy / Isten két arca már együtt ragyog” (a kézírásos Füveskertből az idézet). 1956 tavaszán a váci börtön büntetőosztályán született – ahová századmagával a kegyetlen bánásmód elleni tiltakozás miatt került – többszáz soros elbeszélő költeménye, az *Összeomlás* is.

Annyit – sejtésnél több – lehet tudni, hogy a krónikairói gyakorlat szerint a kézírásos Füveskert köteteiben egy-egy cikluson belül csupán egyetlen szerző művei kaptak helyet. Hadd hozzam példáimat a Füveskert IV.-ből: a *Sohasem-halottak éneke* Kárpáti Kamil, a *Tavaszi tábor* Tóth Bálint, az *Így bocskorosan* Gérecz Attila, a *Vízválasztó* című ciklus pedig Tollas Tibor költeményeit fogja magába (ez utóbbi a *De Profundis* és a *Találkozás* is – V. kötet).

Tóth Bálint írja visszaemlékezésében: „Igen, bármennyire hihetetlen így visszatekintve: volt költő-zárka a váci börtönben. Volt idő, hogy négyen is voltunk egy zárkában. Írtunk, fordítottunk. Idillnek tetszik e kép? Az is volt. Horatius, Dante, Shakespeare, Goethe, Schiller, Heine, Musset, Hugo, Baudelaire, Leconte de Lisle, Chesterton,

Pascoli voltak még zárkatársaink. Azaz mi érezhettük szabadnak magunkat általuk. A Dunán a sirályok: Shelley szárnyalása, egy gúnyos mosoly a hatalomnak: Byron fölényét éreztük tagjainkban. És együtt énekeltek-mormoltuk Aquinói Szent Tamás himnuszát és Dávid zsoltárait. Mert az ima mellett a vers jegyezhető meg a legjobban. Visszajönnek a rég feledésbe merült fohászok, gregorián dallamok, zsoltárok, és a versek, a versek. A börtön: Pusztá, a böjt és a befelé fordulás, a megtisztulás sivataga és tornya. Persze a kísértéseké is. De a Lélek barátunkká szegődik, erőt ad és vigasztal. Aki verseket tud, azt sose csukhatják magánzárkába. Vele van József Attila, Ady és az Isten.”

S ők mindannyian tudták a verseket. Ezért zengett Dávid király 50. és 129. zsoltára – Tóth Bálint fordításában – valódi magyar költeményként; ezért töprengett Béri Géza Horatiusszal az ismeretlen jövőn – „Te ne kérd soha azt, tudni tilos, hogy nekünk mily sorsot / Szántak isteneink.” (*Leuconéhez*). S talán ez a tudás fokozta versenylázuakat, hogy egyetlen költemény magyarártásában is megmutathassák, a börtön lehet kényszerlakhely, ám ott sem alhatnak a múzsák. Verlaine *Őszi dalának* ugyanaz a négy műfordító – Gérecz Attila, Szathmáry György, Tollas Tibor és Tóth Bálint – veselkedett neki, akik Goethe halhatatlan remekét (magyarításukban *A vándor esti dalát*) magukhoz idomították.

A nyelvterületekre osztott kéziratos kötetek – a Füveskert III. névmutatójában például Hesse, Ibsen, Gorkij és Jeszenyin mellett Lönnrot s Szajfi Kudas neve szintén megtalálható – nem csupán a rab műfordítók munkáit tették közzé, hanem a klasszikusoktól származó – értékben legyen mihez igazodni – átültetéseket is (Szenczi Molnár Albert: *Zsoltártöredékek*; Tóth Árpád – Musset: *Velence*; Arany János – Tasso: *Megszabadított Jeruzsálem*; Szabó Lőrinc – Horatius: *Torquatushoz*; Dsida Jenő – Eminescu: *Jó éjszakát* stb.). Az esszézerű bevezetések, ismertetések azt bizonyítják, hogy a börtön-egyetem hallgatói tudományos jelleget is akartak adni a perzsa irodalomtól a szerb literatúráig terjedő munkálkodásuknak. (Érdekességként meg kell jegyeznem, amíg az idegen művek tolmácsoló

lói bátran fölfedték nevüket, az eredeti versek költői – Füveskert IV. és V. – névtelenek maradtak.)

Bár Kárpáti Kamil a *Tél, reggel* című versét a Füveskert (nyomatott) antológiában egy kissé átformálta, a kéziratos eredetiből is érezni, minő fájdalmak bírták a lírikust megszólalásra: „Melegsünk egymás sebénél. Eggyünk / hinni nem tud, a másik csalódní nem akar. / S kígyóként fojt a szó már; a szörnyű / földi sár, s a szörnyű sáros ég, a magyar.” S a hit bilincseivel megáldott Tóth Bálint sem mindig ima-közeli állapotban van (*Himnusz Gyümölcsoltó Boldogasszonyhoz*); vagy ha ott, a Megfeszített keserűségével, ám a föltámadást mint reményt sem elhallgatva dúdolja a fölszabadító éneket: „Mert mind, ki szenved, utam járja, / áldozat, ha szeretni tud; / gyötrelme és szomorúsá-

ga / égbe egy népnek nyit kaput!” (*Húsvét*).

A váci zárka sötétjét, látható, áttörték a fények. A börtön, a fegyház egyidejűleg átok volt, és áldás. Mert „szereplői”, bármily cudar volt sorsuk, sosem gondolták azt, hogy ki vannak zárva a magyar költészetből, sőt formáloinak érezték ma-

gukat. Így volt ezzel az erkölcsi fenomén (mellesleg kitűnő öttusázó) Gérecz Attila is. Szegénylegény-énekében nemcsak bizodalom volt, ám a Meghódítandó reményében tartás és egyenes gerinc úgyszintén: „Így bocskorosan ugye megnevettek, / hogy márványt törni hegynek indulok? / A számon pimasz mosolygás a jelszó, / füttyöm csibészes: – én is feljutok!” (*Így bocskorosan*).

Gérecz a Füveskert IV.-ben tíz verssel alapozott (az idézetten kívül *Kis dal egy mosolyról*, *Szamóca ért a lejtőn*, *Mindegy*, *Széthullt fényeken*, stb.), de Vác jegyeit hordja magán – noha a szökés után Márianosztra is a Vác Váca volt – többek közt a *Boldog Özséb himnusz*, a *Varázsdob*, az utolérhetetlen *Sorsod művészete* és az ugyancsak remek *Töredék* is. A *Sorsod művészete* 1956 tavaszán a márianosztrai szigorított börtönben íródik. A szigorú börtönben, de mintha szabadsággal teli ég alatt. A sors – és a magyar irodalom – tragédiája, hogy jó pár hónap múlva épp azt a szabadságharcos költőt éri az orosz golyó (mely ellen harcolni mindnyájunknak mindhalálíg kötelesség), akinek lírája (annak némely darabja) csak a legnagyobbakéval mérhető. „Vallom, hogy van a létben bizonyosság; / bizonyos

a Szép, mert szomjúhozzák – / hogy nincs Végtelen, míg Énem a Rész; / hogy vagyok, mert hiányzom Valahonnan, / és leszek, amíg vágy és fájdalom van, / mert nélkülem nincs Beteljesülés” (*Sorsod művészet*).

Az idő, ötven év, rosszabb az esőnél. Mindent elmos, többször is. Amit viszont, mert nem volt hatalma valamennyi írásos nyomot eltörölni, itt hagy, az édes kevés ahhoz, hogy bizonyossággal állíthassuk: a névtelenül közreadott versek mögött ez és az az arc húzódik meg. Kárpáti Kamil, a megszenvedett tanú *A Füveskert „ködlovagjai”* című tanulmányában (1995), melyet az *Örök arcunkban* újraközölt, három ismeretlenről beszél: a *Köntösök, mesék* (Füveskert V. 1956 Pünkösöd), illetve a *Sokrates áldomása* és a *Szent Kettősség* (mindkettő ugyanott) költőjéről.

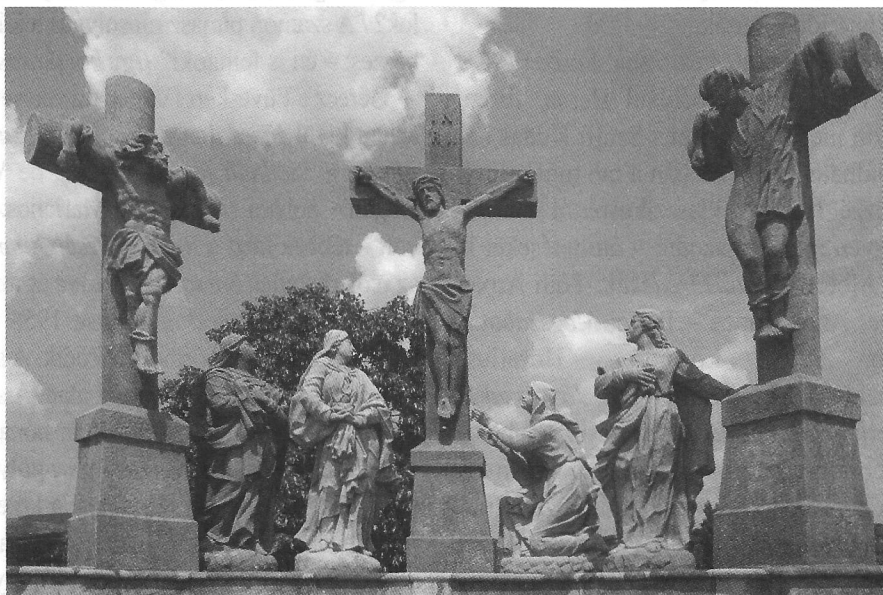
A *Szent Kettősség*et – lásd a főntebbi magyarázatot – Tollas Tibor írta. De vajon a *Köntösök, mesék* című ciklus 17 (!) és a *Sokrates áldomása* 20 (!) költeményének vajon ki a szerzője? Hogy a Füveskert IV. egyik ciklusa, a *Virágok – lányok – istenek* Szathmáry Györgyöt takarja, az több mint bizonyos, hiszen kezdő versként azt a költő művészetszemléletét bemutató hármast, a Leonardo da Vinci, Paul Valéry és Bartók Béla arcképét megjelenítő *Trilógia Artist* közli, amelyre tanulmányában – *A maharadzszakumár*, Stádium, 1991 – már Tóth Bálint is rámutatott. (Tegyük hozzá, hogy a Tollas kézírásában megőrzött *Barna és zöld* alcíme szerint – Tolnai elégia – azt a tájat jelöli meg, amelyről a *Tolnai szonett* is szól. S a D. Katalinnak ajánlott *Üzenet Szolnokra* ugyancsak Szathmáry tollára utal.)

De a pünkösdi Füveskert versciklusai közt böngészve továbbra is a homályban tapogatódzunk. Valószínűleg igaz van Kárpátinak, amikor pár napi hiedelem után azt írta, hogy a *Köntösök, mesék* költője és Szathmáry György nem lehet ugyanaz a személy. Ha hihetnek a szemeknek, ma-

gam is megállapítom, Szathmáry jóval intellektuálisabb, mint a névtelen. Regél, formabiztosan és lenyűgözően, ám versét nem viszi ama népköltészetten iskolázott balladai síkra, mint *Az öt úti isten*, a *Szeplőtelen a holdsarlóval beszélget* és a *Litánia freskóformában szerzője*.

Amikor Kárpáti a *Sokrates áldomása* költőjétől a *Hó* című vers kezdő szakaszát – „Gyermekkoromból érkező / Dal zümmög altatóul: / Ó, végtelen, fehér mező – / Bársony suhog kin – hó hull” – és a *Rézkarc* befejezését („Kövek magányán az ör lépte dobban. / Álmoság lap-pang lassú ütemén. / S már nem tudom, hogy mi fáj nekem jobban, / Az ő sorsa-e, vagy még az enyém”) idézi, érték-mustraként, felfedezői (stíluslemezői) hiányainkra figyelmeztet. Ha már a feledés eltüntette a váci fegyház nem is akármilyen költőarcai – a Füveskertek elég későn kerültek elő –, legalább nekünk illene valamenynyire megfejteni a sok ismeretlenes egyenleteket. (Ez a rövid tanulmány részemről legyen a kezdet.)

Szathmáryból a börtönsors – szabadulása után verset nem írt – kiüzte a költőt, a jobb sorsra érdemes (és még máig is alig ismert) Béri Géza pedig még ötven sem volt, amikor 1979 karácsonyestjén végzett magával, „miután úgy érezte, hogy a rendszer körbekerítette, és börtönéivel (1953–1956) kezdődő örökös üldöztetése minden morális és erkölcsi tartalékát fölmorzsolta” (Kárpáti). Már akkor vörösmartys látomás gyötörte, mielőtt magára döntötte volna „szörnyű csigaházát”. Gérecz Attilát, zárkatársát viszont első verse után – emberség a váci fegyház sötét renetegében – Béri költőhöz illő módon üdvözölte: „Zendülj meg lélek, most, zendülj meg újra! / Kripták pattannak szét s mennyboltba markol / a csillagsebző fák könnyörgő ujjá, / a Föld vajúdott s szenvedést szült alkonyatkor, / torz hullák víg, élők feletti torra gyűlnek, / lélek! csodás harang! most, most zendülj meg!” (*Torzó*).

VINCZE FERENC

Miénk ez a nap

Gion Nándor regényeiről

Pál Jóskának

Az a nap akkor Csooszogó Török Ádámé volt. Amikor a kora esti órákban beállított Rojtos Gallai Istvánhoz, úgy látszott, templomba készül. Fekete öltönyt, fehér inget, sötétszürke télikabátot viselt, fején fekete kalap, lábán fényesre vikszolt csizma. A hatalmasra nőtt ember öblös, mély hangján a tiszta szobába kéredzkedett. Látszott rajta, ezt a napot választotta. Nem templomba készült, hanem meghalni. S ahogyan mindenben élete során, ebben sem engedte át másvalakinek a döntés jogát. Török Ádám élet és halál ura volt, de nemcsak mások élete fölött döntött, sajátja fölött is. S minthogy nem élt éppen a tízparancsolat betűje szerint, tudta, pokolra kerül. „A pokolba” – mondta Rojtos Gallainak. „Ott várok rád. Ne siess túlságosan, odalent áll az idő, és én türelmes vagyok, itt megforog a világ, rendezd el a dolgadoit emberi módon, aztán gyere utánam, az első tüzes kemencénél megtalálasz. Rézire nem számíthatunk, mert tisztességes asszonyok a mennyországba kerülnek, nagyon messzire tölünk. De néhány rosszfajta nőt majd kapunk magunk mellé, és szépen elleszünk velük.” Török Ádám úgy döntött, feladja magát a hatalmat éppen átvevő szerbeknek. A második világháború alatt többször gazdát cserélt Gion Nándor regényeinek helyszíne, a Bácska. Ekkor a magyarok után újra a szerbek következtek, akik régóta fenték a fogukat a Csooszogó Törökök fekete hajú fiára. Békeidőben – legyen az magyar vagy szerb világ – nem mertek hozzá nyúlni, féltek tőle. Azonban a hatalomátvitel zűrzavaros, rövid átmeneti időszakában családjával zsarolták, s így az öntörvényű ember feladta magát. Rojtos Gallait is elvitték, de egy szerb gazdának köszönhetően – akit megmentett Török Ádám dühétől – mégis kiszabadult. Két ember, akik együtt nőttek fel, de aztán korán külön utakra tévedtek.

Csooszogó Török Ádámól rabló, útonálló lett, aki mindig elvette, ami szerinte járt neki. Kifosztotta a szenttamási halászok varsáit, elkötötte csónakjaikat, ellopta a gazdagabb szerb és magyar gazdák lovait, majd átcsempesztte őket a határon. Hiába hívták be katonának az első világháború alatt, ő megszökött a hadsereg elől, s hosszú hónapokon keresztül a nádasokban bujkált, később a jószívű molnárnál, Stefan Krebsnél. S mikor újra magyar világ lett, végigjárta a megszeppent szerb gazdákat, és kikövetelte a jussát, melyet – szerinte – azok elvettek tőle vagy a családjától. Ezzel szemben Rojtos Gallai István sohasem lopott. Soha nem akart belekeveredni semmibe, aztán valahogy mégis mindenben részt vett. A

Szentigaztól megtanult csalni a kártyában, s ettől kezdve bárkivel is játszott – még ha főtt kukorica volt is a tét –, majdnem mindig nyert. Török Ádámval ellentétben nem szökött meg a katonaság elől, bevonult, s végigharcolta az első világháborút, majd hazatérve feleségül vette Stefan Krebs idősebbik lányát, Rézit. Mind a magyar világban, mind a szerbben mezőőr lett, s a poros dűlőket, tanyákat járva itt is, ott is betért pihenni, és persze tenni a szépet a férjes asszonyoknak. Kilenc hónap múlva pedig hol ennek, hol annak született gyermeke, s csak sejtteni lehetett, ki az apa. Még gyerekkorában megtanult citerázni, s míg más fiatalok a földeken izzadták össze a betevőt, addig Rojtos Gallai a zenével. Házi bálokon, névnapokon és születésnapokon játszott. Még Váry János, szenttamási földbirtokos névnap kártyapartiján is citerázott. Aztán egy ideig úgy látszott, háborús karsérülése miatt nem fog tudni többet játszani. Mégis erőt vett magán, s merev karral – kicsit távolabb tartotta magától citeráját – újra belecsapott a húrokba. Játszott a magyaroknak, földműveseknek és módosabbaknak, aztán a szerbeknek, pékeknek és iparosoknak, de játszott a szenttamási németeknek is, vagy a éppen cigányoknak. Rojtos Gallai István mindenkinek egyaránt citerázott: a becsületeseknek, a gyáváknak, a bátraknak és vakmerőknek, a tolvajoknak, léhűtőknek, börtöntöltelékeknek és gyilkosoknak. Igen, latroknak is játszott, mert mindenkiben tisztelte az embert: az egyszerűt és a megismételhetetlent.

Két igencsak különböző ember, akik hosszú ideig barátok maradtak. Az egyik lopott, csalt, gyilkolt, a másik többnyire becsületes maradt. S hogy miért lehettek barátok? Mert mindkettő saját törvényeit tisztelte. Mert mindketten hittek az igazságban és a becsületben, az adott szó erejében. Igaz, Török Ádámval ez inkább volt valamiféle betyárbeccsület, Rojtos Gallainál meg nem mindenre terjedt ki azonos mértékben, de mégis hittek benne. Gion Nándor regénytetralógiájában (*Virágos katoná, Rózsaméz, Ez a nap a miénk, Aranyat talált*) a magyar irodalom két felejthetetlen alakját teremtette meg. Két olyan figurát, melyek magatartása már születésük pillanatában, a jelenben, de a távoli jövőben is érvényes lesz, és hitelesen képviseli az embert. Viszont nem csak őket emelhetjük ki a regényfolyamból, hanem többek között a nagy, ronda kan disznón lovagló Gilikét, a kanászt, aki ujjait megszemélyesítve hihetetlen és mégis csodálatos történeteket mesélt az őt meghallgatónak; vagy Rézit, a fiúként verekedő sváb származású asszonyt, aki mindvégig hű és megfontolt társa maradt a hűtlenkedő Gallainak. Gion alakjai mindkét lábukkal a földön állnak, nem hisznek a csodákban (kivéve talán a rózsamézben), és nem akarnak többet, mint amennyit a sorsuk kiszabott nekik. Volt, kinek többet, másnak ke-

veesebbet. S akik megelégedtek a számukra elrendelttel, azok többnyire békében, nyugodtan éltek le életüket.

Gion regényei, ahogy Pécsi Györgyi is írja, több műfajba tartoznak: „Családragény, faluregény, kisebbségi regény, (anti)hősregény.” Családragény, minthogy a Csoszogó Török, Rojtos Gallai vagy Krebs családok történetét is nyomon követhetjük, de faluregény is, és nem a száraz, leíró fajtából: Gion mesélőkedvének köszönhetően olvasóként szinte együtt élünk és lélegzünk Szenttamás lakóival. Bácska XX. századi történelmét tekintve pedig többszörösen is kisebbségi regénynek tekinthetjük Gion Nándor regényeit. Az Osztrák–Magyar Monarchiában kezdődik minden, melyben leginkább a szerbek képezték a kisebbséget. Később mind a magyarok, mind az ott élő németek kisebbségbe kerültek, hogy aztán még kétszer forduljon a kocka: egyszer magyar, aztán szerb hatalomátvétel következett. S a szerző nem ragad le egyetlen nézőpontra: nem a magyar kisebbség sanyarú sorsa fölött rágódik. Egyszerre érez felelősséget az összes kisebbségért, pontosabban: a mindenkori kisebbségért. Hol a magyarok, hol a németek, hol a szerbek játszották el a többségi nemzet szerepét, s a szemét szeméért elv alapján a következő hatalomváltásnál, a hatalmaskodók, a garázdák elnyerték méltó vagy kevésbé méltó büntetésüket. Egy olyan régiót, melyet közösen laknak különböző nációk, nem lehet büntetlenül a mások rovására uralni. És itt köszön vissza részben Rojtos Gallai életfilozófiája: mindenkinek játszott citeráján, nyelvre, népre és nemre való tekintet nélkül. Minden embernek: nem csak magyaroknak, hanem németnek, szerbnek, zsidónak, cigánynak. Mindenkinek. Még azoknak is, akik már szinte teljesen feladták emberi mivoltukat; Rojtos Gallai ezekben is megérezte a valahol mélyen rejtőzködő embert és annak szépségét. És (anti)hősregényként is elemezhetjük, hiszen nincsenek benne hősök, hanem egyszerű, hétköznapi emberek, akik egyszerűen túlélni szeretnének. És ők gyakran antihősök. Talán a legnagyobb: Török Ádám. Az az ember, aki többször is megjárta a börtönt, de rendületlenül hisz Istenben, s abban, hogy Isten mindenkét egyaránt szeret. S miközben gyilkossá vált, ő az, aki a zsidótildözések során elbújtatta pajtájában az öreg zsidó órási fiát. Egyik alak sem egyértelmű, egyikük sem igazi hős. Az olvasó – minden ambivalens érzésével ellentétben – mégis azonosulni tud vele. És hozzá hasonlóan Rojtos Gallaival, a Krebs fiúkkal vagy éppen a szerb pékmesterrel.

Végeredményben szinte teljesen mindegy, hová, melyik regénytípusba soroljuk Gion Nándor regényeit. Mindez a legkevésbé fontos. Sokkal inkább érdemes a hangsúlyt a regények üzenetére tenni: túlélni, embernek maradni és embertársunkat tolerálni. A túlélést Gion (anti)hősei nem rövid távon gondolják. S nem egyszerűen a háborút, a hatalomváltásokat akarják túlélni, hanem azt a szituációt,

melybe beleszülettek. A különböző népek, akik benépesítik Szenttamás utcáit, kezdve a Zöld utcától egészen Tukig, alapjában jól megférnek egymás mellett. Csakhogy mindig akadnak és akadnak olyanok, akik az adott hatalmi viszonyok közepette ki akarták mutatni felsőbbrendűségüket. Ki akarták mutatni azt, hogy ők többek, többet érdemelnek, s hogy a másokra – mikor a magyarokra, mikor a szerbekre vagy a németekre – nincs szükség. S éppen az ilyen helyzetekben nehéz embernek maradni. Éppen a hatalomváltáskor nehéz megálljt parancsolni az egyéni, személyes sérelmek bosszúvágyának. S Rojtos Gallai figurája ebben mutat példát: magatartásának, emberségének köszönhetően sem békeidőben, sem háborúban nem mernek hozzá nyúlni. Nem mintha olyan bivalyerős ember lenne, mint a feketehajú Török Ádám. Korántsem. Csak éppen Gallai mindig tudta, kivel, mikor és hogyan kell beszélni. Sokakkal ellentétben. Lehet ezt megalkuvásnak is tekinteni, de mindez inkább kompromisszumkészség. És Rojtos Gallai akkor sem adta fel addigi elveit, mikor úgy látszott – Bácska visszacsatolása idején –, hogy immár újabb ezer évig magyar fennhatóság alá került a régió. Akkor is tudta, hogy egy következő pillanatban, máshonnan kezdhét fújni a szél, s akkor majd, aki most fent volt, azt alul lesz, esetleg a temetőben ássa meg saját sírját. Török Ádám részben ebbe bukott bele, igaz, önszántából adta fel magát.

Gion Nándor négy regényének helyszíne Szenttamás, ez a kis bácskai falu, ahol egymás mellett élnek szerbek, magyarok, németek, zsidók és cigányok. A helyszín csupán a negyedik regényben változik meg (időnként), mikor a második világháború végeztével Rojtos Gallai újabb ügyekbe keveredik. Szinte „akaratlanul” csöppen Magyarország és Jugoszlávia kémügyeibe. Ezt a negyedik részt, mely 2002-ben jelent meg először – majdnem 30 évvel a *Virágos katona* megjelenése után –, sokan bírálták, hogy gyengébb, s hogy nem illeszkedik annyira szervesen az előző háromhoz. Igaz, az *Aramyat találtak* más a hangulata, kicsit már más világot mutat be, azonban éppen ez a hangulatváltás, helyszínváltás az, ami mégis a tetralógia szerves részévé teszi. Talán legfontosabb a helyszín megváltozása. Rojtos Gallai továbbra is mezőőrként járta Szenttamás határát, viszont az új, kommunista rendszerben újabb feladatokat is kap. Budapestre küldik, hogy információkat szerezzen a magyar és orosz elvtársaktól a titóista Jugoszlávia számára. És a szenttamási mezőőr hamar rájön, hogyha meg akarja őrizni (nyugodt) életét, akkor nem csupán szülőházája számára kell információkat szereznie, hanem fordítva is. Így lesz belőle kettős ügynök, aki hol Budapest, hol Belgrád részére szállít többé-kevésbé fontos dokumentumokat. E negyedik részben megszűnik az az idill, ami a tetralógia korábbi részeit többnyire jellemezte. A már jól ismert szereplők java része eltűnik a

második világháború forgatagában, s leginkább Gallai személye és alakja az, ami összefűzi ezt a részt az előzőekkel. A hangsúlyok eltolódnak, egyre kevesebb szó esik Szenttamásról, a megszokott és vissza-visszatérő eseményekről, a hangos éneklésbe és citerázásba fulladó István-napi multságokról, a tanyákon élő, szép combú szerb és magyar menyecskekről, egyszerűen mindarról, ami Rojtos Gallai életét eddig olyanná tette, amilyen volt. Az események jelentős része Budapesten, a romvárosban játszódik, ott, ahol a szenttamási Tölgyesi Mihály, Gallai vejének harctéri bajtársa szerencsét próbál. Vagy éppen Belgrádban, ahonnan a kémkedéshez szükséges instrukciók érkeznek. S ebben az új világban sokkal nehezebb dolga van a mezőőrnek. Nem egyszerűen szerbek és magyarok, vagy éppen németek jól látható érdekei között kell, hogy lavírozzon, hanem magyarok és magyarok, szerbek és magyarok, vagy éppenséggel szerbek és oroszok között. És Rojtos Gallai itt is megállja a helyét, azonban hamar ráeszmél, itt már egyre kevésbé számít a becsület, sokkal több furfangra, ügyességre van szüksége, mint ezelőtt.

Sok mindenben különbözik az utolsó rész a többitől. Hangulatban, helyszínekben, talán még stílusát tekintve is, azonban éppen ez a különbség az, mellyel az író felhívja a figyelmet valami visszafordíthatatlanra. „Új világ jön és új rend, odalett az újabb ezer évről szőtt magyar álom, a gyorsan lesöpört padlás ígéretekkkel van tele, ártatlanok senyvednek a gyűjtőtáborokban; a föld alatt, a folyók, a kiszáradt kutak mélyén legyilkolt tízezrek teste porlad, agitáció s számonkérés váltja egymást, az arra kijelöltek meg jókorát igazítanak már az első »szabad« választás végeredményén is” – fogalmazza szavakba a bácskai új világot N. Pál József *Hogy az a mondat folytatódjék...* című esszéjében. Az egyszerre átalakult világot, melyben új, a kommunizmus dicső eszméje hódított teret, már nem lehet ugyanúgy ábrázolni, megragadni. Kevesen maradtak az olyanok,

akik még akkor is hűek maradtak elveikhez. Már csak hírmondóban akadt olyan, mint Rojtos Gallai, aki komótos, erősen megfontolt magatartásával, szépívívű, de gyakran ironikus és őszinte mondataival megtartott, megőrzött volna valamit a régi idők harmóniájából. Megőrzött és egyben átörökített. Mert Gion Nándor regénytetalógiája erről szól: megőrzésről és átörökítésről. Az ember meg kell, hogy őrizzen mindent múltjából, az örömet, a fájdalmat, a reményt vagy a reménytelenséget, a barátok vagy ellenségek emlékét, a szép lányok és a még szebb érett asszonyok combjának ívét, egyszerűen mindent, mert csak így tudja továbbörökíteni mindezt a következő nemzedékeknek. Rojtos Gallai István történetei és emlékei egyben egy soknemzetiségű tájék örömeit, tragédiáit és hétköznapjait villantják fel, s teszi az író mindezt úgy, ahogy már sohasem fogjuk látni ezt a vidéket, a Bácskát. De éppen ez a lényege a megőrzésnek és a továbbörökítésnek. Gion hitelesen és a valósághoz ragaszkodva őrizte meg számunkra ezt a bácskai világot, melyben – ha jobban belegondolunk – egész Kelet-Közép-Európára ráismerhetünk. Ott találjuk közös tapasztalatainkat, sérelmeinket, apró örömeinket, azt a továbbélő múltat, melyet Gion és a hozzá hasonló múlt-megtartók számunkra hozzáférhetővé tettek. És szükségünk van a Rojtos Gallaihoz hasonlókra, akik kérlelhetetlenül és őszintén hisznek a múlt szolgáltatotta tapasztalat fontosságában, és szép, de rendületlen szavakkal ezt számunkra megtartják és továbbadják. Gion a megtartók közé tartozott, s hitt abban, hogy mondanivalója nem lesz csupán pusztába kiáltott szó, hanem értő és termékeny talajra talál egy elkövetkezendő nemzedékben. Hinni akarok abban, hogy Gion hite nem volt hiába, hogy megőrzött és továbbörökített tapasztalása értő fülekre talál, s hogy majdan ebből a jól szántott talajból új megtartók cseperednek, akik nyugodtan, félelem nélkül mondhatják: Miénk ez a nap.

Apokalipszis és mindig újrakezdés Jókai Anna: Godot megjött Széphalom Könyvműhely Bp., 2007.

Neveztek már spirituális realistának, a modern lelkiségi irodalom spiritus rectorának, a Hamvas Béla, Várkonyi Nándor, Kodolányi János nevével fémjelzett tradicionalista triász méltó szellemi örökösének.

Az idén, novemberben hetvenötödik születésnapját ünneplő Jókai Anna szervesen kapcsolódik a lét metafizikai értelmét kutató tradicionalista, szellemtörténeti, eszmetörténeti irodalomhoz. Folytatja az elbeszélő magyar próza hagyományait, de nem hűtlen Krúdy álomlátást, lebegést, valóságot elegyítő, költői írásainak tónusához sem. Stílusa mégis egyedi, pengeéles. Telitalalatokban gazdag. Valójában senkihez sem hasonlít.

Jókai Anna tematikai szempontból enciklopedikus igénnyel dolgozta föl a huszadik-huszonegyedik század értelmiségi létezésének minden szegmensét, s az átlagemberélet pokoli bugyraitól is teljes képet nyújt. Eddigi életművéről egészében is elmondhatjuk: vádirat az átmeneti kor falára, amely legkevésbé sem becsüli sem a művészeit, sem a kreatív értelmiség élvonalát, még kevésbé a tehetséges, tisztességes, a kötelességét becsületesen teljesítő átlagértelmiséget. S azzal is szembenéz, hogy a rendszerváltás egyik, legnagyobb csalódása éppen abban ragadható meg, hogy ebben a tekintetben semmi sem változik.

Mi több, *Godot megjött* című új művéből azt is megtudhatjuk, hogy a legújabb kor embere sajnos, még a lezárt huszadik század gondolkodóihoz képest is kevésbé fogékony Isten, a lélek, a szellem dolgaira. A cím alúziója is arra utal: az emberek már azt sem képesek felfogni, ha valóban jó hírt kapnak. Samuel Beckett annak idején a *Godot-ra várva* címet adta legismertebb munkájának. Benne lumpenizálódott, félig-meddig elhülyült, szárnalmas csavargóforma exértelmiségiéknél várnak valakire, akit igazán néven is alig mernek nevezni. Várnak Istenre, vagy az Ige üzenetének megvalósítójára, vagy egyszerűen csak valakire, aki kiragadja őket a vegetáció szintjére süllyedt létezés mocsarából.

Ma már úgy érezzük, hogy Samuel Beckett emblematisz abszurd remekművének megjelenése után – az 1952 óta eltelt ötvenöt esztendő óta soha nem volt ennyire aktuális a dráma és az életmű abszurd központi látomása. Mi több, csak le kell vonulnunk bármelyik budapesti aluljáróba, s hús-vér valóságként találkozunk Vladimir és Estragon, Pozzo és Lucky, az első Beckett-regény, a *Murphy* alakjaival. A valóság és a képzelet határán egyensúlyozó beckett-i vízió napjaink szerves részévé vált, élesen cáfolva

a korabeli, hazai marxista kritikusok kétségbeesett cáfolatait, amelyek irracionizmusról beszéltek Beckett életműve kapcsán. Mennyi idő eltelt immár azóta, hogy a nagy abszurdok, Ionesco, Adamov, Genet, a lengyel Witkiewicz, Rózevicz, Mrozek, a cseh Smocek, az ír származású Samuel Beckett, a magyar származású Harold Pinter, az amerikai félabszurdok, O'Neill, Tennessee Williams, Miller, Albee, a magyar Pilinszky, Örkény, Gyurkovics groteszk vagy abszurd tragikomédiáinak pusztá cselekményét, életanyagát látomásnak, a köznapi valóságtól elrugaszkodott költői stilizálásnak véltük. Annak idején még a leg-vájtfulóbb nyugati kritikusok s az újdonságra éhes közönség egy része is túlzónak, képtelenségnek tartotta a groteszk, az abszurd alapműveit és enyhén szólva fantasztának az abszurd színház követőit. Beckett 1969-es Nobel-díja is inkább a látásmód érvényességét hitelesítette, semhogy a művek valóság tartalmát igazolta volna. Beckett legismertebb, leggyakrabban színre vitt darabjai, *A játszma vége* (1957), *Az utolsó tekerés* (1958) *Ó, azok a szép napok* (1961) a *Godot...-hoz* képest is tovább fokozták a világ lumpenizálódásának, szellemi elsőkélyesedésének metaforikus állatiasodását, növényi szintre süllyedt kommunikációját.

Jókai Anna *Godot megjött* című új regényében a látomás metafizikai szinten is érvényes üzeneteket közvetít, ám a világunkról szóló abszurd képek részleteihez már hozzászokott mindenki, aki nyitott szemmel jár fővárosunkban vagy a lezüllött, tönkrement hazai szocialista iparvárosok bármelyikében. A világ az abszurd víziókhoz lényegült. Jókai Anna életműve, a 4447-től és a *Tartozik és követeltől*, a drámaaváltozatoktól, (*Fejünk felől a tetőt, Tartozik és követel*) a *Vörös és vörösön*, az *Iffjú halász és a hálón át* a zseniális, penegéses és kifinomult esszéig (*Mi ez az álom*, 1990. *A töve és a gallya*, 1991. *Perc-emberkék dárúdója*, 1996.) az emberi élet Istenhez kiáltó, napfényglóriás zenitéjéről és a pokolba vonzó, mocsár- és ürülékiszagú, abszurd drámákhoz lényegülő nadírajairól is teljes képet nyújt. Az eddigi életművet a maga teljességében, gigászi vállalkozás megvalósításaként újraközölte a Széphalom Könyvműhely. Eközben Jókai Anna az enciklopedikus teljességhez képest új korszakot kezdett el az *Ima Magyarországért* (2003) című költeménnyel. E vers felfogható az addigi Jókai Anna életmű zárókövének, de az új korszak nyitányának is. Az archaizáló, régi magyar irodalmi verselői stílust és a pusztulás további terjedését, Magyarország és a világ elfekélyesedésének krónikáját folytatta a *Virágvasánap alkonyán – Krónikásának 1956–2006* című remek költeményében is. Ezt a tavaly megjelent művet végigolvasva az éles tekintetű olvasó már sejtette, hogy az írónt konkrétan is megéri, ihletbe lendíti a hétköznapijainkba immár végérvényesen beköltözött abszurdítás és a köznapi szenny is. Az enyészet és az erózió taszító „illata”.

A *Godot megjött* című regény műfaji szempontból is sokrétű. Avantgárd és neoavantgárd gesztusok, bibliai, magyar és világirodalmi allúziók, drámai és lírai elemek, színmű forma párbeszéddek és versbetétek teszik összetette a prózaepikai alkotás szerkezetét. Ám alapvetően regényről van szó, amit azért is kell kimondanunk, mert az íróval készült előzetes interjúk nyomán sokan úgy vélték: Jókai Anna abszurd drámát írt, a Nobel-díjas Samuel Beckett *Godot-ra várva* című drámájának huszonegyedik századra hangolt parafrázisát. Valójában az alapvetően rendhagyó szerkezetű regény legalább annyira hajaz Madách Imre remekművére, *Az ember tragédiájára*, a filozófiai szintézis igényét tekintve Dante Alighieri *Isteni színjátékára*, Ariosto Orlando (Őrjöngő Lóránd), Goethe *Faust*, Hölderlin *Hyperion* című alkotásainak összegző törekvéseire. Minden remekíró életében eljön, úgy tűnik, a pillanat, amikor a kor szintjére helyezkedve, ugyanakkor azon bizonyos mértékig túl is mutatva próbálja ábrázolni a valóság egyszerre égi és pokoli mását.

A *Godot megjött* az emberi tudatban játszódik, a környezetleírás emlékeztet Bosch, Breughel vízióira, de a huszadik század nagy sci-fi összegzéseinek színhelyére is. Asimov *Alapítvány* regényfolyamára, Stanislaw Lem *Édenére*, Kubrick ulyssesi látomásfilmjére, a *Mátrix* és a *Mad Max* trilógia egyszerre emberi tudatban és hipermodernizált, sívár világban játszódó alpműveire rimel tudatosan a helyszín. Lehetnének akár egy lepusztult ipartelepen, egy kiürült, néptelenné vált, szakadék szélére került magyar faluban, vagy akár a Blaha Lujza téri sajtóház helyén éktelenkedő grandiózus gödörben is. De leginkább nyomasztó álmainkban találkozunk már azzal az emberen túli tájjal, amely lapos, tányér alakú völgyre, lépcsőzetesen emelkedő hegyfésleségre, elrontott piramisra fajzik. Növényzet sehol. „Hamu a tábornokok helyén. A fatörzsmaradványok simára csiszolt korongján az oly becses holmik, a szerkentyűk meg-megcsillámlanak.” Egyszerre vagyunk hát kinn és benn. Egy örült emberi agyban, amely nyomelemeiben mégiscsak hasonlít köznapi világunk, elsivárosodott huszonegyedik századi életünk megannyi rekvizitumára. Utak, csapóajtók, árkok mindenütt. Olykor arra is gyanakszunk: valamikor a huszonegyedik században lehetünk, amikor megvalósult az ökológiai apokalipszis, elsivatagosodott a világ, nappal kattanmeleg, éjjel északi sarkhideg klímában vegetálnak az emberek. Akik valóban hasonlítanak Samuel Beckett abszurd alpművének hőseire, vagy a Beckett-regények előregedett, elhülyült alakjaira, akiknél egybemosódott múlt, fél-múlt, jelen. Akik nem tudják, mi játszódott le fél pillanattal, fél évvel, fél élettal ezelőtt, vagy esetleg a tegnapi, ma öt éve látott silány, televíziós használatra készült, soha véget nem érő sorozatban, az *Alias*, a *New York-i*, a *Miami helyszínélők* szériában, vagy a *Lost-Eltűntek* című végtelenségbe nyúló

és nyúlós megafilmben, ami feltehetően a halálon túli élet örült, kontár megjelenítése akar lenni. A *Godot megjött* hősei, az újra és újra visszatérő okosabbak, Michy és Masha, talán Beckett alaphőseinek sci-fi világba gárgyult, elinfantilizálódott variánsai. Mintha újjáéledt volna *A mester és Margarita*-beli Sztán bálja, csak sokkal enerváltabb, lepusztultabb, aszténiasabb változatban. Jelen vannak elkorcsosult bibliai alakok. Paulus, aki még reménykedik, Góliát és Dávid, Gabriel és fia, Gabó, Flórián és Flóra, Alex és Alexandra. Valamint a Beckett-dráma két szerepváltó hőspárja, Pozzo és Lucky huszonegyedik századbeli megfelelői, az elnyomók torz alakmásai. Posso és Vosso, a huszonegyedik század diktátorai.

Mint tudjuk, Beckett eredeti drámájának alapkonfliktusa arra épül, hogy két lezüllött filozófus, csavargó, egykori gondolkodó, mai lumpenelem várnak Godot-ra. Godot lehet, hogy maga Isten, de lehet valaki más is, aki elhozza nekik az égi vagy a földi megváltást. De ők, Vladimir és Estragon, már azzal is megelégednének, ha adna nekik egy kis enivalót, zsebpénzt, kezükbe nyomná a várva várt tiszteletdíjat, vagy megígérné nekik, hogy mától kezdve nem kell többé csavarogniuk. Fedél alá költözhetnek. Ám Godot nem jön. A néző eldöntheti: azért nem jön, mert ezek az emberek érdemtelenek rá. Vagy már egyszer itt volt, és nem ismerték föl. Vagy mert számukra már nem is létezik? Beckett drámája virtuális, de a rendezők számára bármikor konkretizálható térben játszódik.

Jókai Anna regénye a tudatunkban zajlik és a mai világ még a mainál is lepusztultabb, sci-fi látomásos alakmásában. Olyan szereplők között, akiket ismerünk részben olvasmányélményeinkből: Paulus a megvilágosodott, keresztényüldözöből lett apostol. Gábiel és Gabó az egykori arkangyal megöregedett, illetve mai fiatallá egyszerűsödött alakmása. De találkozunk hétköznapi életünkben közismert csavargókkal, a dolgukat az aluljáróban a szónak minden értelmében „végző” és elvégző”, kolduló, üzekedő, verekedő, bóbiskoló, alvó hajléktalanokkal, senkikkel és valakikkel.

És egyszer csak bmondja valami, egy óriás plazmatévé, vagy akármi más, hangszóró: Godot megjött.

A regény hősei két fejezetben – felvonásban – és egy közjátékban tanakodnak, bíznak, remélnek, verselgetnek, szitkozódnak, tüntetgetnek, tüntetőket szétvergetnek, esznek, ölelnek, jó szóra hallgatnak, aztán mégis a jóra restnek bizonyulnak. S közben nem veszik észre, hogy Godot – Isten vagy Isten földi helytartója, a demokrácia valódi angyala, vagy valaki egészen más – közöttük jár, mindig is közöttük volt, de nem ismerik föl, így érdemtelenek rá. Megjelenik köztük a Hajléktalan Csonka család – mint a Szent Család persziflázsa, de nem ismerik föl. Vagy akik föl ismerik, gúnyolják, megvetik Miriamot, az anyát. És a Fiút is.

Már-már átfordulunk valami pozitívabb végkifejlet és újrakezdés lehetőségébe. Már-már hisszük, hogy a Hajléktalan Csonka Családot megéri a Szent Család, a Szent Háromság üzenete. Paulus örökkévaló hitére találhat, Gabó, Gábiel, Dávid, Góliát talán mind jobbik énjére ébredhet. Ám győz Posso vagy Vosso, akik elhitetik az emberekkel, hogy nem érdemes küzdeni a jobbjért. A végső lehetetlennek hitt isteni igazság túl távoli. A pangás és a nihil, amiben jelenleg élnek, amelyben korábban, a (kommunista) múltban is éltek, valahol mégis csak biztonságosabb, hiszen eddig is elvontunk valahogy, aztán is elveszünk a konkrét nihilben, az izzadság és bélszagú vegetációban.

A Possók, a féldiktátorocskák elhitetik az emberekkel: jobb, ha nem hiszünk. Mert ha Godot nem jön el, nem is létezik. Utóbbiban pedig az a jó, hogy ha menny sincs, akkor pokol sem létezik. Akkor azok, akik ökológiai apokalipszissel, nemzethalállal meg effélékkel riogatják az emberiséget, Godot nevében, tévednek. Ahogy eddig volt, eztán is lesz mindig valahogy. És Possónak végül sikerül elterelni a figyelmet a valódi választás valódi esélyéről. A megváltó pillanatról. Godot nem jött meg, illetve elment, mert úgy látta: még mindig éretlen reá az emberiség.

És a világvége mégiscsak megvalósul (hat). Az emberiség úgy járhat, mint a felhőkarcoló kétszázadik emeletéről kizuhant ember, ki az ötödik szinten így szól: Istenem, eddig megúsztam, most már nagyobb baj nem történhet. Ám mégis.... Miriam, a Hajléktalan Csonka Család anyja megszüli a kisdedet. A gonosz erői, Sadot, a SÁTÁN vezetésével azt írják ki egy koporsóforma ábrára: VÉGE. Ám a FIÚ a reményteli KISDED megszületése után megfordítja a koporsó formát, és lesz belőle KEHELY. Az Úrvacsora, az újrakezdés szimbóluma. Benne az ÍRÁS, mint a SZENTÍRÁS alakmása: FOLYTATJUK:...

Jókai Anna keresztény humanista, lélekemberi, spirituális üzenete ezúttal sokrétű, komplex szerkezetben, zaklatott költői látomások formájában érkezett hozzánk. Megalkotta regényében mai világunk, a vesztsébe rohanó emberiség költői regénybe plántált alakmását. Megmutatta azt, ami VAN. És azt is, költői látomásba foglalta, ami lehetséges. A remény parányi, de elpusztíthatatlan szólamát. A műfaji megújulás sikerült, a szürreális regényteremtés kísérlete ragyogó eredményre vezetett. Szeretne bennünket felvidítani, de csak reményt csillanthat meg. Godot eljövételében ő mindig is hitt, de tisztában van azzal, hogy az emberiség még mindig érdemtelenül hitetlen, egyszerre szegi meg mind a tíz parancsolatot, s egyszerre tobzódik a hét főbűnben. Vár ránk az apokalipszis és az újrakezdés.

Ő megtette a magáét. Újabb remekléssel köszöntötte saját hetvenötödik születésnapját.

Pósa Zoltán

Az emlékidő titkai Fecske Csaba:
Első életem
Bíbor Kiadó, Miskolc,
2006.

A Miskolcon élő Fecske Csaba költészete fokozatosan és folyamatosan emelkedett az igazán jelentékeny lírikusi életművek sorába. Noha hetvenes évek végi indulásakor Kenyeres Zoltán például már a „formateremtés mámorát” és a pontos rajzolatú tárgyias leírások erejét dicsérte a költő verseiben, a klasszicizáló zenei és festői hatásokat a személyiség filozofikus hangoltságú érzelmi-intellektuális öntanúsításával szintetizáló artistikus beszédmód eredetisége inkább csak újabbán váltott ki osztatlan kritikai elismerést (Szepes Erika – Műút, Kiss László – Irodalmi Jelen, Zsirai László – Vigilia, Balajthy Ágnes – Partium, Bán Olivér – Spanyolnátha és mások írásainak tanúsága szerint is). A „természetes (gyermeki) tisztaság, a póztalan őszinteség és a hagyományos értékvilág iránt elkötelezett olvasók körében első köteteitől számon tartott lírikus az utóbbi években vált a kortárs irodalom jelentős poétikai és világképi szempontból egyaránt figyelemre méltó alkotójává” – ahogy azt Ködöböcz Gábor megállapította (Napút, 2002/1.; és in: uő: *Értékvilág és formarend*, Miskolc, 2003). Az *Első életem* című versgyűjtemény így tehát olyan markáns és reprezentatív foglalatja ennek a kiérlelődött írásművészetnek, amely Bereti Gábor (Napút, 2007/2.) szerint már „a pályája zenitjére ért” poéta szuggesztív megnyilatkozása, Bedecs László (Bárka, 2007/2.) értékelésében pedig a „legmegbízhatóbb” kortársi teljesítmények közé magasodik.

Fecske Csaba lírájának szuverén sajátosságai talán legelsősorban a megejtő idő-érzékenység titkaiban kereshetők. Kimérten hullámzó (gyakran négysoros versszakokká kerekedő, de mindig központozás nélküli) mondatainak jellegadó alaptónusa a szelíd és meditatív melankólia zsongó-zsongító lélek dallama; a rezignáltan is titokfűrésző elégi-kusság. Lét és idő mélységes rejtelmével szembesül a lírai én, s az egzisztenciálisan átélt elmúlástudat bölcséleti dimenzióit torokszorító hangulati erővel ellenpontozza, még inkább revelálja a hétköznapi, olykor banális tárgyiasság világa. A képi szemléletesség hitelesíti elsősorban az elmúlt idő, a megragadhatatlan múlt, jelen és jövő lélekizgató hatalmával – a számára adott evilági mindenségben a semmivel – birkózó halandó ember reménytelen reményét: az emlékek létében, a létezés emlékeiben való megkapaszkodás örökös vágyát („volt-e ami nincs / van-e ami egyszer megeseett”). Az érzékletes képi és fogalmi kifejezésformák mulandó élet és folytonosan sajtó emlékékezés messziről felborzongó sejtelmét úgy közvetítik, hogy abba a volt-lét varázslatos valóságáig, az eltűnt gyermekkor vidító enyhet

nyújtó paradicsomi távlata és a megismételhetlent átszellemítő visszarévedés metafizikai rezonanciája egyaránt belesűrűsödik: „jó volt gyerekek lenni / jó volt ha volt mit enni / emlékszem én mindenre / mindenben mindig egyre / nem szegte kedvem semmi / életem van ezernyi / lelkeim in-cselkedve száll / előled karvaly-halál / jó volt gyerekek lenni / jó volt csak lenni lenni”; „már nincs belőle semmi / egyedül én maradtam / emlékeim salakja / a halhatatlan létből / egy pillanat sincs többé / egy ágyba fekszik immár / soha és mindörökké / jó volt gyerekek lenni / itt lenni lenni lenni” (*Jó volt*). Ami elmúlt, az nemcsak veszendőségében, hanem visszahozhatatlan egyszerűségében is az örökévalóval érintkezik. Az „emlékezet nem törődik a ténynyel” – mert spirituális érvényessége nem a végesbe zárt tapasztalati entitásokban gyökerezik.

A halál és az ittlét egybefonódásának a költői misztériuma itatja át a személyes szülőföldi, otthoni – szögligeti – élmények felidézésének sugallatos atmoszféráját, a szerelem kamaszos csodáit és ifjúkori vagy kései erotikus hívásait, gyönyöreit és hanyatlásait, a kiüresedett szülői ház „csontig ható némaságát”, a testi romlásba taszító betegség és az „időgondozóban” tengetett ál-élet fájdalmas és tapintható tanácsalanságait, vagy a táji-természeti milió tünékeny szépségeit meg a városi-lakótelepi közeg köznapi nyomorúságait. (Egészen felkavaró látéletek közelítik meg a szegénység egyszerre pokoli és földöntúli artikulálhatatlanságát – amikor *A Széchenyi utcai koldus* előtt „néha-néha felszisszen a karfára tett / üres konzervdoboz sötétje a beledobott aprópénz nyomán / taknya ezüstjén csilán a közelítő alkonyat különös fénye / a hang ahogy megköszöni a kuncogó filléreket / mintha nem is a szájából jönne valahonnét a gyomrából / a bőre alól mert nincsenek szavai már csak a szervei / a csontjai hangoskodnak”). A kísértetiesen „matató” félelem az egykedvű beletörődéssel, a teremtés talányait faggató kíváncsiság a felismerés bölcsességével keveredik – amikor „a hallgatag húsban már a csont neszez”, a csontról „lassan észrevétlenül / tekeredik le” az élet, s „lekopik az emberről a teste”, vagy mikor ősparadoxonok sejlenek fel az öregek sorvadása, enyészése láttán: „ismétli bennük fájdalom s öröm / kérdéseikre Isten nem felel / minden csak távozik semmi se jön / nem az idő múlik ők múlnak el”. S így tágul ez a lélek-bolydító léttudat a megnevezett transzcendencia felé is, biblikus – ó- és újszövetségi – témavariációkkal, vagy egyszerű-naiv bájukban megindító ima-féleségekkel és „keserű” zsolnárokkal; legvégső hittapasztalati és értelmi tisztaságot sugárzó – vagyis a racionalizálható istenérvek, istenbizonyítékok teológiai-filozófiai logikáját is felvillantó – fohászokkal: „Istenem Istenem / ne csak én lehessenek / neked is kell lenned / én miért ha te nem”.

Fecske Csaba lírájának finoman rétegezett és megraga-

dóan összetett alaphangját még tovább árnyalják a bujkáló humor és (ön)íronia modulációi. A versbeszéd „klasszikus modern” poétikusságában, stilizált választékosságában és formakultúrájában megnyilatkozó létszemléleti illúziótlanság – ahogyan Elek Tibor (*Új Könyvpiac*, 2006. december; és in: uő: *Árnyékban és fényben*, Pozsony, 2007) lényeglátón rávilágított – izgalmasan bővülve „már olyan különböző hangnemeket (tragikus, ironikus, humoros), emelkedettebb és játékosabb nyelvi rétegeket egyidejűleg mozgásba hozó, dinamikusabb struktúrájú, polifonikusabb hangzás- és jelentésvilágú verseket eredményez, amelyek a súlyos kérdéseket a létezés disszonanciáin és esetlegeségein keresztül, a személyiség megrendültségét pedig a múlt értékei felé forduló, szilárdan rögzítettnek látszó, jelenbeli pozíciójának elbizonytalanodásában is képesek megmutatni.” Mintapéldája lehet ennek a komplexitásnak többek között a Körmendi Lajos emlékére írott szép költemény, a *Neked szántam* is. A szeretettel teli rímjátékot kiemelő mottószerű kezdetet („itt hagyott Luis Körmendi / már Isten borát hörpenti”) folklorisztikus-mitologikus asszociációk („száll a madár ágról ágra / száll a lélek más világba”), s az eltávozott kedves barát szellemi-erkölcsi küldetésének valóban szívhezszóló lírai megfogalmazásai követik: „mindenese a Kunságnak / magad másokra használat / szívet szívhez illesztettél / sok kis tettel nagyot tettél”.

A személyes élményközpontú ciklusok (*Hazajáró*, *Az lesz, ami volt*, *Itt lenni nélkülem*, *Idényvég*, *Kilátásnak belőlem*) horizontját az átképzéletes, kultúr- és irodalomtörténeti képzeteket stilizáló sorozatok (*Eleitől fogva*, *Idegen érzés*) dúsan színezett világa a szövegek közötti rájátszások és reminiscenciák posztmodern jellegű irányai felé is kiszélesíti. A formai rezdülések finom interferenciákkal kapcsolják össze a megidézett kedves költőelődök (Rilke, József Attila, Weöres) szemléleti vonásait a parafrázisba ölelt önreflexív hatáselemekkel; a *Szeptemberi átírat* például szétválaszthatatlanul olvasztja egybe az édes-bús életérzés és a rímparádés verselés kosztolányis melódiáját a megszenvedettség sajátos akkordjaival („arcomban immár két öreg szem / öregszem bár erre nem töreksem”; „a kezdet hajdan nem ezt ígérte / mégis azt mondom Uram megérte”), a *Miskolcon járt az ősz* pedig a nyersebb és groteszkebb maiságával utal az Ady-féle disszonanciák aktualitására („Miskolcra tegnap beszökött az ősz / lányokat molesztált a forintson / a Bükkben avarra bukott egy őz / kibuggyanó piros vércsepp a som”).

Fecske Csaba verseskönyve mai líránk maradandó értéke; egyúttal meggyőző tanúságtétel: gyökeresség és emberi egyetemesség továbbra is egymást feltételező értékszféráinak a hiteles és sikeres együttes művészi képviselhetőségéről.

Bertha Zoltán

Vajda Mihály Vajda Mihály:
kísértetei A sisakrostély-hatás
 Kalligram, Pozsony, 2007.

„Eszméim és halottaim – menekülök előlük, de újból és újból utolérnek, belém kapaszkodnak, azt képzelem, hogy leeresztett sisakrostélyuk mögül rám viczorognak. Ez a könyv a hányódás könyve tehát. A valaha volt eszméimmal, valaha volt nyilvános és személyes világaimmal való küzdelem könyve. Számomra ma – mit tegyek? – ez a filozófia...”

Derrida nézi Vajdát, Vajda nem láthatja Derridát. Ez a sisakrostély-hatás. Szelleme nézik Vajdát, ő azonban egyiküket sem látja. Visszajáró lelkek figyelik a gondolkodó minden lépését. Így van ez már Platón óta, aki megírta, hogy filozófus az, aki egész életében halni tanul és hal. Arisztophanész nyomán pedig elterjedt e filozófuskép karikatúra-változata: a filozófusok mind élőhalottak, krétahangú-hamuarcú kísértetek.

Vajda most megpróbál belesni a rostélyon. Látni, láttatni próbálja kísérteteit. Az ókori görögök, a derridai dekonstrukció és saját zsidósága szelleme, valamint Lukács György és Marx kísértete lengi körül a sétát. Valahol a távolban ott lebeg Heidegger ködalakja is.

Vajda idézi Hannah Arendtet. Szerinte a szofisták és Platón álláspontja között az a döntő különbség, hogy a szofisták még a polisz emberei. Perspektivizmusuk annyit jelent, „hogy értették a sok lehetséges, a valóságos világban készen adott álláspont befogadásának módját.” Csakhogy a polisz megromlott. Platón már látja, amit a szofisták még nem: hogy a politika ekkor már nem adja meg a politésznek azt az örömet, amit a hozzá hasonló lelkek társasága okoz, mert „a politika világa (...) nem más, csak elfogult, egymással ütköző érdekek harcmezeje, ahol más sem számít, mint a jólét és a haszon, a fanatizmus és az uralomvágy.”

Ebben a helyzetben a világ már nem a polgárok szabad társaságában forr ki, hanem eleve adott, mondja Vajda. És akik ezt a létkeretet alakítgatják, azok nem gondolkodók már, hanem korcs szakemberek: politikusok, akik egyéni gazdagodásukat tartják szem előtt.

Íme, előttünk áll a – legszebben talán Bergyajev által leírt – háromszög: az úr, a szolga és a szabad. Azaz: a politikus, a nép és a filozófus. Előbbi kettő egymás foglya: a politikus a népnek hízeleg, a nép a politikusnak engedelmessé válik. A gondolkodó azonban kívül áll mindenben. (Az igazi gondolkodóról beszélek, nem azokról, akik a politikusok filozófusjelmezbe bújt pártkatonái.)

Derrida szellemének megidézése ahhoz a belátáshoz vezet, amely a szellemek, kísértetek jelenlétére a lét pecsétjét üti. Kísérteteinkkel nem számolhatunk le, nem irt-

hatjuk ki őket, mert minden kezdetnek múltja van. És jövője: a jelen(való) saját múltjából él saját jövője felé, ahogy a nagy Heidegger mondá, így a világot mindenkor a szellemvilág ködbe húzó pályái feszítik élhetővé. Szükségünk van ezekre a gyötrő lényekre, a fene egye meg. Láttuk, hogy Platón szerint a filozófus halni tanul, szellemeikkel barátkozik, a kísértetvilág kutatójává lesz. Annak, aki tudni szeretné, mi történik vele életében, kutatnia kell a halált. Lám, mindig a *Lét és időbe* botlunk bele. Úgy tűnik, szelleme kikerülhetetlen. „Test és lélek, én és nem-én, szubjektum és objektum, anyag és szellem kettősségének, a dualista struktúrájának a destrukciója nélkül viszont nem tudhatjuk feltenni a lét értelmére vonatkozó kérdést, melyhez a Dasein analízisén keresztül vezet az út. De vajon sikerült-e Heideggernek tényleg elkerülnie a szellemet?”

Persze hogy nem. Ezt Derrida mutatja meg. A meghaladni vélt metafizika visszalopakszik a kertek alatt, kísért. „A Dasein, ha az ember szubsztanciája nem is a szellem mint a lélek és a test szintézise, hanem az egzisztencia, más módon térbeli és más módon időbeli, mint a kiterjedéssel bíró testi dolog, mert 'szellemi'. A Szellem, szégyenlősen ugyan, de visszacsempészte magát.”

Derridát ez a pillanat érdekli. Amikor a szellem lerázza magáról idézőjeleket, és megkezdí kísértetjárását. A destruktív vágyott metafizika a Geist alakjában támad fel, mint a „nácizmus átszellemítése”. S amikor Heidegger szakít a Geisttel és a geistiggel (amely szintén metafizikai örökség), és helyükbe Trakl geistlichjét állítja, ezt olyan tűzként látja, amely fellobban mértékre, és nem alszik ki soha. „Lángok vesznek körül bennünket, világunk azért világ, mert lobog: tele van szellemekkel, kísértetekkel.”

Például Derridával. „Muszáj írnom róla, birkóznom kell vele. (...) Nem tudom nem követni a kísértet parancsát. (...) Tanulmányt írni nem lehet róla. Én legalábbis nem tudok. Úgy érzem, megbocsáthatatlan lenne a dekonstruktívát diszkurzívba átfordítani.” És Vajda megidézi Derrida szellemét, akinek – szerinte – sikerült megidéznie a Heideggert nyomasztó szellemeket. Ezen a ponton felmerül bennem: mi van, ha szellemek nincsenek is, csak idézés van? Mi van, ha a szellemidézők nem szellemeket idéznek, hanem más szellemidézőket, és így tovább, ad infinitum? Ha minden, ami belevág a jelölés folyamatába, valóban maga is jelként viselkedik, ahogy Derrida mondta? Ha olyan jelölt, hogy szellem, nem létezik; sőt, talán olyan jelentés sem? Csak ez a dekonstruktív áramlás, ez a feje tetejére állított hegelianizmus: a szellemidézés mint megőrizve-megszüntetés.

A könyv centrumában a zsidó szellem járkal. „A szokvány megközelítésekéből, az 'elkötelezett' megközelítés legkülönbözőbb típusaiból, az antiszemitáéból is, a zsidóéból is, a tényleges megértés igénye hiányzik.” Vajda Mihály, ami-

kor szembenéz saját zsidóságával és a zsidó-lét kérdéseivel, olyan őszinte, mint a kő. A zsidó lelki alkat alapvonásait elemezve így ír „...ez a sajátos lelkiállapot, az azonnali *valahová tartozás* vágya okozza a törtetést, a türelmetlenséget, a szálnalmas pénzhajhászást és a többi – a külvilág számára elfogadhatatlan – zsidó tulajdonságot.” Majd Lesznai Annát idézi: „a sznobok, úrutánzók, politikai műalkalmazkodók serege, és a tekintélyfitymáló, hagyománykicsinylő, minden kis konzervatív és klerikális verébre nagy forradalmi ágyúkkal lövő, minden értékes és tiszteletreméltó tradíciót kíméletlen gyanakvással és gúnnyal ostorozók csapata. Ez a kizárt, sehová sem tartozó, önérzetében megalázott ember két szélső attitűdje.” A sehová sem tartozásban látja Lesznai a zsidók túlzott teoretikus beállítottságának okát is, amelynek az a célja, hogy az eszméket reális életmozgató erőkké avasson: „A magyar esze a valóságból nő ki, a zsidó a valóságot akarja mintegy az eszéből kitermelni.”

A zsidóság kísértetét – ezt a róla „lemosható absztrakciót” a szerző saját bevallása szerint nem tudja fehér lepelben elképzelni, de zsidó felmenői vagy szerettei álmaiban is kísértik. És itt bejön a sisakrostély-hatás: „megmagyarázhatatlan, miért szeretem máig is az emlékét, ha egész magatartása idegenné vált számomra” – írja Vajda Lukács Györgyről, akihez kérdések tömegét intézné, ha átbeszélhetne a nemlét ködén. De nem beszélhet át, és ez talán így van jól. (Engem például – habár tudom, nem filozófushoz méltó magatartás ez – egyáltalán nem érdekel, mit mondana ma Lukács György bármiről.)

A IV. fejezet bevezetőjében a szerző stílusterésre figyelmeztet. És valóban: ezután személyes, olykor szinte naplószerű, máskor recenziószerű eszme-futtatásokat olvashatunk. Az érdekesebbek közül való a Kertész Imrét idéző írás. Kertész ugyancsak médium: Auschwitz szelleme szól belőle. Őt – ahogy mondja – semmi sem érdekli igazán, csak az Auschwitz-mítosz. A *Sorstalanság* arra az igazságra mutat rá, mondja Vajda, hogy Auschwitz nem a Gonosz találmánya, nem egy örült elme műve, hanem a humanizmus folytatása, más eszközökkel. A humanizmus ugyanis az embert a világ urának látja, és ebben a szellemi talajban gyökerezik Auschwitz húsevő növénye. Ami Auschwitzban történt, az „a parancsolatok és tiltások formájában megfogalmazott erkölcs szükségképpen bekövetkező kiüresedésének következménye.” A holokauszt – és a hasonló traumák, a keresztes háborúktól a gulágig, beleértve a fogyasztói társadalom rabszolgatelepét is – a mi kultúránk édes gyermeke. De hogyan iktassuk ki kultúránkból azt, ami létünk alapja? Sehogy. Ez a kísértet – akár a többi – kiiktathatatlan. Egyetlen dolgot tehetünk, azon túl, hogy semmit sem tehetünk: megvilágítjuk.

Az ember mára jól működő alkatrészcévvé vált a saját megsemmisítésére létrehozott gépezetnek, idézi Vajda

Kertészt. Mózes annak idején azért hozta le a hegyről a törvényeket, hogy az emberek ne egyék meg egymást reggelire. (Csakis más népek fiait volt szabad megenni.) Amikor aztán Isten meghal, és a parancsolatok elsikkadnak, az ember, a létezők humanista ura és parancsolója egy csapásra elveszíti azt a képességét, hogy belepillantson az emberi lét szakadékába. Heidegger ezt úgy mondta: a lét kérdése feledésbe merült. Vajda szerint akkor, amikor a kereszténység Jézus kereszthalálát engesztelő áldozattá értelmezte át. Mert Jézus nem azért halt meg, hogy megváltsa az embereket, hanem azért, hogy megmutassa, hogyan kell élni. Az ilyen halál a létlátás állapotára utal. De az ártatlan feláldozása saját bűneinkért – nos, ez a passió már a létfeledés stádiumának, a lét tökéletes és jóságos létezővé változtatásának akciója.

Vajda idézi Arendtet, ahogy az idézi Tocqueville-t: „Aki mást vár a szabadságtól, mint a szabadságot magát, az megérdemli, hogy szolgál maradjon.” Mindezt a rendszerváltás ürügyén. A várt csoda ugyanis elmaradt: a kommunista zsarnokság letűnte után itt élni ugyanolyan szar, mint annakelőtte. De hát – teodíceai közhely – szabadságunk azt is jelenti, hogy szabadok vagyunk a rosszra. (Persze amikor rosszak vagyunk, egy fénylő kísértet figyel bennünket: rosszak mindig a jó kísértésében vagyunk. Néha engedünk is ennek a kísértésnek.)

A szabadság kérdését járják körül a könyv egyre személyesebb hangúvá váló fejezetei. Az utolsó írás egy levél Kardos Andráshoz. Levél a hiányról. Az utolsó mondata pedig: „Szeretettel öllelek: Misu.” Ezzel a mondattal ér véget a könyv. Ez a búcsúzás visszamenőleg „levelesíti” az egészet. Szép könyv volt.

De vajon tényleg ennyire egyszerű volna? Ilyen könnyű szembenézni kísérteteinkkel? Egyáltalán: mi-féle kísértet az, amiről könyvet lehet írni, amiről gondolkodni, beszélni lehet a megértés reményében?

Fogalmam sincs, mi az igazság. Ez a könyv sem akarja megmondani. Nem is lehet, mert a szellemekről kimondandó igazság útját épp maguk a szellemek állják el. Nincs mese. Az élet legfontosabb kérdése a halál kérdése, és nemcsak az eljövendő saját halálé, hanem azé is, amellyel tele van az életünk: az elmúlt gyerekkori percek, élmények, szerelmek halálának kérdése. Percenként fölrobban az életünk, és a robbanásból naponta 1440 kínzó, égető szellem születik. Hogyan lehetne itt bármit megvilágítani, bármivel szembenézni? Könyvet írunk, szeretettel, és az olvasók elolvassák, szeretettel. Semmik vagyunk és semmi leszünk. Vajda Mihály a könyv bemutatóján azt mondta: nem filozófiai könyvet írt, és reményei szerint nem is fog soha már. Kísérteteink és szellemeink ármádiájához képest a filozófia csak egy vicc. A véges tudat alamizsnája. Öleljük egymást

Végh Attila

A havasi boszorkány Kemény János:
Víziboszorkány
Mundus, Bp., 2007.

Önmagában megálló érdekességnek sem akármi – ámbár a cselekményhez s annak értékeléséhez első pillantásra semmit nem látszik hozzátenni –, hogy a regény szerzője elszegényedett erdélyi bárócsalád sarjaként 1903-ban az Egyesült Államok-beli Pittsburgh-ben látta meg a napvilágot. Annak azonban már, hogy később visszakerült Erdélybe, apai nagyszüleihez, s ilyen módon aztán Kolozsváron, majd Bécsben végezte alapvető tanulmányait, legalább közvetve mindenképpen jóféle „poétikai gyanút” kell ébresztenie a figyelmesebb olvasóban: főúri „kitántorgóink” leszármazottja különös szeretettel, tájirodalmári rajongással dolgozva és az egyetemes (magyar) irodalom teljes polgárjoggal bíró képviselőjeként három olyan miliő-jellemző „kései” kulcsregénnyel ajándékozott meg bennünket valóságos pátriáját tematizálva, amelyek méltán fémjelezhetik irodalomszervezésről, mecenatúrától fényesebbre sikálnak látszó nevét (egyéb, költészeti, novellisztikai, útirajzi stb. munkáin túl) művészeti értelemben is. Az 1965-ben megjelent *Víziboszorkány* mellett mindenekelőtt a *Farkasvölgy* című románra gondolandó itt (1963), valamint kicsivel korábbról a *Vadpávára* (1958). Legalább áttételesen mindháromból kivillan ugyanis egyebek mellett az, hogy Kemény János az amerikai kezdetek vidékei helyett az erdélyi Marosvécszet zárta szívébe úgy konkrétan, mint jelképesen úgyszintén, és 1926 tájától kezdődően – mind ezt a helységet, mind a régiót (szellemileg) megörökölve – új szakasz kezdődött el életében. A másokért (is) élés a „másért”, az igazán *sajátért* való élés konkrét programjával kötődött össze nála: író társaival szűkebb (szellemileg igen tágas!) pátriájuk felemeléséért indult munkálkodásra.

Kemény műveit az emberségesség hatja át, az összefogás ad nekik igazi rangot, amely nációtól függetlenül tárja az olvasó elé az egymás közelében „működő” népek közti egyensúlyt (*Kákoc Kis Mihály, Kutyakomédia* című regényeiben például), továbbá a líra, illetve a lírizáltság is, noha érett írói munkásságát egyértelműen az epika felé való fordulás jellemzi, humorral, bájjal, valamint a komikum és fájdalom antikvitást idéző keveredésének hatásával, frappáns jellemábrázolással (*Kokó és Szókratész*). Nem marad el a filozofikus hangvétel, a tárgyilagosság és érzelmesség narratívája sem. Az emberábrázolás etikai és társadalmi szempontból összeköti a szereplőket; kooperatív folyamatokat kelt életre Kemény, nem a széttartó, hanem a perspektivikus egység a vezető szempont nála. Prózáját erősen össze-

fonódott esztétikai-etikai kettősség tarkítja. Innen, hogy elismert elbeszélőként tartják számon Kemény Jánost a magyar novellaírás történetében is.

Itt terítékre kerülő regénye, a *Víziboszorkány* az emberek és az erdélyi havasi „felvidékek” kapcsolatának mesészerű ábrázolása. Mítoszjellege, népmesei színezete elvezeti az olvasót egy olyan falusias-folklorisztikusan távoli világba, amely az urbánus vonalakat kerüli, kizárja a történetből. Kemény törekszik is erre. Elbeszélés módját élénken gazdagítja autentikus, tájjellemző jelzőkkel, egyáltalán ilyenféle szóhasználatokat alkalmazó leíró részekkel, és kiemeli, hogyan képes az ember a természettel megalapozott, eredendő, összekapcsolt viszonyt kialakítani. A természet az ember otthona, búvóhelye, védelmezője, amelynek rejtekeit az a személyiség fedezi csak fel, aki születéstől fogva adott köteléket képes kialakítani vele és élvezni, „használni” tudja: Jolka, a havasi erdész leánya, akinek jelleme Elektrát, Antigonét, Phaedrát idézi fel. Erős és különleges személyiségét Kemény a többi szereplő fölé helyezi, a központi nőalak a regénybeli morális gúla legtetetjén foglal helyet. „Férfias” erővel küzd az élet viszontagságaival, a szerelemmel, érzelmekkel. Végezetül egymaga ér el sikereket eszével, érzékeivel. Bástyaként létezik a világban, amolyan „szomszéd vár” a Létezéssel, annak kihívásaival szemben...

A korabeli irodalom és társadalmi felfogás még csodálta, kibeszélte az ilyen „emancipált karrier” felépülését. Ennek kapcsán is jelentős mindaz, amit Jolka a spontán és az előre elhatározott eseményekből megalkot maga és környezete számára. Merthogy a kialakuló nagyasszonyi életmód, a női pátriárka vezető szerepe sok más embernek, köztük szép számmal férfinak az egzisztenciális lehetőségét is meghatározza, alakítja – alapvetően rendez el. Kemény a döntéshozatal komolyságát és a mindenkor, minden sorsbeli fordulóponton visszafordíthatatlannak mutató élet-alakítást emeli ki a Jolka általi választásokkal, spekulálásokkal kapcsolatban. Minden egyes alternatíva különböző irányokba tereli az embert, s az életút elágazásainál igen különböző és igen súlyos élményekkel, várhatóságokkal összekapcsolódó perspektívák bukkanak elő. Kemény mindvégig Jolka jellemére helyezi a hangsúlyt, az asszony jelleme a sorsával együtt alakul, változik, fejlődik. A főhősnő, a „tutajos” vállalkozó tulajdonosságai, azok időbeli alakulása rokonszenven váltanak ki a befogadóból és – láthatólag, retorikailag tettenérhetően – magából a szerzőből is, aki gyengéden, egyben realiztikusan s ezenfelül még beleérező, behelyez(ke)dő erővel ír nyilvánvaló „kedvencéről”, centrális figurájáról – a szabad függő beszéd ősi, balladisztikusan hatékony eszközének alkalmazásába átcsapva: „Azt hitte Jolka, hogy a kemény küzdelmek évei férfivá edzették. S íme,

most, amikor megtörtént a nagy baj, kívül, hogy bizony még mindig asszony ő, erős akaratú, viharokban edzett asszony ugyan, de asszony, aki vacogó fogakkal, verejtékező homlokkal riadozik a szörnyűség emlékképeitől:... Ő, csak cseregne már az a nagy, otromba, ijesztő hangú ébresztőóra! Bárcsak belerikoltaná az éjszakába, hogy fel kell cihelődni már, ha idejében akarnak felérkezni a vonatatókrökkel a vágástáblákba!"

Micsoda termelési, már-már *termelési regényi* adekváció ez a „vágástábla” szó! Mintha igazolná azt a pletykáló irodalomtörténeti feltételezést, hogy érettebb, idősebb korban – miután a második világháborút követően egy darabig kétkezi munkásként tengette életét, s csak lassanként lehetett könyvtáros, majd újságíró – a „szocialista” művésznormatívának, kultúrpolitikának is teret engedett volna műveiben a továbbra is Romániában maradó alkotó. És mégis, a fenti idézet is inkább a szereplő-bemutató lélektani hitelességéről, a regény plaszticitásáról győz meg, mintsem hogy bármiféle poétikai vagy pláne politikai igazodás karakterjegeit lehetne rajta elsődlegesen észlelni. S kitűnik: a szövegrészlet szólambirtokosa, Jolka legalább annyira a női ideál, mint a női valóság megtestesítője. Kemény kettős jellemábrázolást vázol fel alakja karakterén keresztül, így ez a nő egyszerre hordozza azt a magasztos, ideaszzerű tulajdonságokkal és érzelmi-lelki többlettel rendelkező tulajdonságcsoporthoz, ami a filozófiai nőtípusnak felel meg, valamint azt a feminin létezőt szintén megtestesíti, akit a társadalom tett olyanná, amilyennek elvárta, amilyennek tehát *mások* kívánják, s aki arrafelé tendál, hogy megvalósítsa azt a reagálásmódot, amilyen viszonyulásokokat végsősoron a férfiak is szeretnének kapni tőle. Jolka ennek a kettős jellembeli tartalomnak felel meg benső, valódi és külső, látszati, felvett, szerepjátszott magatartásával egyaránt. A hagyományos és elvárt szerepkörből azonban kiválik. Érzelmi-értelmi benső harca taktikához vezet, sajog lelkében a bosszú; az egzisztenciális biztonság megteremtésének hatalmas életprojektjét nála az anyai szeretet, a szenvedély, a közöny, az undor érzetei kísérik és kísértik is folyamatosan.

Végigkövethető a regényben az erdélyi természeti közeg szeretete, az ehhez való gyermeki-örökkévaló ragaszkodás. A havasi, fenyvesekkel borított rengeteg, ahol Jolka született, értékekkel teli tájék. Maga Jolka is ennek a természeti tökéletességnek a műalkotása Kemény leíró jellemzése szerint, ahogy a regény elején bemutatásra kerül: „Apjától hollófekete haját, anyjától zöldeskék szemeit örökölte, és a Havas kendőzte bársonyapintású bőrét kívánatosan rozsdabarna színűre. Mintha szobrász faragta volna ki a tölgyfa kemény húsából, olyan arányos, olyan szilárd volt rugalmas teste, a dereka karcsú, mint a

darázsé, vállalai szélesek, gömbölydedek, tömör mellei kucsmagombára emlékeztetőek, bokái, mint az őzeké, karcsúak, mégis göröngyös ösvénynek, minden hepehupának keményen ellenállók.” S akár ez az írói természetrajz, a jellemábrázolás is szinte naturalisztikus a lánnyal-asszonnyal kapcsolatban: kerül minden misztikumot, túlfűtöttséget. Az elbeszélői modor pedig Mikszáthéra, Jókaiéra emlékeztet. A közel hatvanévesi korkülönbség az említett írók és Kemény között, a századforduló és századelő irodalmi és kifejezési stílusa, majd az avantgárd írásmód és a modernizálódó, egyedibbé váló hangnem ellenére a *Viziboszorkány* szerzője feleleveníti a XIX. század magyar regényirodalmának expresszióját, anekdotikus tradícióját is.

1926-ban Kemény János a kultúra, művelődés és irodalom felkarolását tűzte ki célul, és ennek megvalósításához adva volt az örökölt vagyon. Az első Erdélyi Helikon elnevezésű íróközösségi találkozó megrendezésére került sor ebből az anyagi keretből. Többek között könyvkiadással, lapalapítási kezdeményezésekkel, népkönyvtárak létrehozásával, felolvasó és irodalmi estekkel, szabadegyetemek alapításával foglalkoztak, mindezt román és szász írókkal együttműködve. Az Erdélyi Helikon köre jeles magyar írókkal gazdagodott az évek során. A házigazda regényei pedig mármost Kós Károly, Tamási Áron, Nyirő József, Makkai Sándor, Tabéry Géza vagy akár Wass Albert műveit „olvassák össze” beleérező irodalomtörténész, Vallasek Júlia véleménye szerint. S ha az irodalom mellett Kemény a színházi élet világában szerzett még hírnevet és tekintélyt magának, valamint sokat áldozott önzetlenül az erdélyi magyar színház és a Kolozsvári Magyar Színház támogatására a háború előtti Erdélyben, akkor a mai olvasónak is érdemes közelebbről belepillantania, hogyan viszi színre egy csodálatos asszony életét *Viziboszorkány* című regényében.

Hörcher Eszter

Törzsvásárlói program

Felhívjuk Olvasóink figyelmét a Lapker Zrt. új Törzsvásárlói programjára. Azok, akik rendszeresen ugyanazon a hírlapárúsító helyen vásárolják meg a Magyar Naplót, a program segítségével biztosan hozzájutnak folyóiratunkhoz. Nincs más dolguk, mint az árusító helyen kitölteni egy megrendelőlapot és átvenni egy azonosító kártyát. Ennek segítségével az adott hírlapárúsító helyen minden hónapban hozzájutnak a Magyar Naplóhoz. Csatlakozzon a törzsvásárlói programhoz! Bővebb tájékoztatás a hírlapüzletekben.

Maszkák uralma Szerb Antal:
A harmadik torony
Magvető, Bp., 2007.

Örülök ennek a szép kiállítású könyvnek, egyáltalán minden újabb Szerb Antal-kiadásnak. Ez az 1936-ban készült itáliai útinapló legutóbb 2002-ben jelent meg a kiadó nagy vállalkozásának (Szerb Antal: *Összegyűjtött esszék, tanulmányok, kritikák I–III.*) utolsó kötetében. *A harmadik torony* utószavából kiderül, hogy az írásmű a korábbi gyűjteményes esszékötetekben csonkán szerepelt. Azt hittem, nyilván a *Gondolatok a könyvtárban* kiadásaira – 1946, 1971, 1981 – utal a szöveg gondozója, Dávid Anna. De nemcsak azokra. Ugyanis a 2002-es gyűjtemény sem a teljes útinaplót tartalmazza, négy bekezdés hiányzik belőle többnyire éppen ott, ahol a szerző az olaszok fasiszta, egy testet alkotó lelkesedéséről, vagyis eltömegesedéséről ír és arról, hogy ennek a népnek jobb dolga van, mint a magyarnak. Ezt látta az arcon, ezt olvasta az újságokban, amitől visszás érzése támadt. Ezt a részt nyilván azért törölték a korábbi megjelenésekből, mert az olvasó kísérteties hasonlóságot fedezett volna fel az olasz fasiszta és a magyar szocialista propaganda között. Emiatt húzhatták ki azt a másik bekezdést is, amelyben a ravennai Szász Detre-sír fölött álló Szerb Antal egy történelmi párhuzammal kifejezi abbéli reményét, hogy az Európáért folytatott harcból nem a fasiszmus vagy a kommunizmus fog kikerülni győztesen, hanem egy harmadik.

A jelen kiadás egyik fő jellemzője tehát az útinapló teljessége, újszerűségét pedig Martin Hürlimann 1952-es kötetében szereplő fekete-fehér felvételeinek köszönheti, amelyek Szerb Antal utazásának állomásait és azok bemutatott nevezetességeit követik. A szép fotográfiákon az olasz tájaké és épületeké a főszerep, embert alig látni rajtuk. Elhagyatottnak tetszenek a helyszínek, legalábbis mintha minden egyvalakinek volna jelen, ezért tartom a képeket megfelelő illusztrációknak egy magányos utazáshoz, pontosabban egy olyan utazáshoz, amely a magány, az egyén szentségének feladhatatlanságára ébresztette rá az *utasát*, aki végül nemcsak Triesztig jutott el, hanem saját magához is.

Ha *A harmadik torony* kerül szóba, megkerülhetetlen a szerző egyik leghíresebb regénye, az *Utas és holdvilág*, amelynek jelen idejű síkja szintén Itáliában játszódik: a főhősben bolyongása során gyermek- és kamaszkori élmények, traumák törnek felszínre, jelezve, hogy nem ért véget a múltja. Bármelyik művet nézem is a kettő közül, Szerb Antalt – mint annyi más író: a magyar irodalomban Asbóth János *Álmok álmódója* című regénye a tizenkilencedik századból az első példák egyike erre – Itália általában felfakasztotta: „...mindig úgy utazom Olaszországba,

mintha utoljára járnék ott, és mikor először látom egy városát, mindig egyúttal mintha viszontlátnám is, és mintha búcsúznék is tőle.” A történelmi ember rajongásán túl itt minden folyamatosan végsőnek tetszik, amely beteljesítőleg hat, így megnő a jelenlét szerepe: „ez által a magasabb térben való részvétel által magam is inkább vagyok.”

„A történelem ideig-óráig itt felejt a föld hátán egy-egy várat és várost, egy Nürnberget, egy Oxfordot, egy Toledót, de ez csak feledékenység; figyelmeztetés érkezik és háborúk, forradalmak, égzendülések vagy a »haladás« kalapácsütései között beteljedesedik a mulandóság.” Ebben a naplóban a regényhez képest az utazás időpontja történelmileg égetőbb. Szerb Antal valójában Spanyolországba akart menni, de ott éppen dúlt a polgárháború a kormánycsapatok és Franco tábornok hívei, a népfront és a fasiszmus, tehát a kétféle kollektívizmus között. Olaszországban pedig ekkorra már kiépült a Mussolini-féle totális diktatúra. *A harmadik torony* írója tehetetlenül áll Európa fenyegetettségével szemben, és tanulságos a szerint olvasni ezt a könyvet, hogy Szerb Antal mit emel ki a látottakból ilyen félelemmel a szívében. Egy velencei kiállítás képein például a maszkákat vélte uralkodni: „Óriási fekete köpeny, fekete háromszögletű kalap és ráerősítve a fehér álarc, ijesztő, csórszerű orral; az egész együttes kifejezése rendkívül titokzatos és gonosz. Detektívfilmben való volna, ha nem volna valahogy mégis szellemi és magasabb rendű. (...) A csúnya, csórszerű álarcba valami beleivódott, valami démoni, régi gonoszság, ami oly régi és oly finom, hogy ma jobban meghat, mint a jóság és szeretet nagy tettei.”

Szerb Antal naplóiból tudjuk, hogy milyen könnyedséggel volt képes számot vetni önmagával akár erkölcsi szempontból is. Az igazi tisztánlátóknak ez nem fáj. Könyvének egyik legszebb része, amikor rossz közérzetét elemezve leszámol polgári előkelőségtudatával, sőt amikor az olaszokra utalva kimondja: „A magányos boldogságomat féltettem az ő csordai boldogságuktól, mert ők az erősebbek.” Ahogyan fenyegetve érezte egész Európát, úgy látta veszélyben az egyéniséget is, amely nem adhatja át magát semmilyen államnak, eszmének, és nyilvánvaló, hogy az utóbbi oldódása nagyban hozzájárult az előbbi jelenséghez. A felismerés, amely számára megnyugvást hozott, a hegyi város, San Marino magaslati pontján, a jelképes Harmadik Torony tövében érte, ahol a kifáradt turisták visszafordultak: „A Harmadik Torony az enyém. Olaszország az enyém, nem Mussolinié. Én magam az enyém vagyok. És önmagamnak elégségesen egyedül vagyok. (...) Majd csak lesz valahogy, bátorság. Csak a magányodat ne add fel, semmiért, semmi körülmények között. És akkor voltaképp nem vehetnek el tőled semmit.”

Bíró Gergely

EURÓPAI FIGYELŐ

IOAN PAVEL AZAP

***

*én úgy tudom a fülemüle nem énekes madár
és tudom hogy éjjel minden pillangó lesben áll
tudom én háromszázvalahány naphól áll az év
és tudom ez a vers tán nem vers valami egyéb*

*tudom én hogy vattacukorból áll össze a hó
és tudom hogy halál ellen nem véd a mindenható
tudom hogy hullámmozgásban terjed a fény
és tudom hogy dicsfény nélkül is élek megélek én*

***

*havazott, egy varjú kör-köröz
a makulátlan hómező fölött,
én kedvesem, lám nemsokára
csupa jégvirágot teríték szét az ágyra*

*alácsöppen a kandeláber fénye
és melleidre némi színt kever
köröskörül halott fényvirágok
szétzilált szirma hever*

***

*lángra lobbantjuk majd az erdőt
ami marad csak hamvukba holt szavak
az elviselhetetlen forró tavasz alatt
viseljük majd a töviskoszorút*

*bűntelen, boldogok ifjúság leszünk,
mindig kétnemű sohase férfi sohase nő
nem érik soha bennünk aggá az idő
és soha meg nem feszítettünk*

Kenéz Ferenc fordításai

Román irodalmi összeállításunkban a Kolozsváron megjelenő Tribuna folyóirat szerzőinek munkáit olvashatjuk.

STELIAN MÜLLER
**A „Levelek apához”
 piszkozatlapjaiból**

1.

Nagymama azt mondta: „Apád kórházban. Rákos.” Én csak álltam és kérdeztem magamtól: „Menjek, meglátogassam?”, mire az agyam így válaszolt: „Ne menj oda, mert a haldokló mellett ott posztol az igazság, acélpajzzsal és fegyverrel, s hogy szállsz majd szembe véle?”

Nemrég ébredtem, szemem telisteli köddel.

Barátnőmmel az ágyban, hátulról bámulom, mint egy buszsofőrt, mondom neki, kinevet, „Menj már, Stelian!”

Tétlenkedem. Járom az utcát, az ég kék, rajta pihe a hold.

Valakit várnom kellett az állomáson, hajnali négykor érkezett, és kimentem, a levegő hideg volt, szemem égett az álmaidtól.

Zuhogott néhány percig, aztán felszikkadt, többé nem esett.

Jött szembe egy öregasszony, botra támaszkodva, és arra gondoltam, az idő bizony úgy szétzilálja az emberi testet, mint szél a faleveleket.

Indulok perecet vásárolni.

Azt álmodtam a múlt éjszaka, hogy egy mező közepén állok, fölöttem sötét égbolt, a hold fényburája pedig jéggé dermedt kandeláber.

Barátnőmmel rójuk a járdákat, érzem, hűvös a keze, mint a tengeri szivacs.

Trabantjával megelőz egy pacák, utánaeredek, nehogy egyedül érezze magát nagy igyekezetében.

Haptákban állok áprilisban, akár egy óvóhelyen.

Fejem felett az idő is átcsap, tenger hulláma sem jobban.

Csak állok, egyszer csak fejemre hull valami, majd vállamra, azt hittem, bogár, később jöttem rá, ez maga az eső.

Az utcán járok, de mintha egy tó fenekén járnék.

El fogok menni a temetésedre, persze még nem most. Tudom, az Úristen majd ott mutatja meg, kik is vagyunk, amit nem fogok tudni kibírni...

2.

Csepergett, szembejött egy asszony, s mintha sátorlap volna, húzódott esernyője alá. Az eső ott nyargalászott a városban, én meg utána. És zuhogott erősen, és ázott hajam büzlött, mintha most léptem volna ki a tengerből.

Reggel lett, és az ég fénygömbbé vált.

Ültem a padon, feszülten és belegörnyedve, mintha interjúra kéne bemennem, mikor is viaszcsöppekben eredt az eső. Majd elállt, de maradt a háztetőkön kopogó ritmus. Felálltam, a nappal alagútnak látszott, s az idő ott kopogott az utca embereinek szívében.

Felhívtam, és meghallottam robotra regisztrált hangját, azóta nekem ólom a teste. És kopogott valaki az ajtón, és nem nyitottam ajtót, mert fogalmam se volt, ki az, és odébb állt, és visszatért, hogy újra kopogjon.

És rá gondoltam, és aztán abbahagytam, és a gondolat ott feledkezett a senki földjén.

Fölnézek, fellegeket látok, égi hullámvás az egész.

Kabátzsebembe süllyesztem a telefonomat, s mondom a sötétségnek: „Nehogy ellopd”.

És telefonáltam, és gondolatban azt mondtam neked, hogy nagyon nem volt bátorságom azt mondani: „Gyere sétálni, mert mint a tinta, olyan az ég”.

Jöttem, hogy vigyem ki a szemetet, a nap mintha egy vonat fényoszlopja lett volna. Jobb oldalon egy függőfolyosót húztak fel, de kikerültem, mert az ég boltozata alatt akartam folytatni utamat.

Vettem egy guineai egeret, és ágyamba raktam, egy újságlapra, mivel félttem, hogy odakpiszkít. És ő csak ült üveges szemmel, majd tenyerem alá bújott, hogy szívdobogásomat hallja. És eszembe jutott, jártam valahol, ahol az ember torkán akad a levegő, mint a rozsdá, de nem jut eszembe, hol... Meglehet, hogy a járdán, vihar előtt.

Pillanatnyilag nem vagyok jól, nincs levegőm, s lábaim kiiramodnak lábszáraimból.

Párnával bugyoláltam be fejem, mint a mesében, s a kezem aládugtam. Nyitva volt az ablak, s éreztem, amint lélegzik a nappal, mintha vadállat szuszogna. Sötétség volt a szobámban, az utcán is az, a fák alatt, mint a hó, lapult a világosság.

És eső esett, és nyújtottam is a kezemet, hogy félretoljam, akár a függönyt. Munkások törik az aszfaltot több utcában, talán kincs után kutatnak.

Megjött a haverinám, s mondtam neki: „Arcod olyan, mint a havasi vihar”, és ő megcsókolt.

Mondom, távolról hallottam, „Ahogy a vonat ott kotozászott az éjszaka méhében”, csak nem tudom, kié volt

ANDREI DOBOȘ
(szemérmes)

én bátortalan vagyok
és a szemérmes csajokat szeretem
akik csak úgy elpirulnak
és nincs túl nagy mellük
és ring a kis fenekük

az ilyeneket szeretem merthogy ők
az ő bátortalanságukkal
s én, az enyémmel
a közeledés olyan mélységeit
nyitjuk meg egymás számára
ahol megfékezhetetlen éjszakák
sora következik

az... Egyik fényképemre pillantottam: úgy állt a hajam, mint az óceán hullámai.

És írtam neki, hogy megtudjam, megérkezett-e szerencsésen, és hogy írja meg mindezt gondolatban.

És leütöttem papucsommal egy pókot, mert összetevesztettem egy szúnyoggal.

És kint az idő épp a nappal terein futkorászott.

És megkérdeztem a koponyámat, „How God looks like?”, és ő válaszolt: „God is like a child”.

Merre vagy...?

Bágyoni Szabó István fordítása

(mondom magamban)

fene egye meg
mondom magamban
hogy mennyi rosszindulat férhet egy nőbe
jól mondta aki mondta
nem értenek semmit.
hadd meséljem el példaként azt:
neki, barátnőim egyikének,
eszébe jutott hogy mily baromira
leittam magam egyszer
elsírtam
magam
a szerelemtől
történetesen egy másik nő
karjai között
hát ő ebből a történetből
rémhistoriát kerekít
s úgy tartogatja magában
mikéntha valami
fejszét tartana a kezében
s ahányszor csak előadja
úgy érzi vágja a fát

Kenéz Ferenc fordításai

MIHAI MATEIU

A vereség

A mérkőzést záró sípszó után az eredményjelző táblán 2:0 éktelenkedett.

Robbanásnál hangosabban szakadt ki a vendéglátók himnusza több száz torokból, persze a vendégkarzat gyűlölettel telt „lelkes ócsárlása” is. A stadion kijárata felé nyomulóban barátait fürkészi – lefórázot-tak, kiábrándultak valahányan. Szótlanul várják ki sorukat, aztán egy irányjelzőit már bekapcsolt kocsi mögé húzódnak. Nem kurjongat senki, nem énekel senki, csak félig visszanyelt káromkodásokat hallani. Az első útkereszteződésnél kissé hátrább húzódik, aztán lemarad a csoporttól, és a Belvedere felé veszi útját. Megkerülve a szállodát, a Szamosra tartó lépcsősoron ereszkedik alá, majd rövid ideig a keskeny, part menti járdán poroszkál tovább. Mint akinek nyelve szakadt, némán bámulja a víz sárgás tükrét, benne a magasfeszültségű póznalámpák kék visszfényét. Átsétál a Magyar Opera közelében lévő gyaloghídon, majd, miután a sarki Rainbow pultjánál sört, cigaret-tát vásárol, eltűnik a szemközti park sűrűsödő sötétségében. Ez az ő parkjuk, az egyetemistáké, itt végre otthonosan érezheti magát.

Jobban várta ezt a mérkőzést, mint kölyökkorában az angyalfiát. Erről álmodozott már jó egy éve, amikor csapatuk még a B-ben rúgta a bőrt, bezzeg a CFR, a nyomorult vasutasok, az első osztályban lebzseltek, élték világukat. Most azonban a „sapkás” egyetemisták oda esnek vissza, ahol ezelőtt voltak. Hol van már az egyetlen szerelem, a nagy visszatérés lehetősége! Annak ellenére, hogy eddig a bajnoki forduló szinte mindegyik mérkőzését elbaltázták, mégsem akaródzott elhinni, hogy ismét visszaeshetnek. Bolond fejével maga is abban bízott, hogy éppen a mai mérkőzésen csoda történik... Hát... nem kellett volna ki-kapni a CFR-től.

Az Ancoránál találkozott Comival, már délután háromkor – a kánikula ellenére nyakukon narancsszínű sállal érkeztek. Úgy négykor Şarpe is megjelent, a kígyó, Rică nyomban utána. Aztán vagy hét óráig sörözgettek, majd meglódultak a Gruia negyed irányába... persze, dühös pillantásokat vetve minden meggyszínű göncöt viselő szurkolóra. Jó órával a meccs előtt foglalták el „állásaikat”, úgy középtájon ácsorogtak, s izgatottan várták a kezdő sípjelet. És utána? Jött az a kilencven perc, a folyamatos ordítás, amelyben ő mindenkin túltett. Mindhiába, a cso-

da nem következett be! Az U csapnivalón játszott, ez az igazság. De a vesztesek dühében ezt képtelenek voltak beismerni, így hát szidták a vezetőbíró, a vonalbírókat, szapulták a csapatot, és persze ócsárolták a CFR-drukkereket, azokat a... nyomorult faszikat. Maradt a keserűség, ő meg odacsapódott a parkban mérgüket sörbe ölő diákhaverjaihoz.

Még egy óra múlva is a néptelen park egyik padján ücsörögtek. Megoldotta nyelvüket a sör, hangoskodva magyarázták a mérkőzés helyzeteit, mintha a „forduló perét” tartották volna.

– Tizenegyes volt, te, raknám bele a f...t, ha nem! Velük tartott, hogy szökne ki mind a két szemel!

– Lefizették, hidd el! Manapság akárkit meg lehet venni, hogy szopnák le... Ezek a magyarok!

Alaposan berúgott, de egyszer csak megérezte, hogy nincs semmi értelme ennek a dumának. Amit a sportban egyszer elcsesztek, azt elcseszték. Megeshet, hogy a vesztes csapatot ismét visszaminősítik – kavargott mérgező gondolatként a fejében. Folyton a CFR-drukkerek boldog ábrázatát vélte látni, üdvrivalgásukat hallani. Mit tudnak ezek a futballról? Néhány szaros, akik azt hiszik, mindenkit meg lehet bundázni! Van három román a csapatukban, s már feláll nekik! Ha lehetne, agyontaposnák mindhármójukat, még a fejükből is ki-passzíroznák a focit... Mikor magához tér, látja, hogy Rică hirtelen felugrik, és irány a másik oldal, elállja egy épp arra járó srác útját.

– Nyugi, nyugi, haver, nem bántalak én! – Padjukhoz vezet, mintha bemutatni akarná. – Van halvány fogalmad neked arról, hogy ez a kurva park kié?

Vékony, magas a srác, mihelyt közelebb jön, látni, meggyszínű sála van. Fene tudja, ez a hülye Rică hogy a csudába pécézte ki éppen őt. Szemében félelem okozta bénultság, tán sokért nem adná szegény, ha most nem itt volna. Sovány teremtés. Egy szerencsétlen CFR-ista. Felállni készül a padról, amikor kérdezi: „Most boldog vagy, hékás?”, de a választ meg se várva, úgy gyomorszájon üti, hogy az belehorogad. A következő pillanatban Rică oszt ki hatalmas nyaklevest, csattan a szerencsétlen tarkóján, akinek már csak a menekülés marad, de ő elgáncsolja, és jókat rúg bele. Röhögnek, tán ennyi elég, de zutty, még egyet odavág. Rică hiába ordít, hogy elég volt, hagyja békén, őt valami furcsa érzés fogja el: utol kell érni, és jól felpofozni. Már csak azért is! Mindig is könnyedén szaladt. Fél száz méter után elkapja a menekülő srác grabancát.

– Hová iszkolsz, faszika? – ordítja, közel egyik füléhez, a másikat vállával próbálja védeni a pórul járt. – Hová a jó anyádba sietsz? És épp itt! – ragadja galléron,

s rázza istenesen, mintha valami válaszra várna. Leginkább az dühíti, hogy ez a vézna emberke egy szó, nem sok, annyit se nyög ki. Nem szabadkozik, nem könyörög, hogy engedje el.

– Magyar vagy, hé, mért nem beszélsz?

A szorításból szabadulni próbálkozó fiú rúgkapalózás közben váratlanul arcba vágja. Szupergyors a válaszütés, a híres „horoggal”, amellyel eddig a gyakorlóteremben minden rekordot megdöntött, a vézna srácot haléntékon találja. Az elvágódik, s ahogy koponyája a járda szélkövének csapódik, tompán pengő hang hallatszik.

– Azt a rohadt céférista anyád istenit! – ordítja, s még egyet, kettőt a járda szélén heverő fiú gyomrába rúg. – Rám mered emelni a kezedet, te?? – kel ki magából, és nyúl is, hogy sálon ragadja, ám a vézna srác mintha el lenne ájulva, puha mosogatórongyként hever. A közeli lámpa halvány fényénél kis fekete foltot lát az elalélt feje mellett.

– Hé, te, hé!! – lódítja meg vállánál fogva, ám az nem mozdul.

– Álomba ringattad? – somfordál mellé Rică.

– Igen, te... De vérzik az orra.

Rică maroktelefonját kapja elő, s a fiú arca elé tartja. A készülék fényében a kis fekete tócsa hirtelenjében vakító vörössé válik, mire mindkettejük térde belelereg. Az orrból nem szivárog semmi vér...

– Te, teee.... – rázza meg a mozdulatlan testet Rică is –, raknám bele a farkamat, ez halott!

Gondolkodni mintha már képes volna, de kezét is, lábát is valami rettenetes remegés fogja el, képtelen rajtuk uralkodni.

– Én csak egyet húztam be neki, ettől aligha.... Beverhette fejét a kőbe, estében...

Az éppen odaért Comi és Șarpe felé fordul, hogy nekik is elmagyarázza, mi történt. Észre sem veszi, hogy suttogva beszél. Șarpe a moccanatlan fiúhoz kuporodik, tenyerét nyílt szája elé tartja, figyel, lélegzik-e...

– Ebben nincs szufla, te, itt haljak meg!

– Mit csináljak vele?

– Hívni kéne a mentőt... – így Comi. Arca nyugtalanabb a szokásosnál.

Rică ideges, látszik, hogy eluralkodott rajta a bizonytalanság.

– Ha jön a rendőr, nekünk lóttek!

Telefonját kotorássza elő, szörnyülködve nézi a foszforeszkáló gombokat. Aztán, ahogy néhány lépésnyire eltávolodik – mintha egy vetítövászonon történe minden –, látszik, hogy számokat nyomogat, a 112-t. Van, aki a szöveget is hallja: „A központi parkban...

azt hiszem, valaki meghalt”, aztán „pont a Napocával szemben”. Néhány, ilyenkor szokásos kérdésre válaszol, nevét motyogja, de úgy, mint aki attól is megundorodott. A mobil csappantyúja szinte önmagától záródik. Egy padhoz vonszolja magát, rázuttyan, mintha a sötét semmibe... Elég közel van társaihoz, hallja, mit beszélnek, de minden szavuk értelmetlen. Lelki szemei előtt filmszerű képek pörögnek: tányérnyi sült pityóka, amit édesanyja hagyott a konyhaasztalon, legyen mit ennie, ha a meccsről hazatér; aztán Mona gyönyörű mellei a fürdőruha háromszögű „kupáiban” – holnapra strandolást ígért neki... igaz, már holnap van... Fejét rázza, hátha meg tud szabadulni a képtelenségektől, hátha megérti, valójában mi is történt, de leragad a „Hogyan?”-nál, más eszébe sem jut. Látja a kinyúlt testet, a körülötte nyüzsgő haverokkal, miközben mintha saját sála fojtogatná – tépi is le a nyakáról, hadd hulljon a pad sötétjébe az is. Kigombolja dzsekijét. Levegőhöz jutva, megpróbálja felidézni, mi történt, hátha képes rendet tenni a fejében. Igen, otthonról indult a meccsre, de előtte be az Ancorához... Kiskorában apjával is oda tértek be az U mérkőzései előtt. Apja hagyta, hogy behöhörpítsen a sör habjába. Így lesz férfi a gyermekből! A gyaloghíd után napraforgómagot vettek, ma is emlékszik a cigányasszonyok fakupáira, amelyeknek olyan vastag volt a fenekük, hogy csak na... De mi ez? Éles szirénahangra tér magához, a park égbe nyúló fakoronáin, mint hajdani vetítődobozban, fut körbe a jelzőlámpa fénye. Rică egy vörösköpenyes hölgynek magyaráz, két mentőköpenyes görgős hordágyat szed ki a villogó kocsiból. Gyomra hirtelen görcsbe rándul, majd előre hajol, és okádni kezd. Aztán hirtelen arra neszel föl, hogy valaki vállon ütögeti, nyitná a szemét, de egy elemlámpa fényében hunyorítani is bajosan lehet. Fogalma sincs, elszenderedett-e, s ha igen, mennyit alhatott. Nehezen tápázkodik fel, majd minden ellenkezés nélkül nyújtja karját a másik rendőr felé, miközben kissé meglepetten figyel, ahogy az a csuklójára kattintja a hüvös bilincseket, hogy a következő pillanatban egy fehér gépkocsiba tessékeljék. A hátsó padra huppan le, s tán sejtje, hogy a mögötte robajjal becsapódó ajtó a világtól zárja el. Míg egymagában üldögél, a forgólámpa keltette játékot, a halálsötétből ki-kivillanó fák lombjait figyel. Zümmög a kocsis „fedélzeti” rádiója, alig hallhatóan egy hang a forduló mai eredményeit sorolja...

„Veszítettünk” – süpped magába.

Bágyoni Szabó István fordítása

ȘTEFAN MANASIA

Vers

*A bátorságom elszállt, s a szívem hirtelen összeszorult
Végighaladtam az elhanyagolt sétányokon
Ám a környék rongyokba csavart, búzló angyalai már nem
Emelték rám etilkék tekintetük*

*Elszállt a bátorságom.
A bátorságom elszállt a városháza hernyótalpasai
Elsimították a parti sziklafalat, a Prodvinalco
híveinek menedékét. Lefödtek sóderrel, betonnal*

*Majd az aszfaltozás következett, a viskókat,
Mivel eltűnt három, vagy hat évvel ezelőtti minden
Bátorságom, bulldózerrel lemosták a föld színéről
S a Rózsakertből az üzletemberek paradicsoma lett.*

*Lassú vírus támadja meg a települést,
S a város sódert gennyedzik, aszfaltot, betont,
Daganat bénítja meg a fellegeket:
A légszennyeződés és a gyarapodás*

*Szép nyugodtan törhet utat magának.
Keleti, félig kiéhezett lélek vagyok
Aki undorodik a gazdasági növekedéstől
És a nyugdíjkiegészítésektől is*

*A sátánista papok leleplezésétől
És a szülési szabadság meghosszabbításától is. A képzelet Indiája,
A sáfrányszínű, csupáncsak az, egy idő óta, amiről
még álmodom.*

2007. október 16.

Kenéz Ferenc fordítása

CLAUDIU GROZA
Pavel Dan. Új olvasatban

A 2007-es esztendő két hasonló sorsú román író születésének centenáriumi éve. Sajnos a román irodalmi kánon alig vesz tudomást róluk, holott mindketten eredeti szépírók, önéletírók és újságírók.

Egyikük, Bogdan Amaru egy isten háta mögött olténiai faluban született, a Vâlcea környéki dombok közt, Budele Tetoilui-on, és ott is halt meg 1936-ben, tüdővészben. Másikuk, Pavel Dan szintén száz éve látta meg a napvilágot Alsódetreheben (Triteni-Hotar), az erdélyi Mezőség kopár, dimbes-dombos vidékének egyik tanyáján, ahol a Móc föld összetalálkozik a Maros mente felső részével. Kolozsvárt hunyt el 1937-ben, rákban.

Túl azon a szenvedésen, amelyben részük volt, e két fiatal író – akik életük során nem is tudtak egymásról – lelki és szakmai rokonság kapcsolja össze.

Mindketten teljes alkotói életet éltek, és tették ezt felfokozott tempóban; vehemensek, érzékenyek és szenvedélyesek voltak. Korukra és környezetükre rendkívül gyorsan és indulattal reflektáltak: nyomban elítélték és nevetségessé tették a visszasságokat, de ha a helyzet úgy hozta, elfogadták azokat az impulzusokat, amelyek szellemi-lelki erőttartalékká válhattak.

A román falu ellentmondásos világából emelkedtek ki, arról írtak. Városi környezetben éltek, de a falu emberére jellemző kétkedő, óvatosan távolságtartó „városiként”, így voltaképpen a köröttük zajló események szemléelőivé váltak, mondhatni, nem a színész, hanem a néző szerepéből figyelték a múlt század elejének erdélyi világát.

Írásaikat, különösképpen szépprózájukat, de „militáns” szövegeiket is, mérsékelt patetikus hang jellemzi, de olyan és annyiféle hangszín gazdagítja, amelyet és ahányat az írás tárgya és az írói szándék megkövetelt. Alkalmazták az iróniát is, méghozzá annak maró, szinte megsemmisítő válfaját.

(...)

– „*azt hiszem, a Balladák és idillek óta* (George Cosbuc 1893-ban megjelent *Balade și idile* című kötetéről van szó – B. Sz. I. megj.) *Erdélyben nem jelent még meg hasonló, földből szakadt könyv, mint amilyen ez*” – írta Pavel Dan készülő novelláskötetéről nagybátyjának. Ezt akár az író művészi hitvallásaként, *ars poeticájaként* is értelmezhetjük. Pavel Dan olyan, jellemzően közép-erdélyi társadalmi *modellt* ábrázol írásaiban, amely az egész román falutársadalomra vonatkozatható. Városi témájú prózájában is ez érhető tetten: a szereplők világában, kapcsolatrendszerében a helyi és időbeli eltérések ellenére is ugyanez a „paraszti modell” jut érvényre.

„*Keresztény lélekként, tiszta gondolkodással érkezel a világra. Az emberséget örökölted, a kötelességtudatot anyádtól, vagy apádtól tanulod el. Mihelyt átléped az iskola küszöbét, hallod, legényke, tanulnod kell, és megint csak tanulnod. Először azért, mert szegény ember vagy, és a jó jegyekre fiatalember korodban olyan ajtók nyílnak meg előtted, olyan ismeretlen utak tárulnak eléd, amelyek mások előtt zárva maradnának; meg aztán örülhetsz szüleid örömeinek is, amikor évszázó után, hónod alatt gazdag jutalmakkal térsz haza*” – jelenti ki a *Találkozás (Întâlnire)* hőse, a törvényszéki bíró, aki (mellesleg) kiábrándult házasságából, amelyet egy üres, önző és követelőző nővel kötött. Pavel Dan más alakjai is, például a póruljárt, puhány Simion, az energikus Ludovica asszonyság megalázott férje az *Urcan, az öreg (Urcan bătrânul)* című hosszabb műből, ugyanannak a „társadalmi beidegződésnek” mint *modellnek* az áldozatai, amely a sekélyes és hazug életet elfedő látszat mindenhatóságára épül.

Az író prózájának „melegágya” a román falu világa. Akkor is, ha írónk önéletírásba kezd, akkor is, ha újságírói megfigyeléseiből kiindulva ragad meg s bont ki egy-egy hétköznapi történetet – legyen az akár érzelmes, akár patetikus, akár „militáns” vagy ironikus. Novelláival a hatalmas „erdélyi irodalmi múltból” érkezik, de azt *jelenvalóvá* képes tenni. Meg kell említeni a két nagy román erdélyi prózaíró-nagyság, Liviu Rebreanu és Ion Slavici Pavel Danra gyakorolt ösztönző hatását, amely témakezelésében (lásd az „erdélyi román falu modellt”) és esztétikai megoldásaiban egyaránt kimutatható. Pavel Dan mégsem epigon, hanem írói mintaképeinek méltó örököse, szellemi folytatójuk. És megújítójuk is, hiszen új, a paraszti mitológiából származó elemekkel frissíti nemzeti értékeket felmutató prózáját: ilyen például „az ördögtől való félsz” vissza-visszatérő motívuma. Dan alkotói eszköztárát joggal mérhetjük a nagy európai prózaírókéihoz.

Pavel Dan mestere a családi és társadalmi feszültségek ábrázolásának. Az *Urcan, az öreg* cselekményszövevébe (a fiú rá akarja tenni kezét apja földjére, vagyonára) két olyan betétet illeszt, amelyek az apa (Simion) és fia közt lappangó, majd fel-felszikkasztó ellentét rajzát már-már az orosz (Gogol) és némely nyugati irodalmakban tapasztalt szintre képesek emelni. Az első betét akár egy középkori vallásos témájú festmény szöveges megjelenítése is lehetne: „*Az ördög, aki apa és fia veszekedését kitervelte, de ármánykodásával felsült, haragra gerjedt, és a föld ellen fordult. Ott áll a dombtetőn a tintasötét éjszakában, patáival az áldott földet kapálja, porfelhőt támaszt, csuhét hajjigál, s közben bömből, szeleket ostoroz, bosszúsán köpködi a végtelen világot. Nem tudni, merre van napszentülte, merre napkelet, az égi kerék mintha örökös forgásban volna; a mező közepén eltévedt, szerencsétlen teremtsnek pedig meg kell kapaszkod-*

nia, nehogy elsodródjon. Gyűlnek a súlyos, fekete fellegek mindenünnen, sötétítik az ég alját, majd a földön kúsznak, mint az apokalipszis barmai, alakjukat folyton változtatva, hogy aztán, mintha az éjfél véres szájából, egyre súlyosabb és feketébb csuhában vadul és félelmet keltve közelítsenek.”

A második kiválasztott prózabetét valamivel árnyaltabb, mondhatni „kifinomultabb” üzenetet fogalmaz meg: bár az ortodox ikonográfia képi eszköztárát használva itt is valósággal ellenpontosozzák egymást a (keresztényi értelemben vett) világosság és a sötétség egymás ellen hadakozó erői: „Az elülső falon szablyájára támaszkodva posztolt Mihály arkangyal. Feje fölül kialudt a sugárkör; rajta légypiszok-foltok, a szablya rozsdás. Ábrázata elárulja, hogy hosszú ideje nem váltotta fel senki, fáradt, alig tartja a lába. Odébb, egy sötétebb sarokban, farkával a hóna alatt, egy ócska ikonról épp alászállóban az ördög. Fél lábát kinyújtotta már a rámából, pillanatra megállt, hogy a bóbiskoló arkangyalra pillanthasson, aztán, miközben csendre inti a mögötte hangoskodók selegét, lábujjhegyen kioson a szentképből...”

Hasonló részletek, „epikus intrikák” gazdagon sorjáznak az elbeszélésekben, és tanúsítják Pavel Dan virtuozitását, mutatják azokat a törekvéseit, amelyeket az író az új transzszilvániai román próza esztétikai elismertségéért tesz.

El kell mondanunk, hogy Pavel Dan nem *etikával* aládúcolt irodalmat művel, miként Ion Slavici, s nem is egy *pszichológiai realizmussal* átítatottat, mint ahogyan másikk elődje, Liviu Rebreanu. Alkotói útjára annak a természetes, nem manipulálható, de ember- és mitológia-központú világnak a „batyujával” indult, amelyet jó sorsa rótt ki rá hagyatékként. Az így öröklött hatás-együttes megszűrése, annak sajátos írói stílusban történő feldolgozása, életerős és eredeti visszatükrözése – majd minden szinten adatolható hűséggel – az erdélyi íróból nem farag *vidéki erkölcskrónikást*, hanem, miként az Ion Creangă esetében tapasztalható például (tudva természetesen a párhuzam rejtette aránytalanságokat), égi magasságokba emel egy világdarabkát, hogy azt „az emberiség élettapasztalásaival” kísérletezők rendelkezésére bocsássa.

Ezen a ponton vetődik fel a mellőzött Pavel Dan befogadhatóságának a kérdése. Úgy véljük, hogy a rendkívül ritka és hézagos publikációk ellenére a román olvasói rétegek, különösen az Erdélyben élők önmagukra ismernek Dan írói univerzumában. Honnan e „kettős recepció” – a hivatalos kánon részéről a be nem fogadás, illetve az irányíthatatlan olvasóközösség részéről a szinte ösztönszerű befogadókészség? Úgy érezzük, a titok Pavel Dan egyetemes emberi értékekhez viszonyuló írói magatartásában rejlik. Úgy román, hogy közben univerzális. Munkássága rokonságot mutat Agârbiceanu vagy Rebreanu novelláinak eszmevilágával

például, de az őt követő időszak alkotói magatartásával is, említhetjük itt Nicolae Velea kisprózáját, de Marin Preda *Moromete család (Moromeții)* című nagyregényét is.

Figyelemre méltó, ahogyan Pavel Dan az „epikus környezettel”, illetve a szereplők karakterjegyeivel, nyelvezetével bánik. A *Cserélt gyermek (Copil schimbat)* című antológiába való novellájában például mindössze néhány mondattal egy teljes élet „hitvallását” képes megragadni. A szóban forgó gyerek a „csere” pillanatától fogva már nem az a csupán öt-hat évet élt emberke, hanem maga a *továbbélő*, aki valamiképpen önnön sorsát is *továbbélte*. Ahogy a történettel előhozakodó mokány meséli: „Élt, bácsikám, vagy az én bűnöm miatt, vagy szüleim valamilyen bűne miatt. Így lehetett megírva: hogy én és a feleségem ezen a világon szenvedjük át mindazt, amit a másikon kellett volna átszenvednünk.” (C. Groza kiemelése) E büntetést, mint motívumot, aztán a gyerek „csereje” váltja fel, amit a történet mesélője később saját hibájaként említ: „... lehet, hogy ez volt a bűn. Mikor Isten egy gyermekkel áld meg, azt meg kell neki köszönni, térden csúszva is, és nem megharagudni rá. Isten tudja, mit csinál! Mielőtt gyermekkel áldott volna meg, már kirendelte számára a helyet a világban, de a neki járó karéj kenyeret is”. (C. Groza kiemelése)

Az ördög-motívum itt is megjelenik, és olyan fantaszti- kus távlatokat sejtető műveket juttat eszünkbe, mint a Caragiale tollából származó remeklés, a *Mânjoală Fogadó- jához (La Hanul lui Mânjoală)* című novella, azzal a különbséggel, hogy a tollművésze itt sokkal inkább az „ecset- kezelésre” összpontosít. E szerkezeti egység rendkívül feszült hangulatú, beszédes az a részlet, amelyben az elveszett gyermeket kereső mokány meséli el éjszakai tapasztalatait: „Egyszer csak hegy magasodik előttem; továbbmenni már egyébként se tudtam volna. Az alászálló holdvilág éppen előtűnt a fellegek mögül. Látom, suhan alá a kővé dermedt fenyőtornyok közt, mintha valakitől el kéne bújni. És meghúzza magát egy sziklatetőn. Hatalmas lángok lobbanak fel, mint kitépett madártollak, vörös csóvák rebbennek szerte- szét. A hold hirtelen kereket old, hogy aztán szikláról sziklá- ra szökkenő alakját lássam, mielőtt megfutamodna a fenyők közt. (...) Koromsötétség. Tapogatózom, hátha valami a kezem ügyébe akad; hirtelen hívős, kőkemény falat érzek. Távol gyenge fény pislákol. Fáradt fényében az erdei óriás ár- nyékát vélem felismerni a kőfalon: feje akkora, mint egy tíz- mércés csöbör, törzse, akár a sziklatömb, lábai lólábak, pa- tákkal. Őt magát nem láthatom. Az árnyék mintha valamit az ölében tartana, mintha pelenkába csavart gyermeket...”

Ugyanez a téma a *Sorsban (Ursita)* is feltűnik egy rövid prózai közjátékban, amely előre jelzi a haldokló hős „sor- sát”: „Fent, a háztető keresztjén egy bagoly ücsörgött, riká- csoló kivikolásában olyan féllábú ördögfőikának látszott, aki éppen nyilait röpíti szerte az ellenséges éjszakában”.

A hasonlóan tömör passzusok az elbeszélések érzelmi csúcspontjai, és meghatározó szerepük van a prózai végkifejletben, a megoldásban. Több írásban élő, e világi alakok tűnnek fel, akik átveszik a *hírnök-szerepet* – hogy isteni vagy ördögi küldöncökről van-e szó, nehéz megmondani, esetenként szinte lehetetlen.

Példa erre a *Precub* két bizarr lókereskedője. A lóvátott ember esélytelensége – aki minden paraszti rátermettséget meghazudtolóan egy csont-bőr gebét vásárol, s hogy miért, nem tudjuk – mintha már vásárba indulásától „megvolna írva”, akárcsak a *Hülyék (Proștii)* című Rebreanu-írásban. Ahogy „hősünk”, Precub nagy nehezen kikecmerreg ágyából s felöltözködik, „a koromsötét tornácon megbotlik, és orrát a lajtorjába veri.” Az utcán találkozik valakivel, de annak fura öltözéke sem zavarja, pedig abból rájöhett volna, hogy az ismeretlen bizony *nem a földönjárók fajtából* való: „Az idegen középkorú lehetett, két korhatárán, kövérkés, közepes termetű, nagy, dülledt szemei üveges-kék színűek, vékony szája széle benedvesedve. Szögletes orcáját mintha cserépdarabokból rakták volna össze, s húztak rá emberbőrt. Kopott katonazubbonyt viselt, vállán jókora olajfolttal, kalapja puhának látszott, cipői közül egyik sem hasonlított a párjára.” Miután a lócsiszárok rászedik, Precub a melléje szegődött, ismeretlen útítáron is hasonló furcsaságokat fedez fel: „Magas, vékony dongájú termet volt, arca elvékonyodva, orra nagy és hegyes. Szürke, magyar posztónadrágot viselt, inge piszkos, rajta megannyi szalaggal; a condrája láthatóan vásári szerzés, de annyira kopott, hogy már a színét is elhagyta. Látva ezt a pofát, akaratlanul is a másik jutott eszébe.” E furcsa figurák szerepeltetésével, akiknek kilétét titokzatos homály fedi, egyfajta bűvös játékra nyílik lehetőség Pavel Dan prózájában.

A felkavaró *Virrasztás (Priveghi)* – a *Cserélt gyermek*, valamint *Az öreg Urcan temetése (Înmormântarea lui Urcan bătrâmul)* mellett – az író legjelentősebb novellái közé tartozik. Şuta, a falu „pletykafészke” részt vesz a virrasztáson, és sértő közbeszólásaival voltaképpen kiprovokálja e gyászos tiszteletadás tragikus végét. A virrasztó falusiak közt szörszálhasogató replikák, durva sértegetések – amelyeket egy helyütt Pavel Dan „súlyos paraszt-csúfondaróságnak” nevez – már Şuta megérkezése előtt elhangzanak. A csipős megjegyzések tulajdonképpen a közösségi törvények megszegőit büntetik. Az író alaposan körbejárja *Az öreg Urcan temetésében* is ezt a témát, előkerülnek a pópa csínytevésai is, s megjelenik egy remek negatív figura, az erélyes Ludovica asszonyság. Azonban ő sem képes szembezállni a közösséggel, amely durván és megjárás nélkül helyben bünteti a köz „szabályaitól” eltévelyedőket.

Az öreg Urcan temetésében csupán néhányuk, Ludovica, Valer és Simion „megszégyenítéséről” beszél-

hetünk, ellenben a *Virrasztás* prózai szövegében e kollektív katarzis, az antik tragédiák végkifejletéhez hasonlóan, a teljes faluközösséget érinti. De közben az olvasóban tovább él a bizonytalanság: vajon ezek után Şuta egy dühös angyalnak, vagy (és miért ne?) magának, a Sátánnak a küldönce-e. A hős „a falu azon bölcsei közül való, akiknek a búzaföldjét nem teszik tönkre az esők, akiknek az udvarát nem ganézzák tele a tehenek. (...) Míg mások tele vannak munkával, hogy azt se tudják, mihez kapjanak, addig ők ott nyújtózkodnak a bodzafa árnyékában. Nem hibásak ők, mert nyáron annyira kék az ég, s a madarak oly csodásan énekelnek. (...) Nem érzik bőrükön a szegénységet, így hát a paraszt két nagy szenvedélye, sem a föld, sem a pénz nem képes hatni rájuk. (...) A faluban szavuktól jobban félnek, mint a bakalódók bunkócsapásaitól.” És valóban, Şuta súlyos megjegyzései, melyeket az őt megvető feleséghez intéz, a virrasztás vége felé valóságos mérsárláshoz vezetnek a két rokonság között: „A két nyámura tagjai egymásnak ugrottak, félelem nélkül és kegyetlenül. Az ember megszűnt embernek lenni. Ide-oda vergődő masszává olvadtak az emberi életek és a lelketlen tárgyak”. Ezalatt a különös „hírnök” „... összetöpreődött, és az ajtó mögé bújott. Hogy amikor a halál betoppan a házba az élők helyét elfoglalni, ő kiosonhasson a sötét éjszakába”.

Pavel Dan irodalmi munkássága természetesen sokkal gazdagabb, témavilága sokkal tágabb és változatosabb annál, mint amennyit ez a dolgozat át tudott fogni – és amely (a már elavulttá vált irodalmi kánon újragondolását segítő) szinte csupán egyetlen motívum feldolgozására összpontosított. Úgy véljük, az e hatalmas életmű monografikus feldolgozását vállaló elemző munkák elkészültéig az ilyen részmegekkel is helyet kell kapniuk abban a munkában, amely a ma olvasóihoz, iskolák és egyetemek katedráihoz szándékozik közelebb hozni a múlt század egyik legérdekesebb erdélyi román prózaíróját, akinek csak valamelyest jutott „fényesebb sors”, mint nemzedéktársának, Bogdan Amaranuk.

Itt jegyezzük meg, hogy Magyarországon Pavel Dan prózáját nem ismerik. Az *Üres afészek* című novelláskötet (1959 Bp., Európa Könyvkiadó, fordította Óváry Öss József) óta csupán egyetlen újabb magyar Pavel Dan-kötetről tudunk, a kolozsvári irodalomtörténész, egykori egyetemi tanársegéd, Varró János fordításában 1969-ben jelent meg *Virrasztó* címmel (Bukarest, Irodalmi Könyvkiadó). Lényegében ennek újrakidolgozására vállalkozott 1988-ban a kolozsvári Dacia Könyvkiadó (az író fiának, Sergiu Pavel Dannak az előszavával) – de az akkor 1956-os „múltjáért” épp tiltás alatt lévő Varró János nevét Szabó Jánosra kellett változtatni. Varró János a „magyar 1956-ot” megtorló erdélyi intézkedések egyik áldozataként, Lakó Elemérrel, Páskándi Gézával, Páll Lajossal és másokkal együtt börtönbüntetést kapott; 1986-ban magyarországi „turistaútjáról” nem tért vissza Kolozsvárra. A kecskeméti főiskolán oktatott haláláig, idén lenne nyolcvan éves.

Átdolgozta: Bágyoni Szabó István

RAREȘ MOLDOVAN

unisys

*bárhogy is próbálok, az unisys számomra
csupán egy álom, beszéde érthető,
akár a rövid körmöké, melyek próbálják
összevissza karistolni az egykori katona
és sofőr nagyapa fényképeit
átnyúlva az esők viaszán
szabad kézzel
a fájdalommal zsonglörködve*

*tenyere határtalan, láthatatlan függőágy
melyben nem tudok feloldódni
egy vérér kacskaringózik*

*a bal válltól a jobb veséig
lefele a bőr alatt
s nem látja meg nem értheti
a szomorú ujjakat arcomon
nem borotválkoztál, miért nem borotválkozol*

*telefonduma az unisysről, zúzódásai
nyöszörgése amikor elüti a láthatatlan villamos
halála megfoghatatlan légies s egyre gyakrabban
történik a te bal válladtól az én jobb veséig
s minden egyéb helyen ugyanez a kiigazítás
„összeomlik a szavaitól”*

Kenéz Ferenc fordítása

ION MAXIM DANCIU

Egy erdélyi kulturális fórum, a Tribuna

A romániai kulturális folyóiratok közül a kolozsvári Tribuna immár több évtizede erősíti az erdélyiek pozícióit a román szellemi életben. A szerkesztőség őrzi azt a román kulturális tradíciót, ápolja azt a szellemi örökséget, amelyet kijelölt számára a lapalapító Ion Slavici, amikor 1884-ben Nagyszebenben elindította a Tribuna első évfolyamát. A kommunista időkben a fővárosból központilag vezérelt és támogatott irányzatokkal szemben a lap mindig arra törekedett, hogy saját arculatát kialakítsa, hagyományait megtartsa, a kommunizmus bukása óta eltelt időszakban pedig következetesen ragaszkodik az európai kapcsolatokhoz: a változásokat figyelembe véve, értékes irodalmat felmutatva, a nemzeti irodalom és művészet örökségét közvetíti Európa felé.

A Kolozsvári Megyei Tanács 2002-ben indította újra útjára a folyóiratot azzal a határozott céllal,

hogy olyan regionális kulturális identitást képviseljen, amely nyitott az európai kulturális együttműködésre. Emellett a Tribuna szerkesztősége feladatának tartja a múlt kritikus kutatását, a jelenre vonatkozóan pedig olyan kérdések vizsgálatát például, hogy milyen ma az erdélyi románok kulturális önazonossága, de kiemelt figyelemmel foglalkozik a tehetség gondozással, a fiatal író-generációk bemutatásával is: odafigyel a mai ellentmondásos, gyors és meglepő változásokat hozó világban helyüket, identitásukat kereső fiatal alkotókra.

A Tribuna törekszik arra, hogy ne merevedjen bele bizonyos sémákba: támogatva a párbeszédet a maga eszközeivel próbálja az erdélyi kultúra értékeinek egyensúlyát megtartani, képviselve ennek a kultúrának a sokféleségét, sokszínűségét. A lap dinamikus publicisztikáiban véleményeket ütköztet, odafigyel a kelet-közép-európai változásokra, s minél teljesebben igyekszik bemutatni a régió

kulturális gazdagságát. A kultúrák közötti párbeszéd sikerei a rendszeresen közölt fordítások, tanulmányok.

Természetesen nagy mértékben segíti a szerkesztőség tevékenységét az a körülmény, hogy a lap Románia egyik fontos kulturális és tudományos központjában jelenik meg, egy olyan városban, amely joggal tart igényt az Erdély kulturális fővárosa címre. Itt egyetemi hallgatók és oktatók, értelmiségiek és művészek közösen alakítják a város szellemi arculatát.

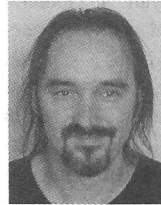
A Tribuna könyvkiadóként is működik, kiadványai között megtalálhatók mind a tudományos, mind a szélesebb olvasóközönség igényeit kielégítő népszerűsítő munkák. E rövid bemutatás is elég talán arra, hogy jelezze: értékközpontú kulturális műhelyként a Tribuna folyóirat és könyvkiadó milyen szerepet tölt be egy olyan világban, amelyből nem hiányoznak az uniformizálódó tendenciák és az ideológiai az ellentétek.

Ion Maxim Danciu a Tribuna főszerkesztője

Bágyoni Szabó István (1941, Bágyon) író, költő, műfordító. A kolozsvári egyetem elvégzése után tanított, majd az Utunk szerkesztője volt. 1989 júliusától Budapesten él, jelenleg a Polisz versrovatának vezetője. A Román Írószövetség műfordítói díjasa (1983). Legutóbbi kötetei: *Az abbamaradt mondat* (versek, 2004). *Elszabadult konténerek* (napló-regény, 2005).

Berta Zsolt (1966, Budapest) író, zenész. Volt pincér, célszáltekereslő, számítógép-operátor, szakács, sofőr, anyagbeszerző, csapos, étteremtulajdonos, könyvterjesztő és könyvbeszerző. Pomázon él. A Jimi Hendrix Memorial Band basszusgitárosa. A Magyar Napló regény pályázatán 2007-ben különdíjat nyert.

Bertha Zoltán (1955, Szentes) kritikus, irodalomtörténész, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Modern Magyar Irodalmi Tanszékének docense. Többek között Kölcsény- (1996), Tamási Áron- (2003) és József Attila-díjas (2003). Debrecenben él. Legutóbbi tanulmánykötetei: *Erdélyiség és modernség* (2006), *Sorsjelző* (2006).

Bíró Gergely (1979, Budapest) szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzett magyar és kommunikáció szakon 2003-ban. Azóta a Magyar Napló belső munkatársa. Budapesten él. 2005 óta a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó szerkesztője.

Czákó Gábor (1942, Decs), író, kritikus, képzőművész, a magyar katolikus újságírás megszervezője, a Duna TV *Beavatás* című esszéso-rozatának szerzője. Jogi diplomája megszerzése után szerkesztőként dolgozott a Mozgó Világnál (1978–1983), az Igennél, a Magyar Szemlénél. Regényei, szociográfiái, drámái, novellái, esszéi 1970 óta jelennek meg. Budapesten él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei: *Beavatás VI. – Ádám bokra* (esszék), *Tündérfalva* (regénykert).

Deme Tamás (1946, Budapest), tanár, művelődés-kutató, az esztergomi Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola docense, Budapesten él. Versket 1967 óta publikál. Legfontosabb kötete: „ami történik és ami van” (Tanulmányok a művészetpedagógia és a művelődés köréből, 1994).

Fenyvesi Kristóf (1979, Pápa) a Pécsi Kulturális Központ IDÓMOZAIK DOKUMENTUMFILM klub sorozatának vezetője. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatójaként, a finnországi Jyväskylä-i Egyetem ösztöndíjasa. Több publikációja jelent meg hazai és külföldi kiadványokban.

Ferencz István (1945, Csíkpálfalva) költő, író. 1990–95 között Csíkszeredán az RMDSZ munkatársa. 1997-től a Székelyföld folyóirat alapító-főszerkesztője. A Magyar Művészeti Akadémia tagja. Többek közt József Attila- (2001) és Balassi Bálint-emlékkard-díjas (2005). Legutóbbi kötete: *Székely tántorgó* (esszék, 2005).

Gyurkovics Tibor (1931, Budapest) költő, író, pszichológus. 1988–92 között a Veszprémi Színház dramaturgia, 1992-től a Lyukasóra folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Budapesten él. József Attila- (1982) és Kossuth-díjas (1994). Legutóbbi kötete: *Extázis* (versek, 2007)

Horváth M. Ferenc (1953, Szombathely) történész, levéltáros, 1988-ban doktorált. Vác Város Levéltárának igazgatója. Szűkebb kutatási területe a neoabszolutizmus kori közigazgatás. Több helytörténeti munka szerzője, szerkesztője. Munkájához kapcsolódóan fotózik.

Jámorné Balog Tünde (1938, Hódmezővásárhely) író, pedagógus, művészeti iskolában tanít Makón. Több évtizedes képzőművészeti munkásság után a kilencvenes évek elején kezdett el novellákat írni.

2003-ban a Magyar Írószövetség nívódíjában részesült. Legutóbbi kötete: *Árapály a Vizes utcán* (novellafüzér, 2005).

Hörcher Eszter (1984, Budapest) kritikus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen esztétika-művészettörténet szakán tanult. Különböző folyóiratokban publikál, többek között a Szépirodalmi Figyelőben és a Spanyolnáhában.

Kalász Márton (1934, Somberek) költő, író, műfordító. 1970-től 1985-ig az Új Írás folyóirat rovatvezetője, 1991-től 1995-ig a Stuttgarter Magyar Kulturális Tájékoztatási Központ igazgatója. 2002-től 2007-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1971, 1987), Prima- és Stephanus-díjas. Legutóbbi kötetei: *Téli bárány* (regény, 2. kiadás, 2006), *Kezdő haláltánc* (versek, 2006).

Kenéz Ferenc (1944, Nagyszalonta) költő, író, műfordító. Díjak: Kolozsvári Írók Társasága díja; Román Írószövetség költészeti díja; az Utunk Év Könyve díja; a balatonfüredi Salvatore Quasimodo Költői Verseny különdíja, Székelyföld-díj. Fontosabb verseskötetei: *Homok a bőröndben*, *Az átvilágított földgömb*, *XYZ*, *A szabadulóművész*, *A hollywoodi temető*, *Angyalszőr*.

Kiss Benedek (1943, Akasztó) költő, műfordító. A Kilencek alkotócsoport *Elérhetetlen föld* című antológiájában indult. József Attila- (1979, 1999) és Balassi Bálint-emlékkard-díjas (2003). Legutóbbi kötete: *Októberi tücsökök* (versek, 2005).

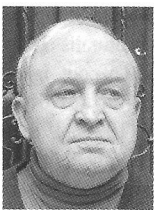
Kődböcz Gábor (1959, Vásárosnamény) irodalomtörténész, 1983-ban végzett a KLTE magyar-történelem szakán, majd PhD fokozatot szerzett. Jelenleg az Eszterházy Károly Főiskola magyar irodalomtudományi tanszékének docense. Egerben él. Kutatási területe az 1945 utáni magyar irodalom. Művei: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében* (2002); *Értékvilág és formarend* (2003).

Lutzicza István (1975, Budapest) költő. A Föt-Online hírportál szerkesztője, bírósági tisztviselő, művelődésszervező szakos főiskolai hallgató. Első kötete: *Az artista estére hazamegy* (versek, 2006).

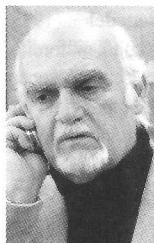
Majoros Sándor (1956, Bácskossuthfalva): író. 1976-tól 1991-ig Bácskossuthfalván elektrotechnikusként dolgozott, 1991 óta Budapesten él. József Attila-díjas (2004). Legutóbbi kötete: *Emberrel esik meg* (novellák, 2007).

Mann Lajos (1931, Tiszaörvény) dramaturg és műfordító, dolgozott népművelőként, javítóintézeti nevelőként, betanított munkásként, majd szabad foglalkozásúként. Budapesten él. Műfordítás-kötetei: *Ki zörög itt?* (Százötven angol gyermekvers, 1986) *A lovag meg az ibolya* (Hans Sachs harminchárom farsangi komédiája, 1999).

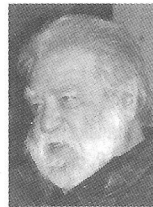
Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoport tagjaként indult. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtitkára. József Attila-díjas (1993). Legutóbbi kötete: *Holdének – és más versek gyerekeknek* (2007).

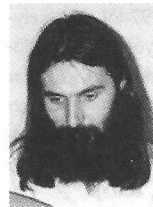
Pék Pál (1939, Nagykanizsa) költő. 1995 és 2000 között a Pannon Tükör főszerkesztője, 2004-től főmunkatársa. 1999-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjével tüntették ki. Legutóbbi kötete: *Szélcsönd és újra szél* (2006).

Pósa Zoltán (1948, Debrecen) író, költő, a Magyar Nemzet munkatársa. József Attila- (2000), Bertha Bulesú- (2006), Szellemi Honvédelem- (2007), Obersovszky-díjas (2007). A Magyar Napló idei regény pályázatának egyik különdíjasa. Legutóbbi kötete: *Alászállás* (versek 2006).

Sára Sándor (1933, Tura) mintegy harminc rövidfilm és számos jelentős magyar játékfilm rendezője, illetve operatőre. 1968-ban készítette első játékfilmjét *Feldobott kő* címmel, melynek operatőre, valamint Csoóri Sándor és Kósa Ferenc mellett társírója is volt. További filmjei: *80 huszár*, *Tüske a köröm alatt*, *A vád*, stb. 1993-tól 2000-ig a Duna TV elnöke. Budapesten és Köveskálón él. Többek között Balázs Béla-díjas (1968), Kossuth-díjas (1978). Megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét (1994) és a Magyar Örökség díjat (1997).

Sudár Balázs (1972, Budapest) az ELTE Bölcsészettudományi Karán végzett történelem-török szakon. Doktori disszertációját a hódoltsági török irodalom és költészet XVI. századi emlékeiből írta. Az MTA Történettudományi Intézetében dolgozik. Budapesten él. 1997-ben barátaival megalapította a Canlar zenekart, amely klasszikus török zenét és török énekmondók műveit adja elő.

Szokolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, művészetkritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Erdélyi ősz* (tanulmányok, esszék, 2006), *Kikötő. Ezredvégi napló irodalomról, képzőművészetről, színházról, operáról.* (2006).

Vincze Ferenc (1979, Marosvásárhely) író, kritikus. 2005-ben végzett az ELTE magyar, német és összehasonlító irodalomtörténet szakán. 2005-től az ELTE doktori iskolájának hallgatója, komparatiztika szakirányon. 2005-től a Napút folyóirat kritika rovatának vezetője és a Napkút kiadó szerkesztője. Budapesten él.

Végh Attila (1962, Budapest) költő, esszéíró. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989) végezte. 2004-ben a Debreceni Egyetem filozófia szakán szerzett diplomát. Jelenleg Nagymaroson él, a Magyar Hírlap munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Elszakadás* (versek, 2006), *Li mester könyve* (2006), *A kígyó bőre – nyolc dialógus a létről, beszélgetések Vasadi Péterrel* (2006).

Zalán Vince (1941, Budapest) filmkritikus, szerkesztő. 1978 és 1992 között Filmvilág című filmszaklap szerkesztője, majd a Budapest Film Rt. filmforgalmazási ágazatának vezetője. 1989 óta az Osiris Könyvkiadó filmsorozatának szerkesztője, több mint 35 filmes könyv gondozója.

Zomborka Márta (1959, Tolmács) a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett történelem tanári és etnográfus muzeológusi oklevelet. 1984-től 2007-ig a váci Tragor Ignác Múzeum igazgatója. Vác és a régió népeletével, művelődéstörténetével foglalkozik. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület alelnöke, a Magyar Néprajzi Társaság választmányi tagja.

A Vác városáról készült képeket Horváth M. Ferenc bocsátotta rendelkezésünkre

3. oldal: Vác látképe egy XVIII. századi mesterlevélen	42. oldal: A Fötér 1890-ben
26. oldal: Vác látképe a XVII. században – vízfestmény	43. oldal: A fegyház a neogótikus börtönkápolnával, előterében vízimalmokkal (XIX. század közepe)
28. oldal: A Káptalan utca (közepén az egykori Reitter-kocsigyár a Kossuth tér felől) (1920-as évek)	44. oldal: Út menti kereszt a Vöröskeresztsoron (részlet)
29. oldal: A piarista templom és rendház (1908)	45. oldal: A sasvári Pieta másolata a ferences templom előtt
38. oldal: A Géza király tér az 1920-as években	46. oldal: A Kálvária szoborcsoportja (1738)
39. oldal: A dóm a Konstantin téren	49. oldal: A Kámory-ház a Káptalan utcában (1930-as évek)
40. oldal: A Fő (Piac) tér az 1920-as években	
41. oldal: A „Kőszentes” barokk híd a Gombás-patakon (1753–1757)	A 38., 44., 45. és 46. oldalon Horváth M. Ferenc felvételei láthatók.

Az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY (1092 Budapest, Ferenc krt. 14., adószáma: 18090264-1-42) köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik az 2006. évben adójuk 1%-át az alapítványnak ajánlották fel. Az alapítvány számára 146 579 forint érkezett, amelyet az alábbi könyvek megjelentetésére fordítottunk:

- Luzsicza István: *Az artista estére hazamegy.* (versek)
- Németh László: *A kísérletező ember. Írások a világirodalomról II.* (szerk. Ekler Andrea)
- Ircsik Vilmos: *Augusztus hava* (regény)

- Jánosi Zoltán: „*Szólítalak, hattyú!*” – *Tanulmányok Nagy László életművéről*
- Rilke, Rainer Maria: *Őszi nap* (versek, ford. Réfi János)
- Sneé Péter: *Gyuri után* (regény)
- Szokolczay Lajos: „*Nekünk ilyen sors adatott!*” (*Interjúkötet Csoóri Sándorral*)
- Végh Attila: *Elszakadás* (versek)

Bízunk abban, hogy támogatásukra a jövőben is számíthatunk.

Rosonczy Ildikó,
a kuratórium elnöke

Szerkesztőségünk 500 Ft-os áron, korlátozott számban visszavásárolja az alábbi Magyar Napló számokat:

1995. december	5 db
1996. március	2 db
1996. május–június	4 db
1996. július–augusztus	5 db
1996. november	4 db
1996. december	5 db
1997. március	3 db
1997. december	5 db
1998. január	2 db
1999. november	4 db

valamint Oláh János *Közel* című könyvéből 1 db-ot 2000Ft-os áron. Kérjük, ha a felsorolt kiadványokból példányokkal rendelkezik, keresse kiadónkat!
Telefon: (1) 413-6672
E-mail: info@magyarnaplo.hu

VEGYEN RÉSZT KIADÓNK KARÁCSONYI RENDEZVÉNYÉN!

Magyar Napló Est a Megyeházán
2007. december 6-án, csütörtökön 18 órakor
a Pest Megyei Közgyűlés Dísztermében
(Budapest V. kerület, Városház utca 7.)

Köszöntő beszédet mond **dr. Szűcs Lajos**
a Pest Megyei Közgyűlés elnöke

Verset mond **Gy. Szabó András**
Mesét mond és énekel **Berecz András**
Kodály-dalokat énekel **Máry-Szabó Eszter**

Vendégeink

a „Pier Paolo Vergerio” Olasz-Magyar Kulturális Egyesület képviselői Olaszországból,
a Tribuna szerkesztőségének tagjai Kolozsvárról,
valamint a Horvátországi Magyarok Társaságának képviselői Eszékről

Vendégeinket könyvbemutató, tombola, értékes nyeremények
és kedvezményes könyvvásár várja

Belépőjegyek korlátozott számban igényelhetők a Magyar Napló szerkesztőségétől
telefonon: 413-6672 vagy e-mailben: info@magyarnaplo.hu

MAGYAR NAPLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ

Fizessen elő vagy újítsa meg régi előfizetését a Magyar Napló irodalmi folyóiratra most, és egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot

..... példányban.

Név: .....

Kézbesítési cím: .....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

Számlázási cím: .....

Adószám a számlázáshoz: .....

Előfizetés kezdete: .....

Kedvezményes előfizetői ár:

fél évre 3864 Ft   egy évre 7392 Ft
 negyed évre 1932 Ft

Aláírás: .....

Magyar Napló Kiadó Kft. (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14. Levelezési cím: 1450 Bp., Pf. 77.

Tel/fax: 413-6672 413-6673

E-mail: info@magyarnaplo.hu • Világháló: www.magyarnaplo.hu

Válassza ki az alábbi könyvek közül, melyiket küldjük el Önnek ajándékba!

Halász Péter:
Nem lehet nyugtunk
(Írások a moldvai magyarokról)

Az év novellái
2005
(szerk. Bíró Gergely)

Az év műfordításai
2006 (szerk. Turzsi István)

Az év versei
2005 (szerk. Szentmártoni János)

Rott József:
A pokol orma
(válogatott és új novellák)

Az év esszéi
2005
(Szerk. Molnár Krisztina)

Otthon a háztartásban!

Keresse a boltokban a Vajda papír termékeit!
A Szindry, Lilla és Daisy termékekben nem fog csalódni,
használja őket Ön is otthonában.
Minőség elérhető áron.

Gyártja és forgalmazza:
Vajda Papír, 2330 Dunaharaszti
Tel.: (00 36) 30 932-9540,
fax: (00 36 1) 289-0294
e-mail: vajdapapir@mail.uti.hu

BEKÜLDENDŐ, 1.	UPTON, AM-I REGÉNYIRO	LINUM PÉTER, EGYHÁZIAS IRÓDALON-TÖRTÉNETIRO	ELŐ FÉRFINEV	SZÉLSŐSÉGES	REGÉNY SZERZŐJE	ZÁNKA HATÁRAI	3.14
A							S
HIMBALOZIK INDIUM VEGYJELE	MÉHFÉLE ROVAR DORGÁL	HONOL NAGYOBB RESZTI BORTON-OR REG.	KORSZAK KIM. AM-I SZINESZNO			PETA ROV. KETAZ HANG HANG KOZE	
CEGLÉDI FERENC				SZAGLAS SZERVE TARTOSITO OLDAT		PROTAKTI-NIUM VJ. HOZAM-RESZI!	
TAKAR			ALUL-MARAD BILLENTYU				
TENISZ-BEN: SZERVALO TESTRESZ						MIEGYERI OLIVER EMLEKEZ-NI KEZDI!	
BEKÜLDENDŐ, 2.	M	... ROSS, AMERIKAI ENEKESNO	RE. PÁRJA AMPER-ORA, ROV.	ROVAR-MEREG	VIZSERV		TMIN JELE NEVELO
ÁTNYÚJT. VMIT				ARGON VEGYJELE GUMI-OBJEKTIV	KILOMÉ-TER. ROV. JO SZELLEM (INDIAI HITV)	VÁZLATOS RAJZ	
HEGYI PATAK			AFFRIKÁTA JOD, SZEN, HIDROGEN VEGYJELE		HAJIT LOMB-TALAN		
SÜLY. ARANY ROVIDEN		ASZTALI-TENISZ BAJNOK V. ROMA 49		FAGYOS EVSZAK MONDAT-RESZI!		ANGOL GI.	
			RÁCSAP-NEKILOK AMPER JELE				
KESER-NYES UDITO ITAL	KK						

A rejtvény besatírozott főszoraiban Fekete Gyula gondolatát rejtettük el. Ezt küldje be a kivágott pályázati szelvényvel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között három nyertes könyvjutalomban részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
1450 Budapest, Postafiók 77.

Beküldési határidő:
2007. december 31.

PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
2007./DECEMBER

KONZERVATÍV POLGÁRI NAPILAP • ÁRA: 138 FORINT WWW.MAGYARHIRLAP.HU

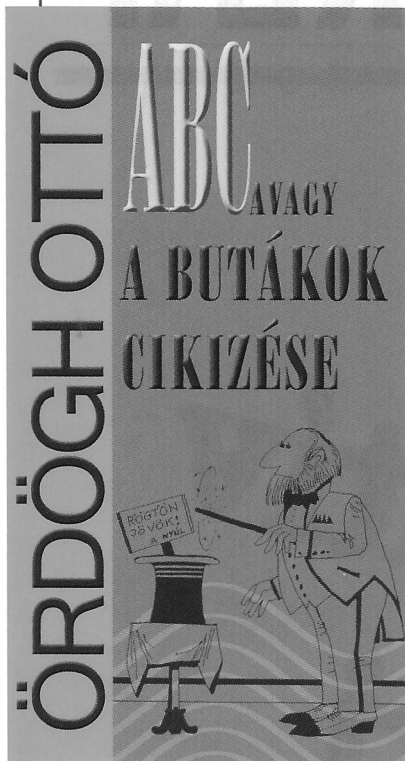
MAGYAR HÍRLAP

A konzervatív polgári napilap

- Nagyobb méretben
- Bővebb tartalommal

Ördögh Ottó:
ABC, avagy a buták cikizése

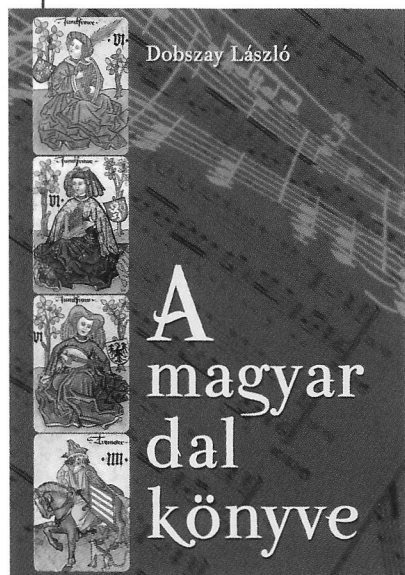
Szatíra KNL grafikaturáival
108 x 210 mm • 112 oldal • Cérnafűzött, keménytáblás, védőborítás
ISBN: 978 963 9614 39 0
1900 Ft

100% humor. Összetevők: irónia, paródia, számárfia, valamint az élet savaborsa. Komolytalanságot fokozó anyagok, szófacsarin és sok-sok rutin. Színezék: fekete és sokszínű humor. Vitaminok: ABCdef... és béna karotin. További adalékanyag: ördöghottó E62(ben született), E35(nek néz ki), E7(könyve jelent meg), E175(cm).

Nyomokban tartalmazhat magas gondolatokat is. Száraz helyen tartandó, lehetőleg kéznél. Fogyasztás közben felráz. Minőségét megőrzi: amíg világ a világ... és azon túl. Egy darab könyv a felnőtt szervezet számára ajánlott humorbevétel 100%-át fedezi. Az előírt adagot ne lépje túl. Ha szíven viseli barátai és családtagjai szellemi egészségét, vásároljon nekik is. Szellemiséggel is foglalkozó agyüzemben készült. Az ÖrThegh Company engedélyével forgalmazza a Timp Kiadó. A SZÍNVONAL GARANTÁLT!

Dobszay László:
A magyar dal könyve

Népzenei antológia
162 x 238 mm • 648 oldal • Cérnafűzött, keménytáblás
ISBN: 978 963 9614 40 6
3990 Ft

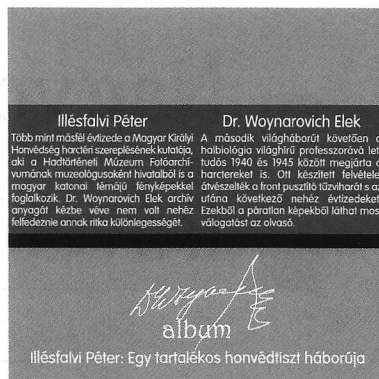
Olyan antológiát tart az olvasó a kezében, mely nem csak szép dalok gyűjteménye, hanem összkép is a magyar melosz fontos területeiről, ezek egymáshoz arányított jelentőségéről. Nem csak az iskolának van szüksége alapgyűjteményre, de a nagyközönség is igényel egy ilyen eligazítást, sőt a külföld számára is képet kell adnunk dallamkultúránkról. A válogatásnál törekedtünk arra, hogy a magyar dallamosság valamennyi jelentős, értékes rétegéből izelítőt adjunk, valóban összkép bontakozzék ki. A válogatás több mint 600 dallamtípust eredményezett.

Illésfalvi Péter:
Egy tartalékos honvédtiszt háborúja

Dr. Woynarovich Elek légvédelmi
tüzér hadnagy amatőr-fotói
Erdélytől Dániáig, 1940–1945

Hadtörténeti fotóalbum
195 x 200 mm • 144 oldal • Poorozott,
puhatáblás, mappába csomagolt
ISBN: 978 963 9614 37 6
2500 Ft

Dr. Woynarovich Elek a második világháborút követően a halbiológia világhírű professzorává lett tudós 1940 és 1945 között megjárta a harctereket is. Ott készített felvételei átvésztették a front pusztító tűzviharát s az utána következő nehéz évtizedeket. Ezekből a páratlan képekből láthat most válogatást az olvasó, amit Illésfalvi Péter avatott történelmi ismeretöjé és képválogatása tesz izgalmas olvasmányá.

Illésfalvi Péter Dr. Woynarovich Elek
Több mint másfél évtizede a Magyar Királyi A második világháborút követően a
Harcvédelmi hadtörténelmi szegélykutatás, halbiológia világhírű professzorává lett
aki a Hadtörténelmi Múzeum Fotóarchívumában 1940 és 1945 között megjárta a
harctereket is. Ott készített felvételei átvésztették a front pusztító tűzviharát s az
utána következő nehéz évtizedeket. Ezekből a páratlan képekből láthat most
válogatást az olvasó.

Timp®
K I A D Ó

A kiadóban vagy a kiadó honlapjáról történő vásárlás esetén
20 % kedvezmény. LaVik 92™ Kft. Timp® Kiadó • 1139
Budapest, Frangepán u. 12–14. • www.timpkiado.hu • e-mail:
konyv@timpkiado.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

Kútvölgyi Mihály–Vér János–Vér Jánosné: Aranyszarvas földjén

Tápió menti tájak, emberek, ételek

Album

225 x 282 mm • 132 oldal • Cérfűzött, keménytetblás,
védőborítós

ISBN: 978 963 9614 36 9

3990 Ft

A Tápió vidéke titkokat őriz. Tápiószentmárton határában a szakemberek által vezetett ásátásokban találtak egy – nagy valószínűséggel – fejedelmi sírt, benne egy fekvő aranyszarvast ábrázoló dísz tárgyat, ez a Kárpát-medencei szkíta korszak legértékesebb lelete. Vajon tényleg itt állhatott a legendás fapalota? Nemcsak emiatt lehetnek büszkéek erre a vidékre az itt lakók, de arra is, hogy Tápióbicskén vívták az 1848–49-es szabadságharc egyik legnagyobb csatáját. Kókán még azt a korszót is megőrizték, amelyből friss forrásvízzel kínálták a lányok a forradalmi hadsereg vezérkarát, élén Kossuth Lajossal.

A helybeliek a régi ízeikre is vgyáznak. A tápiószeleiek büszkéek a kellemesen csípős bablevesükre, Nagykatá környékén főzték a legjobb kötöttgaluska-levest, sütötték a pecc-pitét. Újszilváson készítik a csípős vadszalámit, és itt ihatjuk talán az ország legjobb ágyas pálinkáját.

Ezenkívül számos egyéb érdekességről is olvashatunk ebben a könyvben, a tájakról, az emberekről, az ízekről és a megőrzött hagyományaikról.

Balázs-Arth Valéria: Délvidéki magyar képzőművészeti lexikon

Művészettörténet

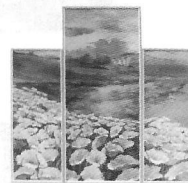
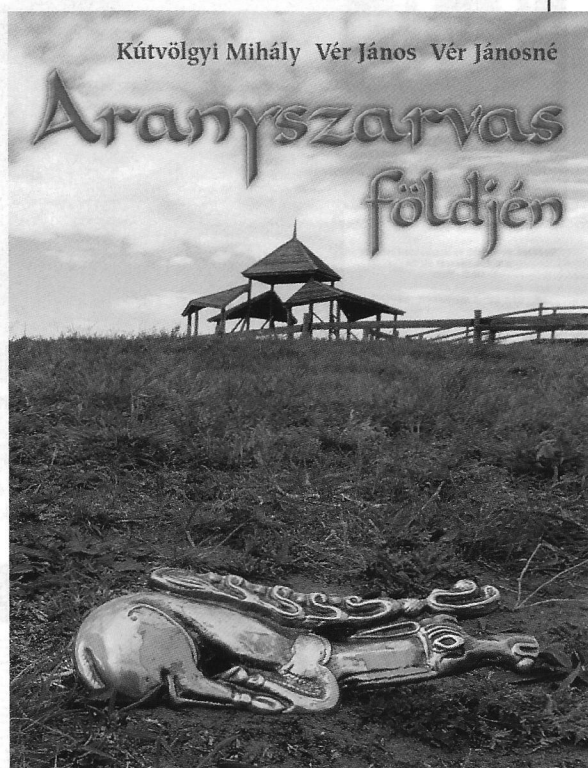
170 x 240 mm • 672 oldal • Cérfűzött, keménytetblás,
védőborítós

ISBN: 963 9614 25 4

11 990 Ft

A lexikon a XX. századi délvidéki magyar képzőművészetet összegzi. Délvidéki, azaz a történelmi Magyarország I. világháború után leválasztott déli részein, majd a volt Jugoszlávia, később Szerbia, főképp a Vajdaság, Horvátország és Szlovénia területén született, élt vagy ma is ott élő, illetve onnan elszármazó és pályájukat külföldön folytató magyar képzőművészek (festőművészek, grafikusok, szobrászok, keramikusok, iparművészek, grafikai formatervezők, díszlet- és jelmeztervezők, divattervezők, fotográfusok stb.) életét és pályáját, valamint a délvidéki magyar képzőművészettel foglalkozó művészettörténészeket, művészeti írókat, képzőművészeti filmek rendezőit mutatja be 402 szócikkben és több mint 600 képen.

A kötetet Tolnai Ottó esszéje vezeti be.

BALÁZS-ARTH VALÉRIA

DÉLVIDÉKI
MAGYAR
KÉPZŐMŰVÉSZETI
LEXIKON

A kultúra fája Balatonfüreden

Demeter Gábor

Kisállami törekvések és nyghatalmi érdekek a Balkán-háborúk idején (1912-1913)

HERKULES SZÍNPADÁN

Egy humanista egy kérdés és a reneszánsz világra tekintése Balatonon

BÍRÓ ANDRÁS

Száz év árnyékban, kevés napsütéssel

Mítoszomj

Versek

Szarka István

Balzsamos sebek csorognak

Büki Attila

SÁRA HOLDJA

Dramák

KAPOSI MÁRTON

Magyarok és olaszok az európai kultúrában

Vágh Vajk

(F)ÉKTELEN VALLOMÁSOK

HUNGAROVOK KIADÓ
1137 Budapest
Radnóti Miklós u. 11.
Tel./fax: +36(1)340-0859
www.hungarovox.hu, e-mail: kaiser@hugarovox.hu

A HUNGAROVOK KIADÓ AJÁNLATA

A kultúra fája Balatonfüreden
Szerk.: Kaiser László
Magyar-olasz nyelvű kiadvány
színes fotókkal illusztrálva
2000 Ft

Kaposi Márton
Magyarok és olaszok az európai kultúrában
(tanulmányok)
1900 Ft

Bíró András
Száz év árnyékban, kevés napsütéssel
(családrégény)
1900 Ft

Puskás István
Herkules színpadán
Egy humanista, egy fejedelem és a reneszánsz színház születése Itáliában
1900 Ft

Büki Attila
Sára holdja (drámák)
2000 Ft

Szarka István
Balzsamos sebek csorognak
(versek)
1200 Ft

Demeter Gábor
Kisállami érdekek és nagy-hatalmi törekvések a Balkán-háborúk idején (1912-1913)
2700 Ft

Vágh Vajk
(F)éktelen vallomások
Képvessék mindenféle tárgyról
2000 Ft

Jankowska Radosława
Mítoszomj
(versek)
1300 Ft

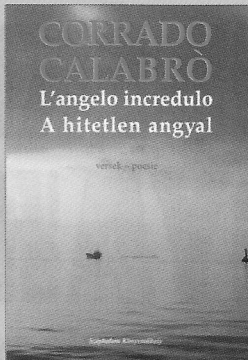

ÍRÓK ALAPÍTVÁNYA

SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY

www.szephalom-konyvmuhely.hu

CORRADO CALABRO

L'angelo incredulo
A hitetlen angyal

versek - poems

TÓTH ESZTER

Családi emlékek
Tóth Árpádról

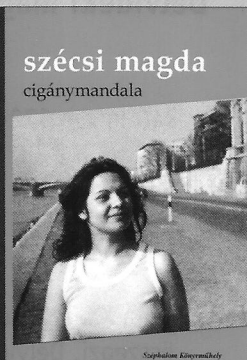

1068. Budapest.
Városligeti fs. 38.
Tel./fax: +36-1-351-0593
E-mail: iroszak@t-online.hu

Kiadónkban vásárlóinknak 20%-os árkedvezményt biztosítunk!

Ügyfeleinket hétköznaponta 9-16 óráig fogadjuk.

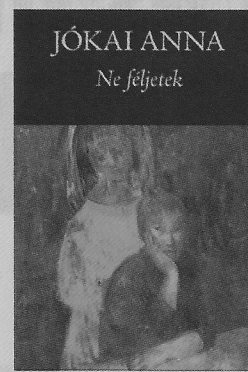
szécsi magda
cigánymandala

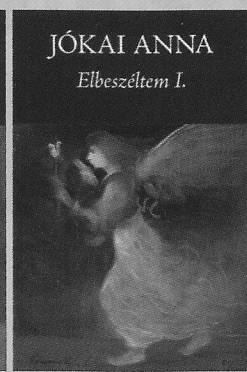
A MAGYAR IRODALOM ÉVKÖNYVE

2006

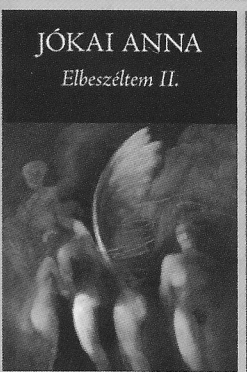
JÓKAI ANNA
Ne féljetek

JÓKAI ANNA
Elbeszéltem I.

JÓKAI ANNA
Elbeszéltem II.

Várkonyi Nándor
EGY IRODALMI KORSZAK SZÁMVETÉSE

VLADIMÍR ROTT
APÁM LEVELEI
a szibériai munkatáborokból

Regina Rott

Az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY és a MAGYAR NAPLÓ közös karácsonyi irodalmi rendezvényén, a Nemzeti Civil Alapprogram támogatásával határon túli magyar nyelvű kulturális folyóiratok mutatkoznak be: az Együtt Kárpátaljáról, a Művelődés Kolozsvárról és a Várad Nagyváradról.

NCA
NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAM

Vendégeink a folyóiratok szerzői és szerkesztői.

A műsorral párhuzamosan rendezett kiállításon megtekinthetők és megvásárolhatók a határon túli műhelyek újabb kiadványai, és a látogatók előfizethetnek a folyóiratokra is.

A rendezvény időpontja: 2007. december 6., csütörtök 18 óra

Helyszíne: a Pest Megyei Közgyűlés Díszterme (Budapest V., Városház utca 7.)

EGYÜTT A MAGYAR ÉS A VILÁGIRODALOM!

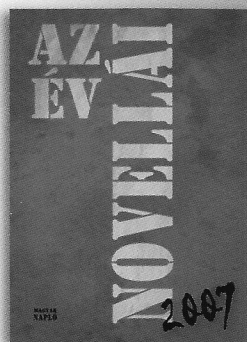
A már évek óta népszerű antológiák idén megújult külsőben – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar kulturális és irodalmi folyóirat áttekintése után – az elmúlt év legjobbnak ítélt novelláiból, verseiből, esszéiből és műfordításából nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást.

Az antológiák (A/5-ös méretben, keménytáblával, védőborítóval) egységes ára: 2730 Ft

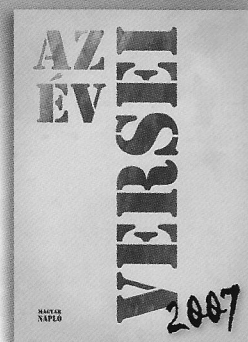
Kedvezményes áron megvásárolhatók szerkesztőségünkben, valamint megrendelhetők könyvruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

Karácsonyi kedvezményünk:

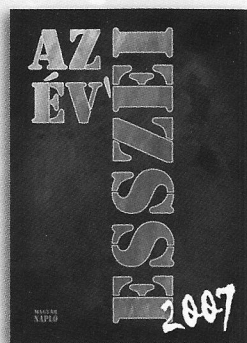
a 4 kötet együttes vásárlása esetén kiadónkban 50%-os kedvezményt biztosítunk az antológiák árából! Így a 4 kötet 10.920 Ft helyett csak 5.460 Ft!

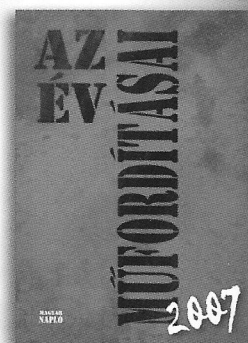
Az év novellái 2007
(szerk. Bíró Gergely)

Az év versei 2007
(szerk. Szentmártoni János)

Az év esszéi 2007
(szerk. Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó)

Az év műfordításai 2007
(szerk. Turczy István)

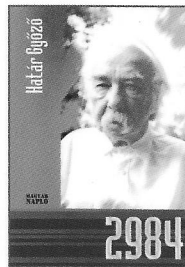
A MAGYAR NAPLÓ KARÁCSONYI KÖNYVKÍNÁLATA

Somogyi Győző A nagy térkép

A Kárpát-medence madártávlából (térképalbum)
30 oldal műnyomó-papíron, A/2-es, kézi félbörkötésben

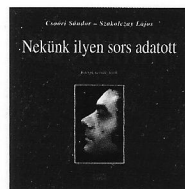
Karácsonyi kedvezményes ára: 14.990 Ft
Falra felvihető duplaív-kollekció: 9.990 Ft

A neves képzőművész a '70-es években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét és útjai során készítette vázlatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig. A könyvészetileg is magas szintű, kézzel kötött kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi megelevenítése is.

Határ Győző
2984
(esszék)
A/5, kartonált
308 oldal
1995 Ft

A kortárs magyar irodalom közelmúltban elhunyt klasszikusának esszénaplója, rövid gondolkodói reflexióinak gyűjteménye, amelyet maga így jellemez: „mihazna eszmék Turkálója, melyektől mérgében, szürke kérgében gondolkodójuk szabadulni nem tud.”

Csoóri Sándor – Szakolczay Lajos
Nekünk ilyen sors adatott
20x20 cm, keménytáblás
96 oldal
1995 Ft

A kiváló kritikus és irodalomtörténész, Szakolczay Lajos képekkel, versekkel illusztrált mélyinterjúban mutatja be a nagyhatású költő életét és munkásságát, miközben valamennyi fontos életútállomásra igyekszik kitérni.

A MAGYAR IRODALOM ZSEBKÖNYVTÁRA

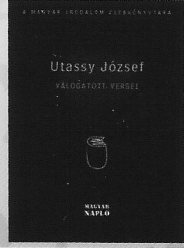
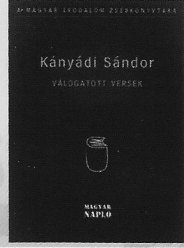
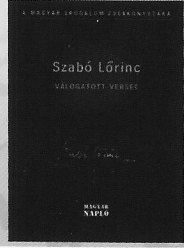
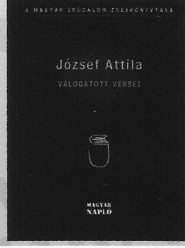
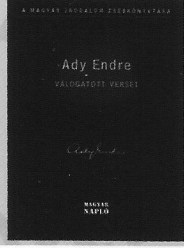
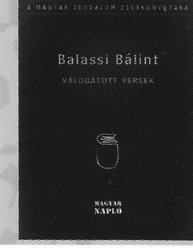
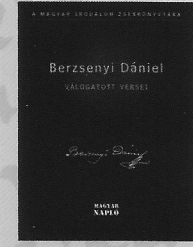
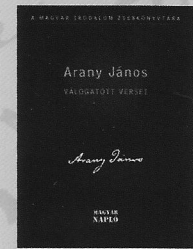
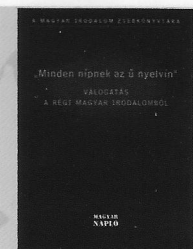
A SZOROZAT KARÁCSONYRA MEGJELENŐ KÖTETEI:

„Minden núpnek az új nyelvin”
Válogatás a régi magyar irodalomból
szerk. Gy. Szabó András
Arany János Válogatott versei
szerk. Csillag István
Berszenyi Dániel Válogatott versei
szerk. Ambrus Lajos
Cs. Szabó László Válogatott esszéi
szerk. Pomogáts Béla

KORÁBBAN MEGJELENT KÖTETEK:
Balassi Bálint Válogatott versei
szerk. Kovács István
Ady Endre Válogatott versei
szerk. Alföldy Jenő
József Attila Válogatott versei
szerk. Tverdota György
Szabó Lőrinc Válogatott versei
szerk. Kabdebó Lóránt
Kányádi Sándor Válogatott versei
szerk. Bertha Zoltán
Utassy József Válogatott versei
szerk. Nagy Gábor

A Magyar Irodalom Zsebkönyvtára című sorozatunk célja, hogy a diákságnak és az olvasóközönségnek hatékony segítséget nyújtson egy-egy magyar régi és kortárs klasszikus életművének megismeréséhez. A kötetek a fontos és jellemző művek mellett egy-egy rövid esszében mutatják be az alkotók életét és munkásságát. Karácsonyra jelennek meg Arany János és Berszenyi Dániel válogatott versei, valamint „Minden núpnek az új nyelvin” címmel válogatás a középkori magyar irodalomból. Közkedvelt sorozatunk idén új műfajjal bővül, melynek első darabja Cs. Szabó László Válogatott esszéi.

A/6-os, kartonált, egységes ár: 945 Ft

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók szerkesztőségünkben (Budapest IX., Ferenc krt. 14. I/5., Írott Szó Alapítvány), valamint megrendelhetők könyváruházunkban a www.magynaplo.hu weboldalon.

AJÁNLJA A MAGYAR NAPLÓT BARÁTAINAK, ISMERŐSEINEK IS! FOLYÓIRATUNK VALAMENNYI RELAY ÉS INMEDIO HÍRLAPÜZLETBEN KAPHATÓ!

Támogatóink:

